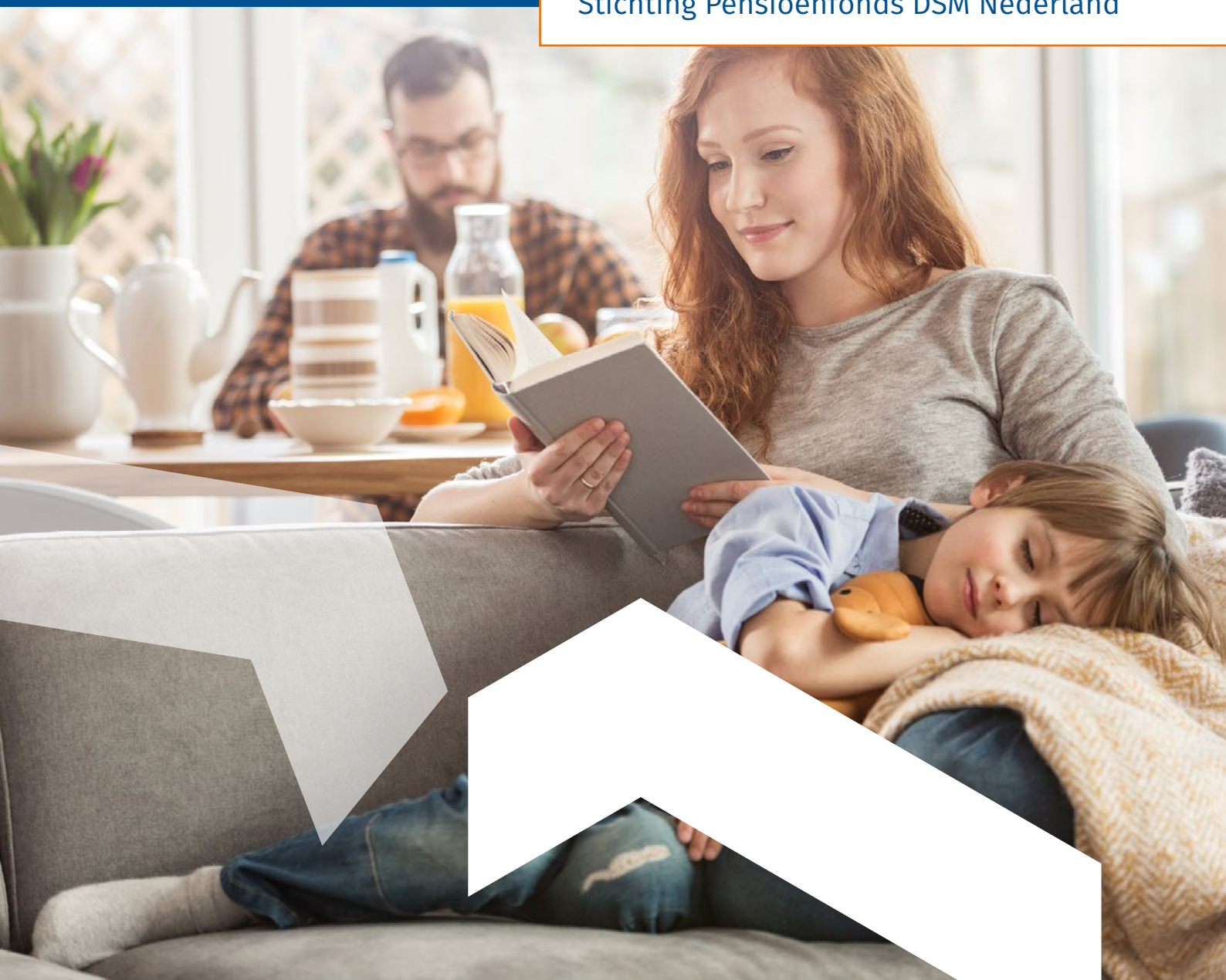

2019

JAARVERSLAG

Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

2019

JAARVERSLAG

Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

Heerlen, 20 mei 2020

INHOUDSOPGAVE

Introductie	7
Kerncijfers	11
Verslag van het bestuur	15
Highlights afgelopen jaar	17
1 Profiel pensioenfonds	18
1.1 Organisatie en bestuursmodel	18
1.2 Missie, visie en strategie	18
1.3 Pensioenregelingen	19
2 Governance	21
2.1 Algemeen	21
2.2 Geschiktheid	24
2.3 Gedragsregelingen	26
3 Beleid	27
3.1 Beleggingsbeleid	27
3.2 Premiebeleid	33
3.3 Toeslagenbeleid	34
3.4 Kortingsbeleid	36
3.5 Communicatiebeleid	36
3.6 Integriteitsbeleid	39
3.7 Beloningsbeleid	41
4 Interne ontwikkelingen	42
4.1 Financiële positie	42
4.2 Uitvoeringskosten	44
4.3 Bestuursbesluiten 2019	48
5 Externe ontwikkelingen	51
5.1 Financiële markten in 2019	51
5.2 Wet- en regelgeving	52
5.3 Toezicht in 2019	53
6 Risicomanagement	55
6.1 Risicobeleid	55
6.2 Risicomanagementmodel	55
6.3 Risicoanalyse	58
6.4 Ontwikkelingen risicomanagement	63
6.5 Risicomanagement in 2020	63
7 Blik vooruit	64

INHOUDSOPGAVE

8	Jaarrekening	69
8.1	Balans per 31 December	69
8.2	Staat van Baten en Lasten	70
8.3	Kasstroomoverzicht	71
8.4	Toelichting op de jaarrekening	72
8.5	Gebeurtenissen na de balansdatum	93
9	Overige gegevens	97
9.1	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	97
10	Duurzaamheidsverslag 2019	107
11	Overige informatie	127
11.1	Verslag van de raad van toezicht	127
11.2	Verslag van het verantwoordingsorgaan	133
11.3	Actuariële verklaring	138
11.4	Rapportage compliance officer	140
11.5	Personalia	141
12	Afkortingen en begrippen	149
13	Summary in English	157

INTRODUCTIE

The background of the page is a solid dark blue. In the lower-left corner, there is a light blue geometric shape that looks like a stylized arrow or a folded piece of paper pointing towards the center. To its right, there is a white geometric shape that resembles a stylized mountain peak or a chevron pointing upwards. The word 'INTRODUCTIE' is written in a bold, orange, sans-serif font, centered horizontally within a white rectangular box that is positioned in the upper right area of the page.

INTRODUCTIE

Het jaar 2019 stond in het teken van het akkoord over een nieuw pensioenstelsel in Nederland. De uitwerking van de in het Pensioenakkoord beschreven twee pensioencontracten laat nog op zich wachten. In die zin kan de huidige periode, en daarmee ook het jaar 2019, worden beschouwd als een overgangperiode op weg naar een nieuw stelsel.

Terugkijkend liet de dekkinggraad van PDN in 2019 forse schommelingen zien. Dit werd veroorzaakt door de bewegingen van de rente. Eind 2019 bedroeg de dekkinggraad 104,0%, hetgeen slechts 1,0% lager is dan de dekkinggraad aan het begin van het jaar (105,0%). Op basis van de dekkinggraad eind 2019 is het korten van pensioen in 2020 gelukkig niet aan de orde. De beleidsdekkinggraad, de 12-maandsmiddeling, bedroeg eind 2019 102,3%. Helaas was de beleidsdekkinggraad onvoldoende om een toeslag toe te kennen voor 2020. De indexatieachterstand liep daarmee op tot 17,74% voor actieven en 17,42% voor slapers en pensioengerechtigden. Op basis van de huidige lage dekkinggraad in combinatie met de pensioenwetgeving blijft de kans om de komende jaren gedeeltelijk of volledig te indexeren laag en kan de kans op korten zeker niet worden uitgesloten.

In 2019 heeft PDN de governance versterkt. Naast de reeds bestaande Beleggingscommissie stelde PDN een Commissie Pensioen & Communicatie, een risico-overleg en een Auditbegeleidingscommissie in. Daarnaast stelde PDN in lijn met IORP II de sleutelfuncties Actuarieel, Risicobeheer en Audit in. Met deze aanpassingen is de bestuurskracht versterkt.

In 2019 is Atzo Nicolai als bestuurslid namens de werkgever opgevolgd door Jos Op Heij. Met het benoemen van Edith Schippers als voorzitter is Hans van Suijdam teruggetreden. PDN is beide bestuursleden die in 2019 zijn teruggetreden bijzonder erkentelijk voor hun inspanningen. Jos Op Heij is benoemd als houder van de Sleutelfunctie Risicobeheer. Jan Grooten is als externe deskundige in de rol van Sleutelfunctiehouder Audit toegevoegd aan de kring van het bestuur. Hen Veerman van de firma Triple A is benoemd als Actuarieel Sleutelfunctiehouder.

In de raad van toezicht is Wendy de Jong opgevolgd door Margreet Teunissen. Het Bestuur bedankt Wendy de Jong voor haar inzet en betrokkenheid eerst als lid en later als voorzitter van de Raad. Ten behoeve van het verantwoordingsorgaan zijn in 2019, een jaar voor het einde van de zittingstermijn, verkiezingen gehouden voor de zetels van afgevaardigden van gepensioneerden en actieven. Etha van de Wiel en Wil Beckers zijn nieuw gekozen door de pensioengerechtigden, Peter Pasmans door de actieven. Zij zijn benoemd tot aspirant lid van het verantwoordingsorgaan en per 1 juli 2020 als lid.

PDN blijft zich inspannen voor duurzame ontwikkelingen en streeft ernaar om hieraan via een duurzaam beleggingsbeleid invulling te geven. In 2019 zijn de Impact Investments dan ook expliciet gekoppeld aan de Sustainable Development Goals van de VN waaraan deze bijdragen. In het duurzaamheidsverslag is hierover meer te lezen in hoofdstuk 2.

Na balansdatum hebben we te maken gekregen met de Covid-19-uitbraak. Deze uitbraak en daaruit voortvloeiende maatregelen om het virus in te perken hebben impact op PDN. Het bestuur heeft tijdig maatregelen genomen waardoor de impact op de bedrijfsvoering beperkt is. De financiële impact is groter en door maatregelen zoals frequenter overleg met de commissie beleggingen houden we de ontwikkelingen nauwlettend in de gaten. Meer informatie over de impact van Covid-19 is opgenomen in hoofdstuk 7 en paragraaf 8.5

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

KERNCIJFERS

KERNCIJFERS

(Ultimo jaar in € mln, tenzij anders aangegeven)

	2019	2018	2017	2016	2015
PENSIOENEN					
Totaal aantal deelnemers	27.792	28.011	28.081	28.393	28.634
Actieven (incl. postactieven en arbeidsongeschikten)	6.284	6.384	6.393	6.513	6.674
Pensioengerechtigden	13.100	13.184	13.329	13.657	13.740
Gewezen deelnemers	8.408	8.443	8.359	8.223	8.220
Aantal werkgevers	18	18	18	14	14
Toeslagverlening					
Toeslagverlening Actieven	-	-	-	-	-
Toeslagverlening Pensioengerechtigden / Gewezen deelnemers	-	-	-	-	-
Cumulatieve achterstand toeslagverlening Actieven ****	17,73%	14,31%	10,98%	8,80%	8,80%
Cumulatieve achterstand toeslagverlening Pensioengerechtigden / Gewezen deelnemers ****	17,42%	15,43%	13,52%	12,02%	11,62%
Premie en uitkeringen					
Feitelijke premie	103	99	98	100	91
Ongedempte kostendekkende premie	124	117	125	114	100
Gedempte kostendekkende premie	84	80	82	84	72
Uitkeringen	229	233	240	241	237
Uitvoeringskosten Pensioenbeheer per deelnemer (in €)	216	223	219	238	234
FINANCIELE POSITIE					
Pensioenfondsvermogen	7.541	6.818	7.086	6.862	6.521
Pensioenfondsverplichtingen	7.253	6.494	6.435	6.674	6.286
Overige (technische) voorzieningen	16	14	14	13	13
Pensioenfondreserve	288	324	651	188	235
Dekkingsgraad PDN	104,0%	105,0%	110,1%	102,8%	103,7%
Beleidsdekkingsgraad	102,3%	109,3%	107,8%	98,8%	106,1%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,1%
Vereiste dekkingsgraad	118,1%	119,3%	119,7%	119,6%	118,9%
Gehanteerde rekenrente	0,7%	1,3%	1,5%	1,3%	1,6%
BELEGGINGEN					
Totaal belegd vermogen (IBM*)	7.560	6.835	7.102	6.874	6.548
Matchingportefeuille	4.131	3.857	3.842	3.654	3.543
Rendementsportefeuille	3.501	2.841	3.315	3.304	3.008
Overige beleggingen	0	0	-4	-11	-7
Liquiditeiten	-72	137	-51	-73	4
Beleggingsrendement (bruto**) 1 jaars	12,7%	-1,8%	5,6%	7,6%	0,3%
Benchmarkrendement (1 jaars)	11,6%	-1,6%	4,8%	7,0%	-0,2%
Kosten Vermogensbeheer (in basispunten / gem bel verm)	38,0	35,0	32,0	29,0	26,0
Transactiekosten (in basispunten / gem bel verm)	5,0	7,0	8,0	7,0	11,0
Beleggingsrendement (netto***) 1 jaars	12,6%	-1,9%	5,5%	7,5%	0,2%

* Op 1 september 2015 is de portefeuillestructuur veranderd.

** Conform GIPS®: het rendement op vermogen na aftrek van alle transactiekosten die gedurende de periode zijn gemaakt.

*** Het rendement na aftrek van alle beheerskosten (inclusief DPS beheerskosten) die gedurende de periode zijn gemaakt.

**** Cumulatief maximale achterstand %: geldt voor pensioengerechtigden/gewezen deelnemers alleen voor zover zij reeds vanaf 2007 die status hadden, en geldt voor actieven alleen voor de opbouwjaren t/m 2011.

VERSLAG VAN HET BESTUUR

The background of the page is a solid dark blue. In the upper right, there is a white rectangular area containing the title. Below this, the page is mostly blue, with some abstract geometric shapes in a lighter blue and white at the bottom left and center. These shapes include a light blue parallelogram and a white chevron-like shape pointing upwards.

VERSLAG VAN HET BESTUUR

Highlights afgelopen jaar

Aanpassing van de governance

De nieuwe vereisten inzake IORP II hebben bij PDN geresulteerd in een herinrichting van de governance. Uitgaande van het paritaire bestuursmodel is gekozen voor de inrichting van een Commissie Pensioen en Communicatie naast de reeds bestaande Commissie Beleggingen. De commissies bereiden de beleidsadviezen voor en houden toezicht op de uitvoering. De introductie van door IORP II voorgeschreven sleutelfunctiehouders Risicobeheer en Audit heeft geresulteerd in een risico-overleg en een begeleidingscommissie Audit.

Inzetten op geschiktheid en successieplanning

De vernieuwde governance heeft geresulteerd in de formulering van een nieuwe collectieve ambitiematrix. In een tabel wordt richting gegeven aan het ambitieniveau voor de geschiktheid van individuele leden en het totale bestuur waarbij een koppeling is gemaakt naar de verschillende bestuursfuncties. De vereiste geschiktheid is nader uitgewerkt naar de rol en expertisegebied in de governance. Het beloningsbeleid is in lijn gebracht met de vereiste geschiktheid.

Inzake successieplanning is overleg geweest met de Centrale Ondernemingsraad en DSM. Dit heeft geresulteerd in twee voordrachten.

Ten behoeve van een meer geleidelijke “onboarding” is besloten tot de mogelijkheid van aspirant bestuurder. In deze rol kunnen voorgedragen kandidaten als toehoorder kennis nemen van de praktijk terwijl ze via opleidingen zich verder bekwamen.

Eind 2019 is gestart met de voorbereidingen voor verkiezing van twee bestuursleden namens de gepensioneerden. De benoeming is voorzien op 1 juli 2020..

Sterk schommelende dekkingsgraad, maar geen herstel in 2019

Over de beleggingen is een rendement behaald op basis van total return van 12,7% (2018:- 1,8%). Gedurende het jaar liet de dekkingsgraad een forse volatiliteit zien. Op het dieptepunt bereikte het fonds een dekkingsgraad van 95,3%. De belangrijkste oorzaak hiervan was de daling van de rente. Compensatie is verkregen uit de goede rendementen van de returnportefeuille met als gevolg per jaareinde een dekkingsgraad van 104%, nipt lager dan de startpositie aan het begin van dat jaar (2018:105%). Het in het herstelplan geprojecteerde herstel van de dekkingsgraad heeft zich daarmee niet gerealiseerd.

Hersteltermijn verlengd naar tien jaar

De bekendmaking van de nieuwe parameters, de actuele premiedekkingsraad en de verwachting van een overgang naar een nieuw pensioenstelsel heeft geresulteerd in het verlengen van de hersteltermijn tot tien jaar. Het verlengen van de hersteltermijn vergroot de mogelijkheid tot herstel van de dekkingsgraad van PDN en verlaagt de kritische dekkingsgraad en daarmee de kans op korten.

Beleggingsonderzoek DNB

De Nederlandse Bank heeft eind 2019 een regulier beleggingsonderzoek bij het fonds uitgevoerd. In reactie hierop heeft het fonds een Plan van Aanpak opgesteld dat in 2020 wordt afgerond. Op het gebied van het duurzame beleggingsbeleid is DNB van mening dat de kaderstelling voor de implementatie van het duurzaam beleggingsbeleid beperkt is uitgewerkt. Het fonds zal dit in de verdere ontwikkeling van het duurzaamheidsbeleid meenemen.

Versterken Informatiebeveiligingsbeleid

Ingegeven door een verhoogd extern dreigingsbeeld, de DNB Audit Informatiebeveiliging en de DNB Good Practice Informatiebeveiliging is in 2019 gestart de informatiebeveiliging op een hoger niveau te brengen. Dit project zal naar verwachting in 2020 worden afgerond.

Voorbereiden op een nieuwe pensioenovereenkomst 2021

De huidige pensioenovereenkomst eindigt eind 2020. Ter voorbereiding op een nieuwe pensioenovereenkomst zijn de policy- en investment beliefs geëvalueerd. Samen met een geactualiseerde economische outlook is hiermee een basis gelegd voor verdere analyses in 2020 voor de pensioenovereenkomst 2021.

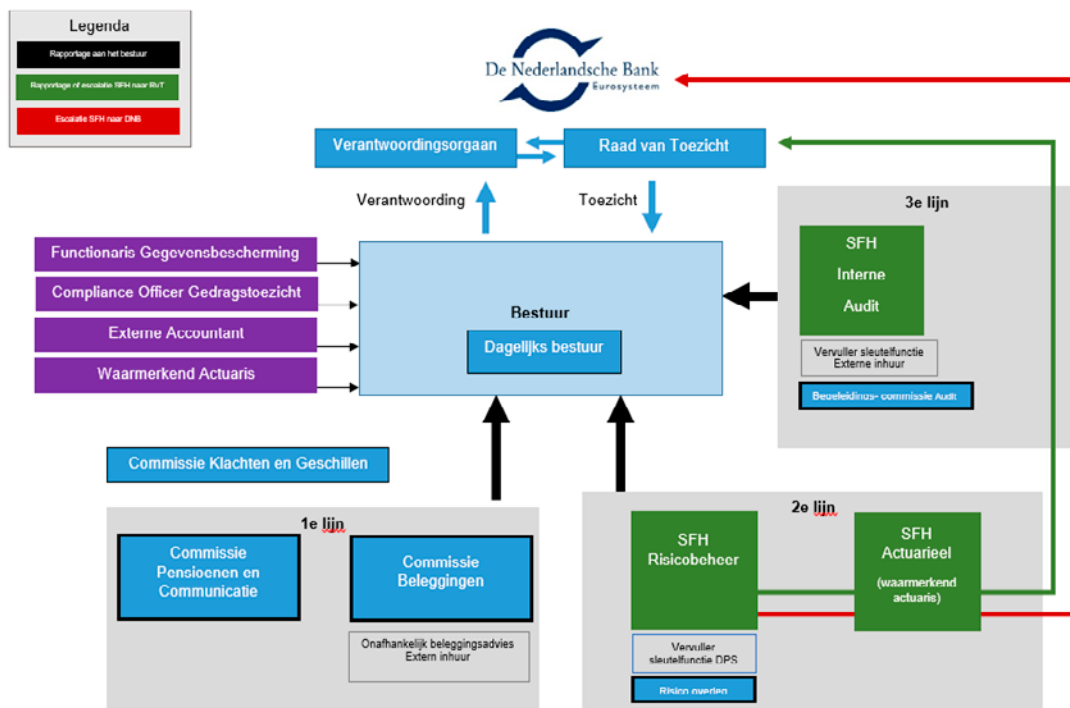
Tot slot

Het is onvermijdelijk om ook op deze plek in het jaarverslag melding te maken van het uitbreken van een pandemie. De pandemie heeft diepe impact op ons dagelijkse leven, onze bedrijfsvoering en de financiële markten. In lijn met de instructies van DSM is het fonds vroegtijdig overgegaan op digitaal (thuis)werken. De risico's die samenhangen met een pandemie zijn opnieuw ingeschat en maatregelen zijn beoordeeld als toereikend. Vooral nog is in de fondsorganisatie geen geval van besmetting geconstateerd en zijn alle systemen volledig in bedrijf. Vitale processen zijn geïdentificeerd, waaronder het beleggingsproces, communicatie met deelnemers en de governance.

1 PROFIEL PENSIOENFONDS

1.1 Organisatie en bestuursmodel

PDN kent een paritair bestuursmodel, dat bestaat uit vertegenwoordigers van de werkgever, werknemers en pensioengerechtigden, maar met de mogelijkheid van 50% aan externen binnen elke geleding.

De governance wordt toegelicht in hoofdstuk 2.

1.2 Missie, visie en strategie

Mission statement

Op basis van de Pensioenwet verzorgt PDN voor de Nederlandse ondernemingen van Koninklijke DSM N.V. (DSM) en de daaraan (voormalige) verbonden ondernemingen de pensioenen wegens ouderdom en arbeidsongeschiktheid voor werknemers en gewezen werknemers in Nederland, alsmede de pensioenen voor de nabestaanden van overleden werknemers en gewezen werknemers, overeenkomstig de pensioenovereenkomst.

PDN tracht een maximale uitvoering van de missie te waarborgen door de volgende doelen na te streven:

Beleggen van middelen

De middelen van PDN worden op een verantwoorde wijze belegd teneinde zo veel als mogelijk de verplichtingen na te komen en de toeslagambitie te realiseren tegen een door PDN als acceptabel bepaald risiconiveau.

Financiering

De financiering vindt plaats conform de met de werkgever overeengekomen uitvoeringsovereenkomst.

Communicatie

PDN wil een betrouwbare partner voor deelnemers en pensioengerechtigden zijn. Daartoe heeft PDN de intentie om de deelnemers en de pensioengerechtigden zo goed mogelijk te informeren. PDN streeft ernaar dat de deelnemers en pensioengerechtigden de regeling kennen, een helder beeld hebben van de risicohouding van PDN en realistische verwachtingen kunnen koesteren ten aanzien van de uitvoering van de regeling.

PDN wil, als ondernemingspensioenfonds van DSM in Nederland, herkenbaar zijn en houdt bij de vaststelling en uitvoering van beleid rekening met de 'DSM values: Growth & Value - Purpose-led, Performance-driven'.

1.3 Pensioenregelingen

Vanaf 1 januari 2011 geldt voor de deelnemers van PDN een voorwaardelijke middelloonregeling op basis van een uitkeringsovereenkomst. De pensioenregeling van PDN houdt in 2019 op hoofdlijnen het volgende in:

- Opbouw van ouderdomspensioen met 1,738% (niveau 2019) per jaar over de pensioengrondslag, gedefinieerd als het vaste jaarsalaris gemaximeerd op het grensbedrag zoals bedoeld in artikel 18ga Wet op de Loonbelasting 1964 (€ 107.593 - niveau 2019) verminderd met de franchise.
- De franchise is vastgesteld op € 13.785 (niveau 2019). De aanspraken op ouderdomspensioen kennen een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar.
- De pensioenregeling (uitkeringsovereenkomst) voorziet naast ouderdomspensioen in (tijdelijk) partnerpensioen en wezenpensioen op opbouwbasis en arbeidsongeschiktheidspensioen en aanvullend partnerpensioen op risicobasis.

Er zijn deelnemers en gewezen deelnemers die bij PDN een PPS-saldo (voorheen prepensioen kapitaal genoemd) hebben opgebouwd en niet hebben omgezet in een ouderdomspensioen. Zij krijgen voorafgaand aan de ingang van hun ouderdomspensioen te maken met de omzetting van dat saldo in een tijdelijke prepensioenuitkering. Dit wordt een PPS-uitkering genoemd. De PPS-uitkering gaat 'standaard' 3 jaar vóór het bereiken van de AOW-leeftijd in. Onder voorwaarden is het mogelijk om de PPS-uitkering op een ander moment te laten ingaan, echter uiterlijk vóór het bereiken van de 65-jarige leeftijd. De PPS-regeling is een gesloten regeling. De PPS-regeling kent een eigen beleggingsbeleid dat, gezien de korte looptijd, defensief van aard is en gericht is op kapitaalsbehoud.

Sinds 1 januari 2015 voert PDN een vrijwillige nettopensioenregeling uit voor het vaste jaarsalaris dat uitgaat boven €107.593 (niveau 2019). Vanaf 1 juli 2019 is het mogelijk om ook over het variabele jaarsalaris dat uitgaat boven het bovengenoemd grensbedrag pensioen op te bouwen. De vrijwillige nettopensioenregeling houdt op hoofdlijnen het volgende in:

- Een vrijwillige premieovereenkomst waarin inleg plaatsvindt op basis van een fiscale, leeftijdsafhankelijke staffel en het (pensioengevend) jaarsalaris boven het bovengenoemde grensbedrag.
- De deelnemer kan daarbij kiezen om alleen over het vaste (pensioengevend) jaarsalaris boven het bovengenoemde grensbedrag pensioen op te bouwen of ook over het variabele (pensioengevend) jaarsalaris boven het bovengenoemde grensbedrag.
- Het nettopensioenkapitaal, zijnde de ingelegde nettopensioenpremies verhoogd met de voor beheer- en transactiekosten gecorrigeerde maandelijkse rendementen, wordt belegd conform een leeftijdsafhankelijke beleggingsmix. De leeftijdsafhankelijke beleggingsmix is gebaseerd op de matching- en rendementsportefeuille van de basisregeling van PDN.
- Op pensioendatum dient de (gewezen) deelnemer een keuze te maken tussen een stabiele of een variabele uitkering. Indien de (gewezen) deelnemer geen keuze maakt, wordt er standaard een stabiele uitkering ingekocht.
- Gedurende het deelnemerschap biedt de nettopensioenregeling een nettopartnerpensioen, nettowezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid op risicobasis. Voor deze

risicoverzekeringen betaalt de deelnemer risicopremies. De deelnemer kan ervoor kiezen om af te zien van het nettopartnerpensioen op risicobasis. Hierdoor komt er meer premie beschikbaar voor de deelnemer voor pensioenopbouw.

De pensioenregelingen kennen, met uitzondering van de variabele nettopensioenuitkering, een voorwaardelijk recht op toeslagverlening. De variabele pensioenuitkering wordt jaarlijks aangepast aan de behaalde resultaten op beleggingsrendement, sterfteresultaat en levensverwachting. De resultaten worden over vijf jaar uitgesmeerd in de uitkering. PDN streeft ernaar om op de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers, de premievrije (netto)pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers en de ingegane (stabiele netto-)pensioenen van de pensioengerechtigden jaarlijks een toeslag te verlenen. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. Een toeslagverlening wordt uit het beleggingsrendement gefinancierd.

2 GOVERNANCE

2.1 Algemeen

Bestuur

Het bestuur is verantwoordelijk voor het besturen van het pensioenfonds. Hierbij besteedt het bestuur aandacht aan de bepaling van het strategisch beleid, de uitbesteding en de bewaking en bijsturing van de uitvoering van het beleid. De belangrijkste taken en verantwoordelijkheden van het bestuur zijn vastgelegd in de statuten.

Het bestuur is paritair samengesteld en bestaat uit acht bestuursleden:

- Er worden vier bestuursleden voorgedragen door DSM Nederland B.V.;
- twee leden door de Centrale Ondernemingsraad (COR) van DSM Nederland B.V. en;
- twee leden worden benoemd na verkiezing uit en door de pensioengerechtigden.

De leden worden door het bestuur voor een periode van vier jaar benoemd. De zittingsduur van de bestuursleden is gemaximeerd op een aaneengesloten periode van twaalf jaar. Maximaal 50% van de bestuurszetels binnen een geleding kunnen worden ingevuld door externen. Deze externe bestuursleden hoeven geen deelnemer te zijn (geweest) dan wel pensioengerechtigde te zijn van PDN.

De voorzitter wordt door het bestuur primair gekozen uit de door de werkgever voorgedragen bestuursleden. In 2019 heeft het bestuur afscheid genomen van Hans van Suijdam als (tijdelijk) voorzitter en is Edith Schippers benoemd en gekozen tot nieuwe voorzitter van PDN. Ook is in 2019 Jos Op Heij benoemd tot bestuurslid op voordracht van DSM Nederland B.V. Hiermee zijn alle bestuurszetels ingevuld.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks Bestuur (DB), bestaande uit de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter, is aanspreekpunt voor de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan, de werkgevers en sociale partners en de Centrale Ondernemingsraad (COR). Daarnaast onderhoudt het DB contacten met De Nederlandsche Bank (DNB), Autoriteit Financiële Markten (AFM) en andere relaties van PDN en representeert PDN naar buiten. Het DB draagt zorg voor het aansturen van de procesgang en taakverdeling over de diverse (bestuurs)commissies, geldt als kennisdrager op het gebied van de governance van PDN en is verantwoordelijk voor de opzet en werking hiervan. Daarnaast is het DB verantwoordelijk voor vergaderplanning, uitbesteding en voor de externe communicatie (o.a. klachten en geschillen).

Bestuurs- (advies)commissies

Om op specialistische vraagstukken in te kunnen spelen, voor beleidsvoorbereiding en voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming, laat het bestuur zich op een aantal deskundigheidsgebieden adviseren. Het bestuur wordt door de Commissie Beleggingen en de Commissie Pensioenen & Communicatie ondersteund in de beleidsvoorbereiding en besluitvorming. Iedere commissie bestaat inclusief een bestuurslid, die tevens voorzitter is van de betreffende commissie, uit drie (bij voorkeur) paritaire bestuursleden en heeft als taak het bestuur te adviseren over aangelegenheden op hun aandachtsterrein. De Commissie Beleggingen wordt daarnaast ondersteund door twee externe beleggingsdeskundigen.

De Commissie Beleggingen adviseert het bestuur over het strategisch beleggingsbeleid en heeft de rol van monitoring en evaluatie ten aanzien van de uitvoering van het beleggingsbeleid. De Commissie Pensioenen & Communicatie heeft tot taak: het monitoren, informeren en adviseren over onderwerpen of ontwikkelingen die gerelateerd zijn aan het pensioen(juridisch) beleid, actuariael beleid of communicatiebeleid.

Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur weegt bij ieder beleidsvoornemen of te nemen besluit nadrukkelijk alle betrokken belangen af. Daarbij worden de belangen van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden als deelnemersgroepen meegewogen, naast de belangen van de werkgever(s). Daarbij vindt eveneens een afweging van bestaande en nieuwe aanspraken plaats.

Risico-overleg

Het risico-overleg vindt enkele keren per jaar plaats tussen representanten van de Commissie Beleggingen en de Commissie Pensioenen & Communicatie en de sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Dit overleg ondersteunt de sleutelfunctiehouder Risicobeheer bij de uitvoering van zijn rol.

Sleutelfunctiehouders

Als gevolg van de introductie van nieuwe Europese wet- & regelgeving (IORP II) heeft het bestuur in 2019 een drietal functionarissen benoemd, te weten een sleutelfunctiehouder Risicobeheer, Actuarieel en interne Audit:

- De sleutelfunctiehouder Risicobeheer is een bestuurslid die adviseert over de inrichting van het risicobeheer en toeziet op de effectiviteit van het risicobeheermodel van PDN, waaronder begrepen het beleid en de bestuurlijke processen en procedures.
- De Sleutelfunctiehouder Actuarieel is een ingehuurd externe deskundige die onder andere toezicht houdt op de berekening van de technische voorzieningen en de betrouwbaarheid en adequaatheid daarvan beoordeelt. Ook beoordeelt de sleutelfunctiehouder Actuarieel de gedragslijn voor het aangaan van pensioenverplichtingen en of het risicobeheer doeltreffend wordt toegepast.
- De Sleutelfunctiehouder Interne Audit is een ingehuurd externe deskundige die als beleidsbepaler behoort tot de kring van bestuursleden, echter zonder stemrecht. Deze toetst de werking van het risicobeheer, ziet toe op de werking van de administratieve organisatie en interne beheersing en toetst of bij de totstandkoming en opvolging van het beleid de interne procedures en processen zijn nagevolgd. De Sleutelfunctiehouder audit neemt deel aan de bestuursvergaderingen.

Raad van toezicht (RvT)

Het intern toezicht bij PDN is geregeld door instelling van de RvT. De RvT bestaat uit minimaal drie en maximaal vier onafhankelijke deskundigen. De RvT kent een toezichthoudende functie die als volgt is uitgewerkt:

- De RvT houdt toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken bij PDN en beoordeelt of PDN beschikt over een adequate risicobeheersing en een evenwichtige belangenafweging;
- De RvT legt verantwoording af over de uitvoering van de eigen taken en de uitoefening van de toegekende bevoegdheden aan het VO en aan de werkgever en in het bestuursverslag.

De RvT heeft diverse bevoegdheden om deze taken te kunnen uitvoeren. De RvT richt zich in hoofdzaak op de strategisch belangrijke besluiten van het bestuur. Deze strategische besluiten, als meest zwaarwegende en verstrekkende besluitvorming, worden onderworpen aan de goedkeuring van de RvT. Zo vallen onder de reikwijdte van de RvT onder meer de goedkeuring van de besluiten van het bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening, de profielschets voor bestuurders, het beloningsbeleid (met uitzondering van de RvT zelf), de liquidatie, fusie of splitsing van PDN en de omzetting van PDN in een andere rechtsvorm. De RvT adviseert het bestuur ten aanzien van het functioneren van het bestuur als geheel en toetst bestuursleden bij (her)benoeming aan het profiel. Bij de bestuursvergaderingen kunnen RvT-leden afwisselend als toehoorder aanwezig zijn. De bevindingen van de RvT zijn opgenomen in hoofdstuk 11.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Aan het VO zijn wettelijke adviestaken en -rechten toebedeeld. De advisering omvat onder meer het beloningsbeleid, de profielschets voor leden van de RvT, het vaststellen en wijzigen van het communicatiebeleid en het sluiten, wijzigen of beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst. Ook heeft het VO de bevoegdheid om jaarlijks een oordeel te geven over het handelen van het bestuur en het door het bestuur uitgevoerde beleid in het betreffende jaar en de beleidskeuzes voor de toekomst.

Bij de benoeming van VO-leden worden de betreffende kandidaten vooraf getoetst aan de hand van vastgelegde deskundigheidseisen en een competentieprofiel. Deze eisen liggen op het deskundigheidsniveau A.

In totaal bestaat het VO uit acht leden waarbij de zetelverdeling tussen vertegenwoordigers van pensioengerechtigden en van werknemers is gebaseerd op de onderlinge getalsverhoudingen van deze groepen deelnemers binnen PDN. Als gevolg daarvan komt het zetelaantal van de pensioengerechtigden uit op vier. Voor de werknemers bedraagt dat aantal twee, terwijl het zetelaantal van de werkgevers is vastgesteld op twee.

Om de continuïteit in het VO te bewaren, heeft het VO, gesteund door het bestuur, in 2018 besloten tot het vervroegen van de verkiezingen voor de gekozen VO-leden namens werknemers en pensioengerechtigden. Dit om een aspirant-periode voor de nieuwgekozen leden mogelijk te maken. In 2019 hebben de vervroegde verkiezingen plaatsgevonden, waardoor drie aspirant-leden zijn toegetreden.

Het oordeel van het VO is opgenomen in hoofdstuk 11.

Toezicht op de uitvoering

De uitvoering van het pensioen- en vermogensbeheer is door het bestuur op basis van een Dienstverleningsovereenkomst (DVO) uitbesteed aan DSM Pension Services (DPS). De diensten en de kwaliteit hiervan zijn nader uitgewerkt in een gedetailleerde Service Level Agreement (SLA). Behalve dat DPS de uitvoering voor PDN verzorgt, adviseert DPS PDN bij de voorbereiding van het beleid en ondersteunt de verschillende bestuursorganen.

Binnen het kader van uitbesteding is een beheerste en integere bedrijfsvoering wettelijk verplicht. Daarom rapporteert DPS aan PDN over alle door DPS uitgevoerde risicoanalyses gericht op de administratieve organisatie. Deze risicoanalyses worden op basis van een jaarplan periodiek uitgevoerd. Naast deze interne door DPS uitgevoerde risicoanalyses en de door de afdeling Corporate Operational Audit (COA) van DSM uitgevoerde controlewerkzaamheden, vinden jaarlijks audits plaats door de externe accountant.

De uitvoeringsorganisatie stelt jaarlijks een ISAE 3402 rapportage op met de procedures en controles die zijn geïmplementeerd. De opzet en het bestaan van de procedures en de werking van de controles van de uitvoeringsorganisatie worden jaarlijks gecontroleerd door een externe accountant. De resultaten van de ISAE Type II controlewerkzaamheden worden gedeeld met het bestuur. Jaarlijks beoordeelt het bestuur de toereikendheid van de scope van ISAE 3402 Type II verklaring van DPS.

Custodian

PDN heeft Caceis-Kasbank aangesteld als custodian voor het bewaren van effecten. Daarnaast zijn diverse andere activiteiten, waaronder derivaten clearing, security lending en tax reclaim neergelegd bij Caceis-Kasbank. Aan deze uitbesteding ligt een DVO en een SLA ten grondslag waarin de diensten en de kwaliteitsvereisten verder zijn uitgewerkt. Jaarlijks wordt de ISAE 3402 Type II verklaring van Caceis-Kasbank beoordeeld door DPS ten behoeve van PDN.

Het bestuur heeft in 2019 een evaluatie van Caceis-Kasbank uitgevoerd waarbij de diensten vergeleken zijn met die van andere partijen in de custody markt.

Pensioenfederatie

PDN is lid van de Pensioenfederatie (PF) en vindt een actieve bijdrage aan de PF van groot belang. Om deze reden is PDN via de uitvoeringsorganisatie DPS actief aangesloten bij de PF. Zo maakt de directeur van DPS deel uit van het bestuur van de PF en levert DPS in de diverse commissies en werkgroepen van de PF een actieve bijdrage. In 2019 namen daarnaast diverse bestuursleden van PDN deel aan algemene ledenvergaderingen en voorlichtende bijeenkomsten van de PF.

2.2 Geschiktheid

Geschiktheidscriteria

Het bestuur is verantwoordelijk voor de eigen competentie en deskundigheid. Het bestuur heeft, evenals in voorgaande jaren, ook in 2019 aandacht besteed aan geschiktheidsverbetering en deskundigheidsbevordering door middel van het volgen van individuele opleidingen en het bijwonen van themadagen en workshops. De door PDN gestelde geschiktheidseisen zijn opgenomen in het Beleidsplan Geschiktheid en liggen individueel voor alle gebieden minimaal op niveau A en voor de aandachtsgebieden op niveau B, zoals omschreven in de Handreiking geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie (PF). Voor bestuursleden die zitting hebben in de Commissie Beleggingen gelden bovendien de vereisten die DNB hanteert in zijn Guidance normenkader verwachte beleggingskennis.

Succession Planning

Het bestuur draagt zorg voor de continuïteit van kennis en kunde binnen het bestuur als collectief door middel van een succession planning. Daar waar mogelijk wordt deze succession planning van het bestuur gecombineerd met de planning van het VO. Binnen de succession planning vindt voorbereiding plaats op het bestuurslidmaatschap en het lidmaatschap van het VO. De regie voor het opleiden van kandidaten is in handen van het DB. In het kader van succession planning heeft het bestuur besloten te gaan werken met aspirant-bestuursleden in de periode van de interne goedkeuring door het bestuur en de RvT tot de externe goedkeuring van DNB.

Diversiteitsbeleid

Het bestuur vindt diversiteit in het bestuur van PDN, in termen van kennis en competenties enerzijds en leeftijd en geslacht anderzijds, van belang. Bij de samenstelling van het bestuur wordt ernaar gestreefd dat het bestuur zoveel mogelijk een afspiegeling vormt van het deelnemersbestand, waarbij de bestuursleden ook complementair zijn en competenties en invalshoeken inbrengen die elkaar aanvullen. Hierbij wordt ernaar gestreefd dat in het bestuur ten minste één vrouw, één lid jonger dan 40 jaar en één lid ouder dan 40 jaar plaatsnemen. Bij de vervulling van een vacature zal aan deze aspecten verhoogde aandacht worden besteed. In geval van gelijke geschiktheid genieten kandidaten die zorgen voor (meer) diversiteit in het bestuur de voorkeur. Er zijn momenteel drie vrouwelijke bestuursleden. Er is geen bestuurslid jonger dan 40 jaar. Ook in de RvT zitten geen personen onder de 40 jaar. Gegeven de beschreven doelstelling wenst het bestuur hierin op de niet al te lange termijn verandering aan te brengen. Binnen een termijn van 4 jaar heeft het bestuur de intentie tenminste 1 persoon onder de 40 in het bestuur op te nemen. Het bestuur heeft hiertoe een stappenplan diversiteit als bedoeld in de Code Pensioenfondsen opgesteld. In het stappenplan wordt rekening gehouden met de bestaande bestuurssamenstelling en de zittingstermijnen. Het bestuur evalueert de doelstellingen en de effectiviteit van dit stappenplan periodiek.

Evaluatie functioneren

Het bestuur is kritisch over het eigen functioneren. Het bestuur heeft in een aantal Board Room Dynamics dagen het eigen functioneren als collectief besproken. Daarbij heeft het bestuur zich laten begeleiden door externe

deskundigen. Ook is DPS als pensioenuitvoeringsorganisatie betrokken bij de Board Room Dynamics discussie. De focus van de Board Room Dynamics ligt op integriteit, gedrag, samenwerking en perceptie.

2.3 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Het bestuur vindt de Code Pensioenfondsen van groot belang en heeft de aanbevelingen en best practices vanuit de code ingebed in de bedrijfsvoering en waar mogelijk in dit bestuursverslag. Om de naleving van de Code Pensioenfondsen op een volledige en gestructureerde wijze te toetsen, zijn de normen vertaald naar een checklist voor het bestuursverslag.

De samenstelling van het bestuur voldoet niet aan alle in de Code Pensioenfondsen gestelde diversiteitsnormen. In het bestuur heeft momenteel niemand jonger dan 40 jaar zitting. Bij de werving van nieuwe leden alsook via de succession planning wordt uitdrukkelijk rekening gehouden met de diversiteitsaspecten waar de voordragende partijen expliciet in worden betrokken. Als onderdeel van het Beleidsplan Geschiktheid heeft het bestuur een stappenplan Diversiteit opgesteld.

De zittingsduur van het VO is in de Code Pensioenfondsen gemaximeerd op 4 jaar. Herbenoeming is voor de leden van het VO onbeperkt. PDN wijkt af van deze norm en hanteert voor het VO een maximale zittingstermijn van 12 jaar. PDN is van mening dat de begrenzing van een zittingstermijn van de VO-leden een goede zaak is en dit recht doet aan de intentie van vernieuwing zodat de samenstelling diverser wordt.

Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen

In 2019 heeft de Pensioenfederatie de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen vastgesteld. Met de Gedragslijn wil de Pensioenfederatie de volgende doelen bewerkstelligen:

- uniforme en specifieke gedragslijnen voor Pensioenfondsen voor het Verwerken van Persoonsgegevens;
- inzicht geven aan personen van wie Persoonsgegevens door Pensioenfondsen verwerkt (zullen) worden;
- bijdragen aan de transparantie over de uitgangspunten die door de Pensioenfondsen worden gehanteerd met betrekking tot het verwerken van persoonsgegevens; en
- een passende interpretatie te geven aan het wettelijk kader dat aansluit bij strekking van de wetgeving en op de specifieke kenmerken van de pensioensector.

Deze gedragslijn geldt per 1 juli 2019 en pensioenfondsen wordt gevraagd over het verslagjaar 2020 voor het eerst uit te leggen of en hoe PDN voldoet aan de normen in de Gedragslijn. Naar aanleiding van het publiceren van de Gedragslijn heeft PDN haar gegevensbeschermingsbeleid in lijn gebracht met de Gedragslijn. In 2020 zal PDN verdere maatregelen treffen om het beleid in lijn te brengen met de Gedragslijn, waaronder het evalueren en actualiseren van het verwerkingsregister en het privacy- en cookiestatement. Tot slot heeft PDN het toezicht op de naleving van de gedragslijn neergelegd bij de Sleutelfunctiehouder Interne Audit.

3 BELEID

3.1 Beleggingsbeleid

PDN maakt gebruik van Integraal Balansmanagement (IBM) om op gestructureerde manier de missie te vertalen naar het langetermijn strategisch beleid. Binnen de aanpak van IBM, wordt de samenhang tussen het vermogen en de pensioenverplichtingen als beginpunt van de strategische besluitvorming genomen. Daarbij wordt voor de beleidsvorming een duidelijk afgebakend en gestructureerd proces doorlopen. Om dit IBM-proces te doorlopen, zijn langetermijn strategische doelstellingen geformuleerd. Daarnaast is een helder risicokader samengesteld waarin is verwoord welke te nemen risico's passend zijn voor de realisatie van deze doelstellingen.

Het bestuur heeft de risicohouding en de nagestreefde strategische doelstellingen vastgelegd en afgestemd met sociale partners. Voorafgaand hieraan is de risicohouding getoetst bij de deelnemers en pensioengerechtigden via een deelnemersonderzoek. Dit heeft mede geresulteerd in Policy Beliefs en Investment Beliefs over respectievelijk pensioenen en beleggingen. Deze beliefs zijn samen met het deelnemersonderzoek en de risicoacceptatie van het bestuur een van de pijlers voor beleidsontwikkeling.

De bepaling van het langetermijn strategisch beleid vindt plaats op basis van een Asset Liability Management (ALM) studie, waarbij het beleid wordt getoetst op de mate van realisatie van de strategische doelstellingen, de risicohouding en passendheid binnen de grenzen van de Investment Beliefs en Policy Beliefs. Ook wordt gekeken of de strategische doelstelling kan worden gerealiseerd binnen de beschikbare beleidsruimte op het gebied van premies, beleggingen, toeslagverlening en kortingen. De ALM studie wordt eens per drie jaar uitgevoerd, of wanneer het risicoprofiel of beleid materieel verandert. Evaluatie op de aannames en Beliefs vindt periodiek plaats onder meer via het kwartaalverslag.

De IBM-aanpak is niet alleen gericht op het bepalen van het langetermijn strategisch beleid, maar het proces biedt ook een handvat voor de bewaking van de sturingsparameters, economische signaleringsvariabelen en bijstelling van het strategisch beleid op de korte termijn. Binnen de IBM-aanpak worden de economische ontwikkelingen en de financiële positie bewaakt naast de realisatie van de strategische doelstellingen en risicohouding. Als de financiële situatie of de verwachte realisatie van de pensioenambitie en risico's de geaccepteerde grenzen overschrijden, dan kan dat leiden tot een aanpassing van het strategisch (beleggings-)beleid.

In 2019 doorbrak één van de signaleringsvariabelen (de nominale rente) haar vooraf gestelde grenswaarden. Deze grenswaarden zijn afgeleid van de stochastische verwachting, zoals deze in de ALM-analyses in 2015 bepaald zijn. Daarbij werd geconstateerd dat de ingezette daling van de nominale rente verder doorzette gedurende het derde kwartaal van 2019. Als gevolg hiervan heeft het bestuur op advies van de Commissie Beleggingen besloten tot een verkorte ALM-analyse. Opgemerkt dient te worden dat het bestuur in 2020 uitgebreide ALM-analyses ingepland heeft, ter voorbereiding op het nieuwe Strategisch Beleidsplan (2021-2025).

Als onderdeel van deze verkorte ALM-analyses zijn aangepaste langetermijn economische scenario's bepaald, waarbij zowel het verloop van de nominale rente als de rendementsverwachtingen voor aandelen neerwaarts bijgesteld zijn. Het doel van deze verkorte ALM-analyses was om te bezien of er op korte termijn aanpassingen in het strategisch beleggingsbeleid doorgevoerd konden worden. De belangrijkste conclusie van deze analyses was een uitbreiding van de allocatie Nederlandse hypotheek ten laste van nominale staatsleningen.

3.1.1 Beleggingsplan

Binnen het IBM-proces worden op basis van de doelstelling, de risicohouding en het langetermijn economisch basisscenario, strategische normwelingen voor de kernportefeuilles omgezet naar een langetermijn strategisch beleidsplan. Hierbij worden de Investment Beliefs en Policy Beliefs als beleidskaders gehanteerd. Naast de strategische beleggingsmix (normportefeuille) wordt hierbij ook de strategische afdekking voor het (nominaal) rente- en valutarisico vastgesteld. Dit beleid zal in 2020 opnieuw vastgesteld worden.

In het Beleggingsplan is de strategische normportefeuille verder gespecificeerd naar normwelingen per beleggingscategorie en worden benchmarks, kaders en richtlijnen (onder meer voor het gebruik van derivaten) afgeleid zodat een uitvoerbaar en consistent mandaat voor DPS resulteert.

Het Beleggingsplan 2019 heeft betrekking op de periode lopende vanaf 1 februari 2019.

Renteafdekking

De doelstelling van de renteafdekking is om de nominale rentegevoeligheid van de verplichtingen deels af te dekken. De renteafdekking wordt vormgegeven door twee onderdelen in de portefeuille namelijk de matchingportefeuille en (indien benodigd) de rente overlay.

De doelstelling van de (derivaten) rente overlay is om de rentegevoeligheid van de matchingportefeuille aan te vullen tot een niveau dat overeenkomt met de in totaal gewenste renteafdekking die van toepassing is conform de vastgestelde rentestafel. Per einde 2019 is geen derivaten overlay van toepassing omdat de gewenste afdekking (bij het vigerende renteniveau), gegeven de totale risicohouding als afdoende wordt gerealiseerd door de matchingportefeuille.

Matchingportefeuille

De doelstelling van de matchingportefeuille is om een gunstig risico-/rendementsprofiel te realiseren met obligaties, hypotheeklen en credits. Hiermee wordt een hoge mate van zekerheid nagestreefd om toekomstige kasstromen voortkomend uit coupon en eindaflossingsbetalingen te bewerkstelligen, waarbij de waarschijnlijkheid van wanbetalingen als klein beoordeeld wordt (minimaal investment grade).

Rendementsportefeuille

De doelstelling van de rendementsportefeuille is om voldoende rendement te behalen om de toeslagambitie waar te kunnen maken en om de (eventuele) financiering van de (te betalen) variabele rente in de swap overlay te realiseren. Door middel van actief beleid wordt binnen de toegestane risicoruimte getracht additioneel rendement na kosten te behalen.

PDN kent binnen het beleggingsplan een dynamisch strategisch rentebeleid. Met een dynamisch strategisch rentebeleid wordt bedoeld dat de mate van renteafdekking afhankelijk is van de hoogte van de rentestand. PDN gelooft namelijk dat op de langetermijn de rente zal terugkeren naar een historisch gemiddeld hoger renteniveau. Dit niveau wordt bepaald door de langetermijn groei en inflatie. Als de rente hoger is dan dit evenwichtsniveau wordt de kans groter geacht dat de rente gaat dalen en omgekeerd.

3.1.2 Positionering en behaalde Beleggingsrendement

De tabel geeft de waarde van de beleggingsportefeuilles weer. Tevens staan hierin de strategische weging en de bandbreedtes die hieraan gekoppeld zijn. De gehele portefeuille van PDN bevindt zich binnen de gedefinieerde bandbreedtes. Er is een lichte overweging in de matchingportefeuille en liquiditeiten ten opzichte van de strategische weging en een onderweging in de rendementsportefeuille.

<u>Beleggingen 2019</u>	<u>ultimo 2019</u>		<u>Strategische weging</u>	<u>Bandbreedte</u>	
	<u>€ mln</u>	<u>weging</u>		<u>Ondergrens</u>	<u>Bovengrens</u>
Matchingportefeuille	4.131	54,7%	55,0%	50,0%	60,0%
Nominale staatsleningen	1.903	46,1%	47,9%	37,9%	57,9%
Inflation-linked bonds	708	17,1%	15,9%	5,9%	25,9%
Investment grade credits	679	16,4%	15,9%	5,9%	25,9%
Hypotheke*	749	18,1%	18,1%		
Erfpacht*	92	2,2%	2,2%		
Rendementsportefeuille	3.501	46,3%	45,0%	40,0%	50,0%
Valuta overlay	4	0,1%			
Aandelen	1.814	51,8%	50,6%	32,1%	69,1%
Obligaties	633	18,1%	20,3%	7,8%	32,8%
Onroerend Goed	431	12,3%	10,1%	-2,4%	22,6%
Alternatieve Beleggingen	619	17,7%	19,0%	9,0%	29,0%
Liquiditeiten	-72	-1,0%	0,0%	-2,0%	5,0%
Totaal	7.560	100,0%	100,0%		

* De illiquide beleggingen in de matchingportefeuille (hypotheke en erfpacht) kennen een normweging gelijk aan de feitelijke weging.

In de volgende tabel is het rendement over 2019 weergegeven. De delta in de volgende tabel geeft het verschil aan tussen het rendement en het benchmarkrendement en is daarmee een maatstaf voor de bruto toegevoegde waarde.

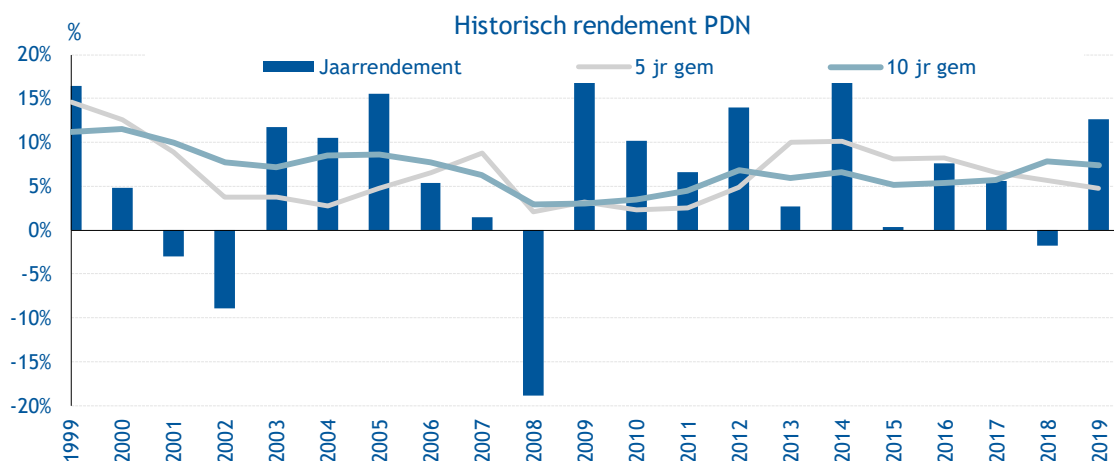
<u>Rendement 2019 (bruto in %)</u>	<u>Portfolio</u>	<u>Benchmark</u>	<u>Delta</u>	<u>Bijdrage</u>
Matchingportefeuille	7,3	6,4	0,9	4,5
Nominale staatsleningen	6,7	7,1	-0,4	1,7
Inflation-linked bonds	6,0	6,0	0,0	0,6
Investment grade credits	6,2	6,3	-0,1	0,6
Hypotheke	8,2	4,0	4,2	0,8
Erfpacht	35,4	16,2	19,2	0,8
Rendementsportefeuille	20,2	18,2	2,0	9,0
Bijdrage valuta overlay	-1,5	-1,6	0,1	-0,7
Aandelen	28,4	27,0	1,4	6,2
Obligaties	15,1	14,9	0,2	1,3
Onroerend Goed	26,1	25,6	0,5	1,4
Alternatieve Beleggingen	9,2	4,0	5,2	0,8
Liquiditeiten	-	-	-	-
Totaal (excl. PPS)	12,7	11,6	1,1	12,7

In 2019 is op de totale beleggingen een positief brutorendement van de basisregeling (voor verrekening van de beheerkosten van DPS) behaald van 12,7%. De benchmark liet een rendement zien van 11,6%. PDN kende daarmee over 2019 een outperformance van 1,1% ten opzichte van de benchmark. Binnen de matchingportefeuille werden de negatieve effecten van een onderwogen durationpositie meer dan gecompenseerd met de positieve (relatieve) rendementen van hypotheke en erfpacht. Binnen de rendementsportefeuille lieten alle beleggingscategorieën positieve relatieve rendementen zien.

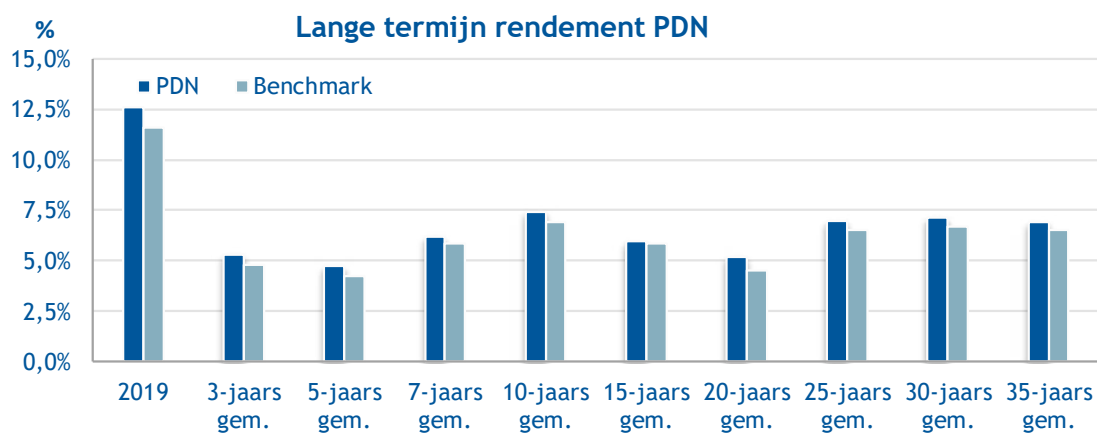
Langetermijnbeleggingsresultaat

PDN is een langetermijnbelegger en streeft met het beleid over een langere tijdsperiode een positieve toegevoegde waarde na. In de onderstaande grafiek zijn de jaarlijkse rendementen sinds 1999 weergegeven. Daarbij is de

neergang in 2008 en het navolgend herstel duidelijk zichtbaar. Het gemiddelde 5-jaars rendement komt uit op 4,8% op jaarbasis. Het gemiddelde 10-jaars rendement bedraagt 7,4 % op jaarbasis.

PDN streeft ernaar om niet alleen op strategisch niveau (zoals weergegeven in de bovenstaande grafiek) meerwaarde te leveren, maar ook op uitvoerend niveau door een hoger rendement dan de benchmark (na kosten) te realiseren. In de onderstaande grafiek is het gemiddelde langetermijn brutorendement (voor kosten) te zien ten opzichte van de benchmark. Hieruit blijkt dat PDN op de langetermijn meerwaarde heeft behaald als gevolg van het gevoerde actieve beleid.

3.1.3 Renteafdekking

Tot het bestuursbesluit eind 2019 was de strategische renteafdekking van PDN bij de huidige rentestand bepaald als resultante van de strategische allocatie en duration van de (fysieke) matchingportefeuille en was 32,0% van de verplichtingen. Deze normafdekking fluctueert (aangezien momenteel de laagste staffel geldt) en wordt geheel ingevuld door de natuurlijke renteafdekking van de matchingportefeuille. Dit betekent dat de renteafdekking bestaat uit enerzijds de (liquide) nominale staats- en inflatieportefeuille en investment grade creditportefeuille en anderzijds uit de (illiquide) Nederlandse hypotheek en erfpacht.

Het bestuur heeft eind 2019 besloten voor een strategische afdekking van 31% met een ondergrens van 28,5% (1,5% operationele afwijking en 1% tactische afwijking) om een al te grote neerwaartse fluctuatie als gevolg van een dalende dekkingsgraad c.q. nominale rente te voorkomen.

3.1.4 Matchingportefeuille

Binnen de gestelde risicoruimte voor de mandaten binnen de matchingportefeuille, bestaat de mogelijkheid om door actief beleid op de rentemarkten additioneel rendement te behalen. De matchingportefeuille is onderverdeeld in de deelportefeuilles staatsportefeuille, inflatieportefeuille, creditportefeuille en een illiquide gedeelte met Nederlandse hypotheek en erfpacht.

De benchmark van de matchingportefeuille is een op maat samengestelde benchmark en noteerde over 2019 een rendement van 6,4%. De matchingportefeuille behaalde in deze periode een rendement van 7,3% waardoor de matchingportefeuille een outperformance behaalde van 0,9% ten opzichte van de benchmark. Dit resultaat werd vooral gerealiseerd door de positieve resultaten van de hypotheek en erfpacht. De nominale staatsleningen bleven achter als gevolg van een onderwogen durationpositie.

Staatsportefeuille

De posities binnen deze deelportefeuille werden gedurende het hele jaar licht gewijzigd. De tactisch onderwogen rentepositie werd gedurende 2019 geleidelijk afgebouwd. De Europese langetermijnrentes daalden in 2019 over een breed front tot de laagste rentes ooit. De Duitse 10-jaars rente liet eind augustus een laagste niveau zien van -0,7%; een daling van bijna 1%-punt sinds eind 2018. Vanaf september liep de rente weer wat op nadat de vrees voor een recessie terugliep en er ook positieve berichten werden verspreid inzake het handelsconflict tussen de Verenigde Staten en China. Maar per saldo stond de rente ultimo 2019 nog steeds fors lager dan aan het begin van het jaar. In Amerika daalde de 10-jaars rente eveneens fors en zakte in de zomer van 2019 zelfs tot onder de 1,5%. De korte rentes daalden minder hard waardoor de rentetermijnstructuur vervlakte en zelfs invers werd. Vaak wordt dit als een indicator voor een naderende recessie gezien. Nadat de recessie-angst wegebde, liep de Amerikaanse 10-jaars rente weer wat op. Dit resulteerde in een absoluut rendement van 6,7% voor de nominale staatsportefeuille ten opzichte van een benchmark rendement van 7,1%. Door de onderwogen duration positie behaalde de nominale staatsportefeuille een underperformance van 0,4% ten opzichte van de benchmark. Supranationals zijn een onderdeel van deze portefeuille, eind 2019 heeft het bestuur besloten om DPS meer ruimte te geven voor tactische afwijking van de bestaande benchmark waardoor beleggingen in supranationals mogelijk zijn.

Inflatieportefeuille

De benchmark van de inflatieportefeuille behaalde over 2019 een rendement van 6,0%. De portefeuille zelf behaalde een vergelijkbaar rendement in deze periode. De lichte underperformance binnen de inflation-linked staatsleningen (als gevolg van een iets kortere duration) werd gecompenseerd door de goede performance van de inflation-linked credits binnen deze deelportefeuille.

Investment grade creditportefeuille

De investment grade credits in de matchingportefeuille lieten een rendement noteren van 6,2%, met name als gevolg van de verder gedaalde rente-opslag ten opzichte van staatsleningen. Deze opslag daalde in 2019 met 25bp

voor de AA/A-ratings tot 75bp voor de BBB-ratingscategorie. De benchmark noteerde ook een positief rendement van 6,3%. De portefeuille bleef daarmee in 2019 enkele basispunten achter bij de benchmark.

Illiquide portefeuille

De allocatie naar de illiquide portefeuille bestaat binnen de matchingportefeuille grotendeels uit beleggingen in Nederlandse hypotheke. Door de allocatie tot Nederlandse hypotheke wordt de diversificatie binnen de matchingportefeuille verder geoptimaliseerd. Hypotheken hebben een absoluut rendement laten zien van 10,7%. Het rendement komt vooral voort uit rente-inkomsten en ook deels uit de positieve herwaarderingen van de hypotheke. Hiermee behaalde hypotheke een hoger rendement dan de Nederlandse staatsobligatie benchmark welk een rendement behaalde van 5,2%. Aan het eind van 2019 heeft het bestuur besloten om de allocatie tot hypotheke te verhogen tot circa 30% van de matchingportefeuille.

Daarnaast maakt de erfpachtportefeuille deel uit van de illiquide beleggingen. Deze liet een absoluut rendement zien van 35,4%. Dit komt door een daling van de reële rentecurve waarop de erfpachtbelegging wordt gewaardeerd. De fysieke bond benchmark van de erfpachtportefeuille liet een stijging zien van 16,2%. Deze stijging was minder fors als gevolg van de kortere duration.

3.1.5 Rendementsportefeuille

De doelstelling van de rendementsportefeuille is om voldoende rendement te behalen om de toeslagambitie waar te maken. Door middel van actief beleid wordt binnen de toegestane risicoruimte gestreefd om extra rendement te behalen (na kosten) ten opzichte van de strategische benchmark. De rendementsportefeuille is onderverdeeld in de deelportefeuilles aandelen, obligaties, onroerend goed en alternatieve beleggingen. In 2019 is een sterk positief rendement behaald op de rendementsportefeuille van 20,2%. Dit was hoger dan de benchmark die een rendement van 18,2% noteerde.

Aandelen

De internationale aandelenmarkten hebben een positief jaar achter de rug. Na een slecht vierde kwartaal van 2018 lieten de aandelenmarkten begin 2019 een sterke rebound zien als gevolg van het feit dat centrale banken aangaven een ruime(re) monetaire politiek te gaan voeren. De FED, het Amerikaanse stelsel van centrale banken, gaf aan om de economie verder te willen stimuleren door ondermeer de officiële rentetarieven te verlagen. Ook de ECB, de centrale bank van de Eurozone, kondigde begin maart nieuwe stimuleringsoperaties aan. Aan het einde van het jaar zorgden ook de positieve berichten inzake het handelsconflict tussen de Verenigde Staten en China voor een stimulans op de aandelenmarkten. De Europese aandelenportefeuille sloot het jaar af met een rendement van 27,7%, terwijl de aandelenportefeuille in de Verenigde Staten het jaar afsloot met een rendement van 33,0%. Ook de aandelenmarkten in de Pacific RIM en de Emerging Markten lieten hoge rendementen zien, met respectievelijk 21,6% en 28,2%. De aandelenmarkten in deze regio's zijn bovengemiddeld gevoelig voor de groei van de wereldeconomie en wereldhandel en bleven als gevolg hiervan achter bij de zeer hoge rendementen van de aandelenmarkten in Europa en de Verenigde Staten.

De totale aandelenportefeuille sloot het jaar af met een rendement van 28,4%. Het benchmarkrendement bedroeg over dezelfde periode 27,0%. Het relatieve beleggingsresultaat versus de benchmark liet daarmee een outperformance zien van 1,4%. Zowel de aandelenportefeuilles in Emerging Markets en Europa droegen positief bij aan het relatieve resultaat, terwijl de portefeuilles Amerikaanse aandelen negatief bijdroeg aan het relatieve resultaat. De aandelenportefeuille Pacific Rim droeg ten aanzien van het relatief resultaat neutraal bij.

Obligaties

De obligaties in de rendementsportefeuille omvatten beleggingen in Europese en Amerikaanse obligaties met een lagere kredietkwaliteit en obligaties in Emerging Markets. Het absoluut rendement van de totale hoogrentende obligatieportefeuille binnen de rendementsportefeuille kwam uit op 15,1%.

De Europese high yield obligaties lieten een resultaat zien van 8,2%. De Amerikaanse high yield obligaties sloten 2019 af met een positief rendement uitgedrukt in euro's van 16,8%. Obligaties in opkomende markten behaalden eveneens een positief rendement en sloten 2019 af met een rendement van 19,0%.

De performance van de obligaties in de rendementsportefeuille was met 15,1% hoger dan die van de totale benchmark (14,9%). De negatieve selectie-effecten binnen Europa en opkomende markten werden meer dan gecompenseerd door de positieve selectie-effecten van de obligaties in opkomende markten.

Beursgenoteerd onroerend goed

De beursgenoteerde vastgoedportefeuille heeft evenals de aandelenportefeuille in 2019 een positief jaar achter de rug. Over het hele jaar behaalde de portefeuille beursgenoteerd onroerend goed een rendement van 26,1%. Het benchmarkrendement bedroeg 25,6%. Dit betekent dat in vergelijking tot de benchmark een outperformance van 0,5% is behaald. Deze outperformance was met name het gevolg van positieve fondsselectie en landenallocatie in Noord-Amerika en Azië-Pacific.

Alternatieve beleggingen

Alternatieve beleggingen hebben risico-, rendement- en correlatiekarakteristieken die wezenlijk anders zijn dan van de andere beleggingscategorieën binnen de rendementsportefeuille. De volgende drie subcategorieën zijn onderdeel van deze portefeuille: infrastructuur, niet-beursgenoteerd onroerend goed en portfolio of strategies. Als benchmark geldt een target return van 4,0%. Op totaalniveau behaalde de portefeuille alternatieve beleggingen een absoluut rendement van 9,2% in 2019. Daarmee was het portefeuillerendement in 2019 dus hoger dan de benchmark.

Een groot deel van de alternatieve beleggingen betreft infrastructuurbeleggingen. In 2019 hebben bij bestaande investeringen een aantal capital calls plaatsgevonden. De infrastructuurfondsen behaalden in 2019 een positief resultaat van 9,1%. Gedurende dit jaar werden voor circa € 40 mln aan dividenden en kapitaalrugstortingen gerealiseerd.

De portfolio of strategies leverde in 2019 een sterk positief resultaat op van 11,4% vooral door de beleggingen in het Bridgewater All Weather fonds.

Niet-beursgenoteerd vastgoed leverde in 2019 een laag rendement van 6,3%. Dit rendement werd vooral gedrukt door de investeringen die gedurende 2019 gedaan werden. Dit bedroeg een totaal van circa €35 mln in een tweetal nieuwe fondsen.

3.2 Premiebeleid

De premie is overeengekomen voor een periode van vijf jaar (2016-2020). PDN ontvangt jaarlijks een vaste premie ter grootte van 24% van het vaste jaarsalaris gemaximeerd op het grensbedrag zoals bedoeld in artikel 18ga Wet op de Loonbelasting 1964 (€ 107.593 - niveau 2019). Dit komt overeen met ongeveer 30% van de pensioengrondslag. Naar verwachting bevat dit voldoende dekking voor onder meer de pensioenopbouw, de risicopremies en de uitvoeringskosten. PDN kent daarmee een collectieve defined contribution (CDC) financiering. In aanvulling hierop is een mechanisme ingebouwd om te voorkomen dat de impact van de premie en pensioenopbouw op de dekkingsgraad van het fonds over de periode 2016 t/m 2020 cumulatief lager uitkomt dan -1%. Op basis van

inschattingen in 2019 zal de totale impact van de premie en pensioenopbouw over de periode 2016 t/m 2020 cumulatief uitkomen op ongeveer -1%.

De leeftijdsafhankelijke premie voor de nettopensioenregeling wordt, voor de werknemers die deelnemen aan deze regeling, ingehouden op het (pensioengevend) jaarsalaris boven het grensbedrag (€ 107.593 - niveau 2019) en door de werkgevers afgedragen aan PDN.

3.3 Toeslagenbeleid

Afhankelijk van de financiële situatie per 1 januari van enig jaar beoordeelt het bestuur of toeslagen al dan niet toegekend kunnen worden aan de deelnemers, gewezen deelnemers en uitkeringsgerechtigden. Voor de voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit het beleggingsrendement gefinancierd.

Deelnemers

Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de opgebouwde aanspraken van de actieve deelnemers kunnen worden verhoogd op basis van de algemene loonsverhogingen bij DSM NL Services B.V. in het voorafgaande kalenderjaar.

Pensioengerechtigden en gewezen deelnemers

Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de ingegane pensioenuitkeringen van de pensioengerechtigden en premievrije pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers kunnen worden verhoogd. Daarbij wordt als leidraad voor de aanpassing de ontwikkeling van de kosten van levensonderhoud genomen. Voor de vaststelling van de betreffende ontwikkeling wordt uitgegaan van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)-consumentenprijsindexcijfer 'alle huishoudens, afgeleid' (CPI).

Toeslagenstaffel

Als leidraad bij het besluit over de toeslagverlening gebruikt het bestuur de volgende uitgangspunten:

- Indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% vindt er geen toeslagverlening plaats.
- Indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110% kan een toeslag worden verleend in de mate dat dit is toegestaan conform het Financieel Toetsingskader (FTK). Dit betekent dat alleen een toeslag kan worden verleend als deze naar verwachting consistent naar de toekomst toe blijvend kan worden verleend. Concreet betekent dit dat de mate van toeslag toeneemt naar mate de beleidsdekkingsgraad van PDN hoger is. Bij een beleidsdekkingsgraad net boven 110% zal de toeslagverlening zeer beperkt zijn. Bij een beleidsdekkingsgraad boven ongeveer 125% kan volledige toeslagverlening plaatsvinden.

Inhaaltoeslagbeleid

Als in enig jaar een besluit is genomen tot het niet verlenen van toeslagen of een gedeeltelijk verlenen van toeslagen danwel het korten van de pensioenaanspraken en -rechten, kan het bestuur op een later tijdstip besluiten tot het verlenen van een inhaaltoeslag. De inhaaltoeslag is daarbij afgetopt tot maximaal de hoogte van de in de laatste 15 jaren niet-verleende toeslag of doorgevoerde korting. Deze termijn is tot stand gekomen op basis van het evenwichtig afwegen van de belangen van alle belanghebbenden. Het bestuur kan inhaaltoeslagen verlenen als dit geen gevolgen heeft voor de verwachte toeslagverlening in de toekomst én indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de vereiste dekkingsgraad. Concreet betekent dit dat inhaaltoeslag pas aan de orde kan zijn bij een beleidsdekkingsgraad boven ongeveer 125%.

Op basis van het toeslagenbeleid heeft het bestuur beoordeeld of per 1 januari 2020 toeslagen kunnen worden verleend aan deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden op basis van de financiële situatie van PDN per einde 2019.

Het bestuur betreurt het dat toeslagen per 1 januari 2020 niet aan de orde zijn vanwege de financiële positie van PDN. In de navolgende tabel is de verleende toeslag alsook de achterstand in de toeslagverlening voor deelnemers enerzijds en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden anderzijds opgenomen. Hierbij geldt dat de toeslag die per 1 januari 2020 niet is gegeven, betrekking heeft op de looninflatie en prijsinflatie over 2019. Deze niet-toegekende toeslag is in de tabel verwerkt onder het jaar 2019.

Toeslag Actieve Deelnemers				
	<u>Algemene loonsverhoging</u>	<u>Verleende toeslag</u>	<u>Achterstand toeslagverlening</u>	<u>Cumulatieve achterstand*</u>
2008	3,50%		3,50%	3,50%
2009	0,00%	3,50%	-3,50%	
2010	2,00%	2,00%	0,00%	
2011	2,50%	1,50%	1,00%	1,00%
2012	2,00%		2,00%	3,02%
2013	1,00%		1,00%	4,05%
2014	1,50%		1,50%	5,61%
2015	3,02%		3,02%	8,80%
2016	0,00%		0,00%	8,80%
2017	2,00%		2,00%	10,98%
2018	3,00%		3,00%	14,31%
2019	3,00%		3,00%	17,73%
Totaal	23,52%	7,00%	16,52%	17,73%

* incl. indexatie over indexatie

Toeslag Pensioengerechtigde en gewezen deelnemers				
	<u>Prijsindexcijfer</u>	<u>Verleende toeslag</u>	<u>Achterstand toeslagverlening</u>	<u>Cumulatieve achterstand*</u>
2007	1,91%	1,00%	0,91%	0,91%
2008	1,44%		1,44%	2,36%
2009	0,69%		0,69%	3,07%
2010	1,90%	0,69%	1,21%	4,32%
2011	2,74%		2,74%	7,17%
2012	2,03%		2,03%	9,35%
2013	0,90%		0,90%	10,33%
2014	0,75%		0,75%	11,16%
2015	0,41%		0,41%	11,62%
2016	0,36%		0,36%	12,02%
2017	1,34%		1,34%	13,52%
2018	1,68%		1,68%	15,43%
2019	1,73%		1,73%	17,42%
Totaal	17,88%	1,69%	16,19%	17,42%

* incl. indexatie over indexatie

3.4 Kortingsbeleid

Dekkingstekort

PDN moet de pensioenaanspraken en -rechten korten als op basis van de beleidsdekkingsgraad het eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen (dekkingstekort) voor vijf achtereenvolgende jaren. Eind 2019 is de beleidsdekkingsgraad van PDN lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%. Daarmee moet PDN eind 2024 mogelijk korten als deze situatie voor eind 2024 niet verandert.

Daarnaast zal het bestuur besluiten over te gaan tot korten van de pensioenaanspraken en -rechten als PDN niet in staat is om binnen de door het bestuur gekozen hersteltermijn te herstellen naar de vereiste dekkingsgraad en alle overige beschikbare sturingsmiddelen, met uitzondering van het beleggingsbeleid, zijn ingezet. In 2019 heeft PDN op basis van het herstelplan geen korting hoeven doorvoeren op de pensioenaanspraken en -rechten. Ook voor 2020 zal dit niet het geval zijn.

Een eventuele korting van pensioenaanspraken en pensioenrechten vindt plaats in de vorm van een gelijke procentuele korting op alle opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten. In het geval het kortingspercentage uitstijgt boven 10%, zal het bestuur onderzoeken of en in hoeverre aanleiding bestaat om dat deel van de korting dat de voornoemde 10% overschrijdt, op een andere manier te verdelen over de verschillende groepen aanspraak- en pensioengerechtigden. Inhalen van doorgevoerde kortingen gebeurt op dezelfde manier als het inhalen van gemiste toeslagen met een vervaltermijn van 15 jaar. Kortingen zijn ook van toepassing op ingegane prepensioenuitkeringen en ingekochte nettopensioenaanspraken en -uitkeringen.

Premietekort

Conform de wetgeving is er sprake van een premietekort als de ontvangen premie in een kalenderjaar lager is dan de (gedempte) kostendekkende premie. Zoals in paragraaf 3.3.2. beschreven, ontvangt PDN jaarlijks een premie ter grootte van 24% van het vaste jaarsalaris gemaximeerd op het grensbedrag zoals bedoeld in artikel 18ga Wet op de Loonbelasting 1964 (€ 107.593 - niveau 2019). Doordat PDN gebruik maakt van de methodiek om de kostendekkende premie te dempen op basis van het verwachte rendement, is de kans uitermate klein dat er gedurende de periode van de huidige uitvoeringsovereenkomst (2016 t/m 2020) conform de wetgeving sprake zal zijn van een premietekort.

Overeenkomstig de Uitvoeringsovereenkomst 2016-2020 beoordeelden PDN, de werkgevers en vakorganisaties in 2018 of over de gehele contractperiode naar verwachting een onevenwichtig beroep wordt gedaan op de solidariteit tussen enerzijds de al opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten en anderzijds de pensioenaanspraken die tussen 1 januari 2016 en 31 december 2020 opgebouwd worden ten gunste van de deelnemers. De beoordeling toonde toen aan dat, op basis van de inzichten in 2018, de bijdrage van de premie en de daarbij behorende pensioenopbouw over de periode 2016 t/m 2020 naar verwachting niet zou leiden tot een verlaging van de dekkingsgraad met meer dan 1%. Op basis van de inzichten eind 2019 zal de uiteindelijk bijdrage van de premie aan de dekkingsgraad over de periode 2016 t/m 2020 uitkomen op -1%.

3.5 Communicatiebeleid

PDN wil bevorderen dat deelnemers inzicht hebben in de huidige en toekomstige persoonlijke pensioensituatie. PDN vindt het van belang dat deelnemers overzicht hebben over de eigen pensioenregeling, inzicht hebben in de risico's van hun aanspraken en een realistische pensioenverwachting hebben die aansluit bij de financiële positie van PDN. Daarnaast streeft PDN ernaar om het handelingsperspectief van de deelnemers te vergroten, zodat deelnemers weten wanneer zij in de eigen pensioensituatie actie moeten ondernemen.

Het communicatiebeleid van PDN is vastgelegd in het driejaarlijks Communicatiebeleidsplan. Het Communicatiebeleidsplan bevat onder meer een beschrijving van de beleidsdoelstellingen, betreffende

communicatiedoelgroep(en), de communicatiebehoefte en de in te zetten communicatiemiddelen. In het plan is beschreven op welke wijze resultaten van communicatie worden gemeten. Het Communicatiebeleidsplan is vastgesteld voor de periode 2018-2020. Een jaarlijks Communicatie-actieplan beschrijft de communicatie-activiteiten op korte termijn. Hierbij worden zowel de landelijke trends en ontwikkelingen op het gebied van (pensioen)communicatie gevolgd, als ook eigen invulling gegeven op basis van het Communicatiebeleidsplan.

Bij de communicatie wordt onderscheid gemaakt in de relevantie van de boodschap, de doelgroep, het (communicatie)moment en het middel. Er worden doelgroepen onderscheiden op basis van (gewezen) deelnemer of pensioengerechtigde, leeftijdsgroep, digitale communicatie, inkomensgroep en deelname aan een specifieke regeling. Ook wordt er gecommuniceerd bij situaties zoals bijvoorbeeld indiensttreding, echtscheiding, huwelijk, geboortes of verhuizing. Er zijn communicatiemiddelen en -uitingen in diverse vormen en in Nederlandse en Engelse taal beschikbaar. In de communicatie-uitingen wordt zoveel mogelijk gelaagd gecommuniceerd in begrijpelijke taal. De deelnemer krijgt in de eerste laag globale informatie. In de tweede en mogelijk derde laag wordt de deelnemer dieper en uitgebreider geïnformeerd.

De pensioencommunicatie met deelnemers wordt periodiek getoetst en aangepast aan informatiebehoefte en andere criteria.

3.5.1 Reguliere communicatie

PDN zet een groot aantal communicatiemiddelen in. Een aantal middelen worden toegelicht in dit verslag.

Informatiesessies en individuele pensioengesprekken

In het verslagjaar zijn de pensioeninformatiesessies aan actieve deelnemers in navolging van 2018 voortgezet. In 2019 bezochten in totaal 161 actieve deelnemers deze sessies. 171 deelnemers hadden in 2019 een individueel pensioengesprek, waarvan 52 deelnemers van een pilotgroep. Deze pilotgroep, in totaal 111 deelnemers, ontving een persoonlijke uitnodiging voor een pensioengesprek. Onderzocht werd in hoeverre een pensioengesprek bijdraagt aan het vergroten van het pensioenbewustzijn en of een financiële planningstool toegevoegde waarde heeft. In de individuele gesprekken worden vragen over het eigen pensioen beantwoord en de persoonlijke pensioensituatie toegelicht. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de pensioenplanner en gekeken naar de toekomstige inkomsten. Op basis van de pensioenschijf-van-vijf van het NIBUD wordt een toelichting gegeven op de uitgaven. De deelnemer krijgt overzicht, inzicht en heeft zicht op zijn/haar handelingsperspectief.

PDN heeft periodiek overleg met alle werkgevers aangesloten bij de regelingen van PDN. Specifieke communicatie-uitingen worden afgestemd met de werkgever om de boodschap te versterken en deelnemers beter te bereiken.

PDN Magazine

In 2019 werd het PDN Magazine in april en oktober verspreid onder alle deelnemers en pensioengerechtigden van PDN. In het aprilnummer werd aandacht besteed aan de ambitie van PDN en de invloed van Europese wetgeving op het pensioenbeleid. In de uitgave van oktober werd informatie gegeven over pensioenverlagingen en er was een interview met voorzitter Edith Schippers. Ook werden de resultaten van het deelnemersonderzoek gedeeld.

Pensioenreizen

Doelgroepspecifiek worden er pensioenreizen naar deelnemers gestuurd en/of op de website beschikbaar gesteld. Dit zijn digitale klantreizen waarbij de deelnemer persoonlijke keuzes kan aangeven en hierin wordt begeleid. In alle pensioenreizen wordt aan de deelnemers uitgelegd hoe de vragen (Hoeveel pensioen? Genoeg? en Wat kan ik nog doen?) rondom de eigen pensioensituatie kunnen worden beantwoord. In 2019 is de pensioenreis voor de leeftijdsgroep ouder dan 60 jaar naar 374 deelnemers gestuurd. 294 deelnemers openden de mail en 211

deelnemers klikten op de link om de reis te maken. De pensioenreis ‘in dienst’ werd naar 145 nieuwe indiensttreders gestuurd waarbij 90 deelnemers op de link klikten om de reis te maken.

Nieuwsbrieven en nieuwsberichten

In januari werd een nieuwsbrief naar pensioengerechtigden gestuurd als extra uitgave bij de pensioenspecificatie. Deelnemers en andere geïnteresseerden kunnen zich abonneren op een digitale nieuwsbrief. Deze nieuwsbrief werd in juni naar de abonnees gestuurd en is ook via de website te downloaden. Onderwerpen waren onder andere het pensioenakkoord, informatie over de verzending van de UPO's en de verkiezingen. Actuele nieuwsberichten werden op de website gepubliceerd.

Digitaal jaarbericht

In een digitaal jaarbericht brachten we de belangrijkste ontwikkelingen en resultaten in beeld over het jaar 2018. Het jaarbericht is een verkorte versie van het jaarverslag en is ook via de website te downloaden.

Crisiscommunicatieplan

In het Crisiscommunicatieplan is gedetailleerd weergegeven welke acties PDN neemt indien zich een (dreigende) crisis/incident bij PDN voordoet en er mogelijk gecommuniceerd moet worden met deelnemers en/of andere stakeholders. Het plan geeft de stappen om tot beoordeling van de impact en uiteindelijk tot communicatie met stakeholders van een incident te komen. Het beschrijft hoe de crisiscommunicatie van PDN dan vorm krijgt. De voorzitter en communicatieverantwoordelijke van het bestuur treden op als woordvoerders namens PDN. De communicatie bij een financiële crisis is opgenomen in het Financieel Crisisplan.

Pensioenplanner

De pensioenplanner op de website van PDN is vier keer geactualiseerd. Naast het toevoegen van de nieuwe rekenregels, tarieven, de nieuwe belastingtabellen en AOW-bedragen is op basis van deze updates ook Mijnpensioenoverzicht.nl vier keer per jaar gevuld.

3.5.3. Projecten rondom communicatie

Nieuw deelnemersportaal

Omdat de deelnemersportalen technisch aan het einde van hun levensduur zijn, is in 2018 een project gestart om naar alternatieven te kijken. Dit onderzoek is in 2019 voortgezet en heeft in juli 2019 tot het besluit geleid om de portalen te vervangen. In het vierde kwartaal is gestart met het project (vervanging van website, de Mijnomgeving en de pensioenplanner). Het is de verwachting dat de applicatie in het eerste halfjaar van 2020 live is.

Pensioen3daagse 5-7 november

Het thema van de landelijke pensioen3daagse in 2019 was ‘Zorg goed voor elkaar’. Om de actieve deelnemers van PDN verder te wijzen op het partner- en wezenpensioen en uit te leggen wat er geregeld is, is er een digitale pensioenreis ‘nabestaandenpensioen’ gemaakt. 4979 actieve deelnemers ontvingen een mail met een link naar deze reis. 3310 deelnemers openden de mail en 1039 deelnemers klikten op de link om de pensioenreis te maken. De pensioenreis is toegevoegd aan de pensioenreizen op de website onder downloads.

3.5.4 Meten van communicatie

De beoordeling of informatie correct, duidelijk, begrijpelijk is en voldoet aan de informatiebehoefte van de deelnemer, wordt gekenmerkt door meningen en opvattingen. Om tot objectivering te komen wordt, waar nodig of wenselijk, onder meer gebruik gemaakt van externe deskundigen en wordt nieuw communicatiemateriaal vooraf en/of achteraf getoetst door het zogeheten Communicatiepanel. Dit panel bestaat uit een brede en diverse groep deelnemers die hun mening geven over communicatie-uitingen. Gedurende het jaar wordt de mening van deelnemers getoetst door middel van enquêtes. De resultaten van de communicatie en -voorlichtingsinspanningen

worden tweejaarlijks achteraf getoetst aan de doelstellingen door middel van het deelnemersonderzoek. De uitkomst leidt zo nodig tot bijstelling van de communicatie.

Deelnemersonderzoek 2019

Het tweejaarlijkse deelnemersonderzoek werd in mei 2019 uitgevoerd onder actieve deelnemers en gepensioneerden. Het deelnemersonderzoek in 2016 werd alleen onder actieve deelnemers uitgevoerd. 677 actieve deelnemers (13,7%) en 1.083 gepensioneerden (21,7%) vulden het onderzoek in. Van de actieve deelnemers heeft 85% vertrouwen in PDN (was 81% in 2016). Van de gepensioneerden geeft 90% aan vertrouwen te hebben in PDN. Het gemiddelde rapportcijfer van actieve deelnemers is gestegen naar 7,6 (was 7,4 in 2016). Gepensioneerden geven een gemiddeld rapportcijfer van 7,4. Omdat het deelnemersonderzoek in 2016 alleen onder actieve deelnemers werd uitgevoerd kunnen we de cijfers van gepensioneerden niet afzetten tegen 2016. Het aantal actieve deelnemers dat aangeeft zich zorgen te maken over de financiële situatie van PDN daalde naar 51% (was 63%), waarbij voor 71% (was 76%) de grootste zorg is om straks minder pensioen uitgekeerd te krijgen dan nu wordt aangegeven. Van de pensioengerechtigden geeft 58% aan zich hierover zorgen te maken, waarbij 56% bang is dat het pensioen niet jaarlijks geïndexeerd wordt.

Risicobereidheidsonderzoek 2019

In november 2019 werd door Motivaction een online onderzoek gehouden dat ging over zekerheid en risico's. 921 actieve deelnemers, 758 slapers en 1.633 gepensioneerden van PDN deden mee aan het onderzoek. Ook dit onderzoek liet zien dat het vertrouwen in en de tevredenheid over PDN op een hoog niveau liggen. Deelnemers gaven PDN gemiddeld een 7,3, slapers een 7,0 en gepensioneerden een 7,8. Deelnemers en gepensioneerden zijn positief over de informatie die zij van PDN krijgen, resulterend in een 7,6 resp. 8,0. De slapers houden het op een 7,3 gemiddeld. Meer over de resultaten is te vinden op de website van PDN onder nieuwsberichten.

Cijfers 2019

Wat	Waardering
3.019 vragen gesteld aan de Pension Desk	
waarvan 2.212 vragen om informatie tijdig binnen 3 dagen beantwoord 99,3%	8,1
waarvan 746 vragen voor berekening tijdig binnen 10 dagen beantwoord 94,2%	8,0
Toekennen van ouderdomspensioen	8
Toekennen van partnerpensioen	8,3
Waardeoverdrachten	8,3
171 persoonlijke pensioengesprekken	9,8
waarvan 52 voor DSM Executives	
56.927 bezoeken website	
74.443 bezoeken Mijn PDN Pensioen	7,8
PDN Pensioenplanner	7,6
58,1% van alle deelnemers communiceert digitaal	
4.601 abonnees op de digitale nieuwsbrief	

3.6 Integriteitsbeleid

PDN streeft een integere bedrijfsvoering na en heeft hiervoor een integriteitsbeleid opgesteld. Het integriteitsbeleid heeft als doel te voorkomen dat de integriteit van PDN en daarmee mogelijk het financiële stelsel als geheel, negatief wordt beïnvloed door het niet integer handelen van aan PDN verbonden personen. Om die

reden omvat het integriteitsbeleid naast de specifieke activiteiten ook de activiteiten van aan PDN gelieerde derden aan wie diensten zijn uitbesteed.

De gedragscode van PDN is verplicht van toepassing op alle verbonden personen, te weten de leden van het bestuur, de sleutelfunctiehouder Audit, de externe beleggingsadviseurs en de (aspirant)leden van het VO en de RvT-leden. Aan PDN gelieerde derde partijen, waaronder de uitvoeringsorganisatie DPS, externe sleutelfunctiehouders en -vullers en externe vermogensbeheerders, vallen niet onder de gedragscode. Uitgangspunt bij de selectie van gelieerde derde partijen is dat deze partijen beschikken over een eigen gedragscode die minimaal gelijkwaardig is aan de gedragscode. Binnen de gedragscode is een insiderregeling ingericht. De bestuursleden die zitting hebben in de Commissie Beleggingen zijn aangewezen als insiders.

Klokkenluidersregeling

PDN is als ondernemingspensioenfonds gelieerd aan DSM. PDN heeft zich aangesloten bij de klokkenluidersregeling van DSM. Een beknopte weergave van deze regeling is terug te vinden in de incidentenregeling. Verdergaande informatie over deze regeling is terug te vinden op de website van DSM (whistleblowing) en daarmee voor alle aan PDN verbonden personen en gelieerde derde partijen toegankelijk.

Compliance Officer

De compliance officer ziet toe op naleving van de gedragsregels van PDN en draagt bij aan de bevordering van bewustwording ten aanzien van integriteitsrisico's en risico's op belangenverstremgeling. De compliance functie wordt door een onafhankelijke Compliance Officer ingevuld en is ondergebracht bij de afdeling Corporate Operational Audit van DSM.

De rapportage van de Compliance Officer is opgenomen in hoofdstuk 11.

Klachten en geschillen

PDN streeft ernaar om de pensioengerelateerde diensten op een zo effectief mogelijke wijze uit te voeren. Het bestuur luistert naar de mening en inzichten van belanghebbenden en derden. Als een (gewezen) deelnemer of pensioengerechtigde het niet eens is met de uitvoering van het reglement door de uitvoeringsorganisatie en er na overleg nog steeds ontevredenheid bestaat, kan direct met PDN contact worden opgenomen. PDN heeft een eigen klachten- en geschillenregeling opgesteld voor klachten die naar de mening van de deelnemer niet afdoende zijn afgehandeld.

Klachten en geschillen

Lopend (begin jaar)

Nieuw

Afgehandeld

Klachten/geschillen

	2019	2018
Lopend (begin jaar)	1	0
Nieuw	3	2
Afgehandeld	4	1
Klachten/geschillen	0	1

PDN heeft in 2019 vier klachten afgehandeld, waarvan twee klachten via de Ombudsman Pensioenen zijn binnengekomen. Bij de twee klachten die door de Ombudsman Pensioenen zijn behandeld, is de Ombudsman Pensioenen tot de conclusie gekomen dat zij niet kan bemiddelen. De overige twee klachten die de Commissie Klachten & Geschillen heeft behandeld, zijn toegewezen. De geschillen hadden onder meer betrekking op:

- het niet toekennen van arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije pensioenopbouw wegens arbeidsongeschiktheid;
- de wijze waarop PDN de PPS-saldi belegd en omzet in vroegpensioenuitkeringen, en
- het onjuist verwerken van verevening van het ouderdomspensioen na een echtscheiding.

3.7 Beloningsbeleid

Het bestuur voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Aan (voormalige) bestuurders zijn geen leningen verstrekt door PDN. Tevens is geen sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. PDN heeft geen medewerkers in dienst. Voor de inzet van de bestuursleden, RvT-leden en externe adviseurs is een beloning en onkostenvergoeding van toepassing. In het beloningsbeleid is tevens de vergoeding voor VO-leden geregeld.

In het beloningsbeleid is zeker gesteld dat de beloningen beheerst zijn en in redelijke verhouding staan tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag. Prestatiegerelateerde beloningen en ontslagvergoedingen vinden niet plaats. De beloningen worden toegelicht in paragraaf 8.4.5 van de jaarrekening.

4 INTERNE ONTWIKKELINGEN

4.1 Financiële positie

4.1.1 Ontwikkeling vermogenspositie

De vermogenspositie van PDN wordt weergegeven in het pensioenfondsvermogen. Dit wordt als volgt berekend:

$$\text{Pensioenfondsvermogen} = \text{Beleggingen} + \text{Vorderingen} + \text{Overige Activa} - \text{Andere Voorzieningen} - \text{Schulden}$$

In het volgende overzicht is een vereenvoudigde balans te zien met de activa en passiva.

BALANS PDN (in € mln.)

<u>Activa</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>	<u>Passiva</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Beleggingen	7.560	6.801	Eigen vermogen	288	324
Vorderingen	9	6	TV risico fonds	7.195	6.437
Overige activa	35	47	TV risico deelnemer	58	57
			TV risico werkgever	16	14
			Schulden	47	22
Totaal activa	7.604	6.854	Totaal passiva	7.604	6.854

Het pensioenfondsvermogen ultimo 2019 (€7.541 mln.) bestaat uit het saldo van de beleggingen, de vorderingen en overige activa minus de andere voorzieningen (TV risico werkgever) en de schulden. In de volgende tabel is de ontwikkeling van het pensioenfondsvermogen te zien over het jaar 2019.

<u>Pensioenfondsvermogen</u>	<u>2019</u>		<u>2018</u>	
	€ mln.	% Mutatie	€ mln.	% Mutatie
Pensioenfondsvermogen primo	6.818	100,0%	7.086	100,0%
Premies	99	1,5%	96	1,4%
Uitkeringen	-229	-3,4%	-233	-3,3%
Beleggingsresultaat	855	12,5%	-132	-1,9%
Overige mutaties	-2	0,0%	1	0,0%
Pensioenfondsvermogen ultimo	7.541	110,6%	6.818	96,2%

4.1.2 Technische Voorziening (pensioenverplichtingen)

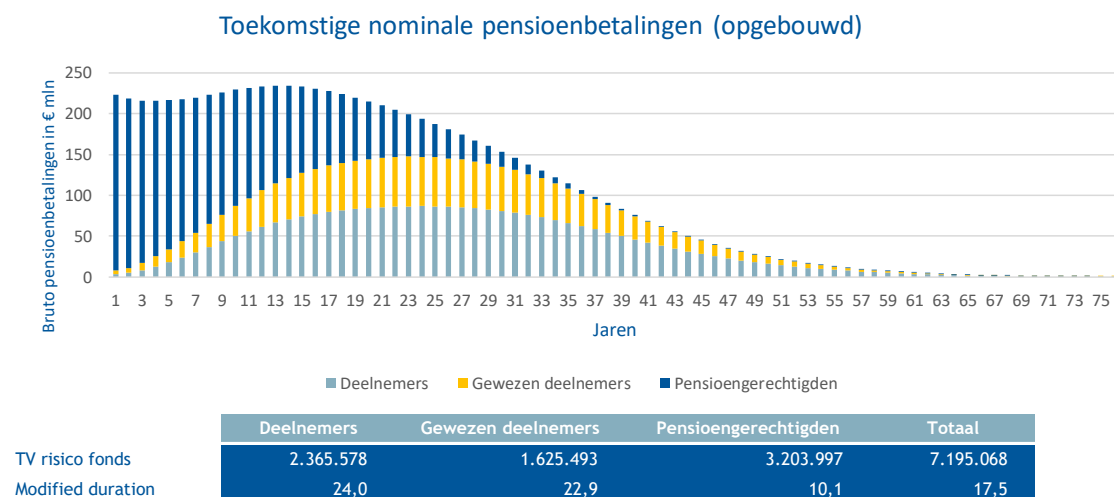
Rente & UFR

De technische voorziening wordt berekend uitgaande van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Voor het samenstellen van de rentetermijnstructuur maakt DNB grotendeels gebruik van de Europese zero coupon swapcurve. Voor looptijden vanaf 20 jaar wordt (deels) gewerkt met een verwachte rente (UFR). Het UFR-niveau wordt vastgesteld als een 10-jaars gemiddelde van de ingeprijsde 1-jaarsrente over 20 jaar (forwards).

Levensverwachting

Voor de vaststelling van de voorziening is rekening gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen door gebruik te maken van de meest recente, door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde, AG Prognosetafel 2018 (met startjaar 2020). Daarnaast wordt er rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en totale bevolking door toepassing van specifiek door PDN afgeleide correctiefactoren voor ervaringssterfte.

Onderstaand zijn de verwachte uitkeringen van de pensioenverplichtingen weergegeven. Deze zijn uitgesplitst naar de verwachte uitkeringen van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. De contante waarde (op basis van de DNB-rentetermijnstructuur per einde 2019) van deze pensioenverplichtingen vormt de technische voorziening per einde 2019.

In het navolgende overzicht is de verandering van de technische voorziening uitgesplitst naar factoren. De technische voorziening is toegenomen met €759 mln., grotendeels veroorzaakt door de gedaalde rente.

Mutatie Technische Voorziening

	2019		2018	
	€ mln.	% Mutatie	€ mln.	% Mutatie
TV primo	6.494	100,0%	6.435	100,0%
Pensioenopbouw	106	1,6%	99	1,5%
Uitkeringen	-229	-3,5%	-234	-3,6%
Toeslagen	-	-	-	-
Interesttoevoeging	-10	-0,1%	-16	-0,2%
Aanpassing grondslagen	-	-	-31	-0,5%
Overige mutaties	-6	-0,1%	-3	0,0%
TV ultimo (rekenrente primo)	6.355	97,9%	6.250	97,1%
Mutatie rekenrente	898	13,8%	244	3,8%
TV ultimo	7.253	111,7%	6.494	100,9%

De rente die wordt gehanteerd voor de waardering van de verplichtingen is gebaseerd op de door DNB voorgeschreven rentecurve. Deze is gedaald van 1,3% per einde 2018 naar 0,7% per einde 2019. In hoofdstuk 8 bij de toelichting op de staat van baten en lasten en actuariële analyse is deze mutatie verder uitgewerkt.

4.1.3 Dekkingsgraad

De dekkingsgraad van PDN wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Pensioenfondsvermogen voor risico fonds en risico deelnemer}}{\text{Technische Voorziening voor risico fonds en risico deelnemer}} \times 100\%$$

De niet gedempte dekkingsgraad van PDN daalde van 105,0% per eind 2018 naar 104,0% per eind 2019. De belangrijkste oorzaken van de daling van de dekkingsgraad is de waardeinstijging van de verplichtingen door de gedaalde rente. In de volgende tabel worden de veranderingen van de verschillende dekkingsgraden weergegeven op basis van het door DNB voorgeschreven dekkingsgraadsjabloon.

<u>Ontwikkeling Dekkingsgraad</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>	<u>2017</u>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Dekkingsgraad primo	105,0%	110,1%	102,8%	103,7%	109,3%
Premies	-0,2%	-0,2%	-0,2%	0,0%	-0,2%
Uitkeringen	0,2%	0,4%	0,1%	0,1%	0,4%
Toeslagen	-	-	-	-	-
Rentetermijnstructuur	-12,8%	-4,0%	1,2%	-7,5%	-5,0%
Overrendement	13,6%	-1,7%	6,0%	7,9%	0,1%
Overige mutaties / kruiseffecten	-1,8%	0,4%	0,2%	-1,4%	-0,9%
Dekkingsgraad ultimo	104,0%	105,0%	110,1%	102,8%	103,7%
Beleidsdekkingsgraad	102,3%	109,3%	107,8%	98,8%	106,1%

De reële dekkingsgraad is volgens artikel 133b van de Pensioenwet berekend op 84,2%.

4.1.4 Herstelplan

Omdat PDN zich per 1 januari 2019 in de situatie van een reservetekort bevond, heeft PDN vóór 1 april 2019 een hernieuwd herstelplan bij DNB ingediend. In het herstelplan heeft PDN aangetoond dat voldoende herstellend vermogen bestaat om binnen de looptijd van het herstelplan toe te groeien naar de vereiste dekkingsgraad, zonder dat (kortings-)maatregelen hoeven te worden genomen. DNB keurde het herstelplan goed. Als gevolg van het reservetekort per einde 2019 is in 2020 wederom een hernieuwd herstelplan ingediend bij DNB.

4.2 Uitvoeringskosten

PDN vindt kostenbeheersing belangrijk. De uitvoeringskosten beïnvloeden het pensioenresultaat van de deelnemers. Om deze reden streeft PDN naar een acceptabel kostenniveau en besteedt het bestuur aandacht aan de beheersing van de uitvoeringskosten. Het bestuur stelt jaarlijks een budget op en het bestuur volgt de kostenrealisatie via de kwartaalverslaglegging. Daarnaast wordt bij inhuur van diensten een strikt uitbestedings- en contractbeleid nagevolgd om kosten, kwaliteit en toegevoegde waarde op een bewuste wijze af te wegen. In deze afweging streeft PDN naar beleggingsrendementen die uitstijgen boven de resultaten van de benchmark om minimaal de kosten die PDN voor vermogensbeheer maakt terug te verdienen. Voor wat betreft de kosten die PDN maakt voor de pensioenuitvoering, staat in de afweging voorop dat de kwaliteit van de uitvoering de kosten moet rechtvaardigen. Het bestuur toetst de kwaliteit van de uitvoering via de kwartaalverslaglegging, de resultaten van deelnemerstevredenheidsonderzoeken en de evaluatie van de dienstverleningsovereenkomst.

Indeling uitvoeringskosten

Gelet op het belang van de uitvoeringskosten wil het bestuur hier open en transparant verantwoording over afleggen. PDN streeft naar het volledig naleven van de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. Niet alleen wordt op deze manier op een begrijpelijke wijze inzicht gegeven in alle uitvoeringskosten, maar kunnen de uitvoeringskosten van PDN worden vergeleken. PDN deelt de uitvoeringskosten op naar de kosten van het pensioenbeheer, kosten van het vermogensbeheer en transactiekosten in lijn met de Code Pensioenfondsen.

PDN heeft de pensioenuitvoering uitbesteed aan DPS. De kosten voor pensioenbeheer zijn vastgelegd in een dienstverleningsovereenkomst. De vermogensbeheeractiviteiten zijn deels uitbesteed aan DPS en deels, voor specialistische mandaten, aan externe commerciële vermogensbeheerders. De vergoeding voor het vermogensbeheer van DPS is onderdeel van de integrale vergoeding die in de dienstverleningsovereenkomst van PDN met DPS is vastgelegd. De vergoeding voor vermogensbeheer is gebaseerd op de daadwerkelijke kosten die DPS maakt in termen van systemen, bemensing en data voor de uitvoering van het vermogensbeheer. De vergoeding kent daarmee geen commerciële opslag en wordt via het reguliere budget van PDN jaarlijks besproken en vastgesteld. De tarieven voor de externe commerciële vermogensbeheerders zijn vastgelegd in beheerovereenkomsten. Daarmee is de toewijzing van de uitvoeringskosten aan pensioen- en vermogensbeheer direct herleidbaar naar de onderliggende dienstverleningsovereenkomst met DPS, respectievelijk met de beheerovereenkomsten van de verschillende externe commerciële vermogensbeheerders.

Verrekening van kosten tussen pensioenuitvoering en vermogensbeheer is uitdrukkelijk niet aan de orde. Onderstaand worden de uitvoeringskosten van pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten in relatie tot de karakteristieken en de kwaliteit van de dienstverlening conform de Code Pensioenfondsen beschreven.

Kosten van pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bestaan uit kosten die het fonds maakt voor alle werkzaamheden die verricht moeten worden om de aanspraken te administreren, uitkeringen te verrichten en de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden volledig te informeren.

PENSIOENBEHEER	2019	2018
Pensioenadministratie	1.272.812	1.390.880
Communicatie	1.436.902	1.383.593
Bestuur en Financieel beheer	1.481.019	1.590.339
Kosten pensioenbeheer (€)	4.190.733	4.364.813
Actieven	6.284	6.384
Gepensioneerden	13.100	13.184
Deelnemers (aantal ultimo jaar)	19.384	19.568
Kosten per deelnemer (€)	216	223
Projectkosten (€)	134.671	240.231
Kosten per deelnemer exclusief projectkosten (€)	209	211

Ten opzichte van 2018 zijn de totale kosten voor pensioenbeheer over 2019 met €280K. afgenomen. Dit wordt veroorzaakt door een afname van de directe fondskosten, systeemkosten, administratiekosten en door de lagere projectkosten. De afname van de directe fondskosten werd veroorzaakt door een reductie van de externe inhuur van bestuursondersteuning. Ten aanzien van de systemen geldt dat de afschrijvingsperiode van het pensioenadministratiesysteem in 2019 afliep. De afschrijvingskosten zijn daarmee voor het jaar naar nihil teruggelopen. De daling van de administratiekosten kwam voort uit de lagere loonkosten bij de uitvoeringsorganisatie als gevolg van het langer openstaan van vacatures. De projectkosten namen over 2019 af. Reden was de vrijval van de gelden die voor strategische projecten door PDN aan DPS in eerdere jaren ter beschikking zijn gesteld en zijn verrekend met de lopende projecten.

De kosten voor pensioenbeheer worden op aanbeveling van de PF uitgedrukt in een bedrag per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers bestaat uit het totaal van actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Over 2019 komen de totale kosten per deelnemer voor PDN uit op €216. Dit is een afname ten opzichte van 2018 waar de uitvoeringskosten uitkwamen op €223 per deelnemer. Met uitzondering van de projecten zijn de kosten voor pensioenbeheer ten opzichte van 2018 gedaald van €211 naar €209.

De kosten per deelnemer worden berekend door de teller (de kosten pensioenbeheer) te delen door de noemer (aantallen deelnemers exclusief gewezen deelnemers). De kosten pensioenbeheer (teller) zijn bovenstaand omschreven. Voor de aantallen deelnemers (noemer) geldt dat deze over 2019 zijn afgenomen met 184 deelnemers. Deze afname in het aantal deelnemers heeft een opwaartse druk uitgeoefend op de kosten per deelnemer. Het bestuur heeft de kosten pensioenbeheer via de budgetbespreking en de benchmarkstudie beoordeeld en als acceptabel aangemerkt.

Kosten voor vermogensbeheer

De vermogensbeheerkosten bestaan uit :

- kosten voor fiduciair beheer;
- financieel risicomanagement;
- beleidsadvies;
- de uitvoering van het vermogensbeheer door DPS;
- kosten van externe commerciële vermogensbeheerders.

VERMOGENSBEHEER	2019	2018
DPS beheerskosten	6.859.443	6.802.845
Beheerskosten overige externe managers	20.700.203	17.824.781
Totale beheerskosten	27.559.646	24.627.625
Gemiddeld belegd vermogen DPS	4.894.375.000	4.713.250.000
Gemiddeld belegd vermogen extern	2.416.000.000	2.264.250.000
Gemiddeld belegd vermogen totaal	7.310.375.000	6.977.500.000
Vermogensbeheerkosten (in % vh gem. belegd vermogen)	0,38%	0,35%
Transactiekosten (DPS beheer)	1.262.016	2.558.968
Transactiekosten (beheer externe managers)	2.731.332	2.377.986
Totaal transactiekosten	3.993.348	4.936.954
Transactiekosten (in % vh gem. belegd vermogen)	0,05%	0,07%

De totale vermogensbeheerkosten kwamen in 2019 uit op € 27,6 mln. In 2018 bedroegen de vermogensbeheerkosten in totaal €24,6 mln. Dit betekent een kostentoeename over 2019 van €3,0 mln. Deze toename wordt primair veroorzaakt door de algemene stijging van het totaal belegd vermogen. Immers, de kosten die door de verschillende externe vermogensbeheerders in rekening worden gebracht, worden berekend als een percentage van het totaal belegd vermogen. Een stijging van het belegd vermogen als basis van de kostenberekening betekent dan ook een toename in de vermogensbeheerkosten. Naast de voornoemde stijging van het belegd vermogen zijn over het jaar bij niet-beursgenoteerd vastgoed een groot deel van de committed bedragen gecalled (€ 35 mln gedurende 2019). Gelet op het feit dat deze fondsen in opbouw zijn geweest gedurende 2019 zijn de kosten hoger vergeleken met vorig jaar. Daarnaast heeft een van de niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen een reservering voor performance fee in rekening gebracht van € 1 mln.

Vermogensbeheer per beleggingscategorie

	2019				2018			
	Beheerkosten		Transactiekost.		Beheerkosten		Transactiekost.	
	x €1.000	in %	x €1.000	in %	x €1.000	in %	x €1.000	in %
Aandelen	4.228	0,26%	1.059	0,06%	4.555	0,30%	1.180	0,08%
Vastgoed	3.617	0,69%	192	0,04%	2.207	0,47%	169	0,04%
Alternatieve beleggingen	8.293	1,77%	211	0,05%	6.866	1,52%	46	0,01%
Vastrentende waarden	6.229	0,13%	1.599	0,03%	5.536	0,12%	2.344	0,05%
Commodities	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%
Overige beleggingen	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%
Kosten overlay beleggingen	857	0,90%	932	1,30%	832	0,90%	1.199	1,30%
Kosten Fiduciair Beheer	1.339	0,02%	-	0,00%	1.628	0,02%	-	0,00%
Bewaarloon	476	0,01%	-	0,00%	417	0,01%	-	0,00%
Overige kosten	2.521	0,03%	-	0,00%	2.587	0,04%	-	0,00%
	27.560	0,38%	3.993	0,05%	24.628	0,35%	4.937	0,07%

Voor de vergelijking van de kosten van vermogensbeheer worden de kosten gedeeld door het gemiddeld belegd vermogen van PDN. De bepaling van de vermogensbeheerkosten op basis van het gemiddeld belegd vermogen is in lijn met de aanbevelingen van de PF. De vermogensbeheerkosten zijn over 2019 ten opzichte van 2018 toegenomen van 35 naar 38 basispunten van het gemiddeld belegd vermogen.

Over 2019 is beoordeeld of de kosten passend waren. Hierbij werden de behaalde rendementen en daarmee verbonden risico's in samenhang met de kosten besproken. Daarbij werd een tevredenstellend beeld van hoge (actieve) rendementen gerealiseerd met een solide risico gedreven en maatschappelijk verantwoorde uitvoering.

Transactiekosten

Transactiekosten zijn kosten die gemaakt moeten worden om aan- en verkopen tot stand te brengen en deze aan- en verkopen administratief af te handelen. De transactiekosten bestaan uit brokerage fees voor het verwerken van de transactie en de zogeheten spread (verschil tussen bied- en laatkoers). Bij aan- en verkoop van vastrentende waarden maken de transactiekosten deel uit van de transactieprijs. De kosten zijn verwerkt in de spread. In de spread zijn behalve de transactiekosten eveneens opslagen voor liquiditeit en andersoortige risico's verwerkt.

De transactiekosten namen in 2019 af van €4,9 mln. naar €3,9 mln. De transactiekosten waren lager door een sterkere nadruk bij het beheer op transactiekosten in termen van spreads en commissies versterkt door hernieuwde afspraken die met tegenpartijen hieromtrent zijn gemaakt. De transactiekosten worden conform de aanbeveling van de PF uitgedrukt in basispunten van het gemiddeld belegd vermogen. Dit resulteerde in een kostenniveau van 5 basispunten over 2019, wat een afname van de transactiekosten van 2 basispunten betekent ten opzichte van 2018.

Het bestuur heeft de vermogensbeheerkosten in de budgetbesprekingen beoordeeld en vastgesteld dat de kosten ten opzichte van vergelijkbare fondsen laag zijn. Het bestuur heeft de kosten als acceptabel beoordeeld.

Vergelijking kosten

Om de uitvoeringskosten zoals bovenstaand omschreven te kunnen vergelijken voert PDN jaarlijks een benchmarkstudie uit. Daarbij geldt dat de benchmarkstudie een vertraging kent van een jaar. Dat betekent dat in 2019 de kosten over 2018 worden beoordeeld. De benchmarkstudie wordt door een onafhankelijke adviseur uitgevoerd. Evenals in het voorgaande jaar, is door het bestuur een kostenbenchmark opgevraagd bij Lane Clark & Peacock (LCP). Reden voor de keuze voor LCP is gelegen in het feit dat de kostenbenchmark van LCP in termen van aanpak en kosten aansluit bij de behoefte van PDN.

Voor pensioenbeheer zijn de gemiddelde uitvoeringskosten van PDN over de periode van 2016 tot 2018 met €227 hoger dan de mediaan van de vergelijkingsgroep van pensioenfondsen (€209). De vermogensbeheerkosten uitgedrukt in basispunten van het gemiddeld belegd vermogen komen over de periode van 2016 tot 2018 met 32 bp lager uit

dan de vergelijkingsgroep die uitkomt op een niveau van 38 bp. Ook de transactiekosten van PDN waren met 7 basispunten lager dan de mediaan van de vergelijkingsgroep van 10 bp.

Het bestuur heeft de uitvoeringskosten op basis van de benchmarkstudie van LCP voor de periode 2016 tot 2018 beoordeeld en vastgesteld dat deze verklaarbaar en acceptabel zijn.

4.3 Bestuursbesluiten 2019

Governance

Als gevolg van de introductie van nieuwe Europese wet- & regelgeving (IORP II) heeft het bestuur in 2019 de volgende sleutelfuncties ingesteld, te weten: een risicobeheerfunctie, een interne auditfunctie en een actuariële functie. Een sleutelfunctie wordt uitgeoefend door een houder en een of meerdere vervullers. De houder is eindverantwoordelijk voor zijn sleutelfunctie. De vervullers voeren de sleutelfunctie uit.

Om op specialistische vraagstukken in te kunnen spelen, voor beleidsvoorbereiding en voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming, heeft het bestuur besloten zich op een aantal deskundigheidsgebieden te laten adviseren. De Commissie Beleggingen adviseert het bestuur over het strategisch beleggingsbeleid en heeft de rol van monitoring en evaluatie ten aanzien van de uitvoering van het beleggingsbeleid. De Commissie Pensioenen & Communicatie heeft tot taak het monitoren, informeren en adviseren over onderwerpen of ontwikkelingen die gerelateerd zijn aan het pensioen(juridisch) beleid, actuariële beleid of communicatiebeleid. Daarnaast heeft het bestuur besloten een risico-overleg in te richten. Dit overleg ondersteunt de Sleutelfunctiehouder bij de uitvoering van zijn rol.

Ter beheersing van het governancerisico inzake niet tijdige opvolging heeft het bestuur besloten tot het instellen van een aspirant bestuurslidmaatschap in de periode van de interne goedkeuring door het bestuur en de RvT tot de externe goedkeuring van DNB.

Het bestuur heeft in 2019 veel werk verricht met het actualiseren van de fondsdocumenten. Zo zijn er separate reglementen opgesteld voor de diverse gremia en zijn beleidsplannen, zoals het Beleidsplan Geschiktheid en Beloningsbeleid geëvalueerd en geactualiseerd.

In overleg met RvT en VO heeft het bestuur een tweetal werkgroepen samengesteld om te rapporteren en te adviseren over de rolinvulling van de gremia en een nader onderzoek te doen naar de vergoedingen voor de VO-leden.

In 2019 zijn Hans van Suijdam (tijdelijk voorzitter) en Atzo Nicolai teruggetreden uit het bestuur. PDN is hen erkentelijk voor hun bijdrage en bedankt hen voor hun grote inzet. Edith Schippers is per 15 april 2019 toegetreden en benoemd als voorzitter. Jos Op Heij is als bestuurder toegetreden binnen het bestuur en benoemd tot externe sleutelfunctiehouder Risicobeheer. Het bestuur heeft een sleutelfunctiehouder Audit in de persoon van Jan Grooten aangesteld die als toehoorder aanwezig is bij de bestuursvergaderingen. De sleutelfunctiehouder Actuariële is belegd bij de certificerend actuaris.

Korting en toeslagverlening

Op basis van de beleidsdekkingsgraad ultimo 2018 en het daaraan gekoppelde herstelplan was er gelukkig geen korting noodzakelijk in 2019. Op basis van het toeslagenbeleid van PDN en de wettelijke vereisten rondom toeslagverlening was helaas ook geen toeslag mogelijk per 1 januari 2019. De beleidsdekkingsgraad ultimo jaar diende daarvoor namelijk hoger te zijn dan 110%. Op basis van geldende regels en beleidsvoorschriften heeft het bestuur in januari 2020 geconstateerd dat een toeslagverlening per 1 januari 2020 ook niet mogelijk is.

Versleeprechten

PDN beheert een voorziening VPL (VUT / Prepensioen / Levensloopregeling) -vermogen die bedoeld is voor de inkoop van de VPL-versleeprechten in de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020. Aan het begin van ieder jaar wordt gekeken in welke mate de VPL-versleeprechten voor het desbetreffende jaar kunnen worden toegekend. Op basis van het aanwezige vermogen per 31 december 2018 en de in de ABTN vastgelegde inkooptarieven besloot het bestuur het toekenningspercentage voor 2019 van de VPL-versleeprechten vast te stellen op 54,3%. Daarnaast heeft het bestuur besloten om op verzoek van DSM de inkoop van versleeprechten in het kader van sociale plannen te continueren tot eind 2020.

Herstelplan

Op basis van de Pensioenwet moet een pensioenfonds, dat zich in een reservetekortsituatie bevindt, jaarlijks een geactualiseerd herstelplan indienen. Omdat PDN zich per 1 januari 2019 in de situatie van een reservetekort bevond, heeft PDN vóór 1 april 2019 een hernieuwd herstelplan bij DNB ingediend. In het herstelplan heeft PDN aangetoond dat voldoende herstellend vermogen bestaat om binnen de looptijd van het herstelplan van zeven jaar toe te groeien naar de vereiste dekkingsgraad, zonder dat (kortings-)maatregelen hoeven te worden genomen. DNB keurde het herstelplan goed. Als gevolg van het reservetekort per einde 2019 is in 2020 wederom een herstelplan ingediend bij DNB.

Evaluatie aansluitingenbeleid

Het bestuur heeft in 2019 het aansluitingenbeleid geëvalueerd. Daarbij heeft het bestuur besloten tot een verdergaande uniformering van de bestaande uitgangspunten en kernelementen van het aansluitingenbeleid. Dit aansluitingenbeleid zal het uitgangspunt zijn voor de uitvoerings- en aansluitingsovereenkomsten vanaf 2021 en is tijdig met de bestaande aansluitingen gecommuniceerd.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets is wettelijk verplicht en wordt jaarlijks uitgevoerd, rekening houdend met de actuele dekkingsgraad en de voorgeschreven parameterwaarden voor de economische scenario's. De haalbaarheidstoets 2019 toonde aan dat het mediane pensioenresultaat nog aan de gestelde ondergrens voldeed, maar dat de afwijking tussen het verwachte pensioenresultaat en het slecht-weerscenario niet langer voldeed aan de gestelde bovengrens. De oorzaak hiervan lag voornamelijk bij de gedaalde dekkingsgraad van PDN en de verder opgelopen indexatieachterstanden. Aangezien de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2019 niet meer voldeden aan de zelfopgelegde grenzen, is PDN in overleg getreden met sociale partners over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets. In dit overleg is besloten om de overschrijding te accepteren voor de resterende duur van de uitvoeringsovereenkomst (t/m 2020) en voor de periode van de nieuwe uitvoeringsovereenkomst nieuwe grenzen op te stellen.

Economisch basisscenario en strategisch beleggingsbeleid

In 2019 heeft het bestuur, onder andere naar aanleiding van de sterk gedaalde rente (trigger) en de uitkomsten van de haalbaarheidstoets, besloten het economisch basisscenario aan te passen alsook een verkorte ALM-analyse uit te voeren. Het bestuur heeft besloten om het economisch basisscenario aan te passen op basis van een wereldbeeld van langzame stabilisatie. Concreet betekent dit een langzame, beperkte stijging van de rente en inflatie en beperkte rendementen op zakelijke waarden.

Aanvullend heeft het bestuur als uitvloeisel van de tussentijdse ALM studie in 2019 besloten om het strategisch beleggingsbeleid aan te passen. Hierbij worden de beleggingen in hypotheek verhoogd met 5% van het belegd vermogen. Dit gaat ten laste van de nominale staatsleningen. Daarnaast heeft het bestuur besloten om de normafdekking van het renterisico vast te stellen op 31% met een harde ondergrens van 28,5%. Deze beleidswijzigingen zijn opgenomen in het Beleggingsplan 2020 dat vastgesteld is.

Aanpassing hersteltermijn

PDN evalueerde in 2019 de hersteltermijn die gebruikt wordt in het herstelplan. Dit naar aanleiding van de gedaalde dekkinggraad en de wettelijke aanpassing van de maximale rendementen waarmee PDN mag rekenen in het herstelplan. Hierdoor werd de kritische dekkinggraad waarbij PDN zou moeten overgaan tot korten van de opgebouwde pensioenen verhoogd. Om dit effect te compenseren heeft het bestuur besloten om de hersteltermijn te verlengen van 7 naar 10 jaar.

UN PRI

Als onderdeel van het duurzaamheidsbeleid besloot het bestuur om lid (signatory) te worden van UN PRI (Principles for Responsible Investing). Dit zijn een zestal principes die maatschappelijk verantwoord beleggen onder institutionele beleggers promoten, opgesteld door de VN, waarbij gestreefd wordt naar een verduurzaming van de financiële sector en daarmee bij te dragen aan een betere toekomst voor mens en milieu. Alhoewel de PRI actief ondersteund worden door de VN betreft het een onafhankelijk initiatief.

Deelnemersonderzoeken

In het verslagjaar voerde het bestuur een tweetal deelnemersonderzoeken uit, te weten:

Tevredenheidsonderzoek pensioencommunicatie

Tweejaarlijks wordt een tevredenheidsonderzoek over de pensioencommunicatie van PDN gehouden onder alle actieve deelnemers. Het bestuur besloot het onderzoek in 2019 uit te breiden met de gepensioneerden. Het onderzoek laat zien dat het vertrouwen in PDN groter is geworden.

Risicobereidheidsonderzoek

Ter voorbereiding op de af te sluiten nieuwe pensioen- en uitvoeringsovereenkomst voerde het bestuur een risicobereidheidsonderzoek uit onder actieve deelnemers, slapers en gepensioneerden. De belangrijkste conclusies waren:

- De uitkomsten voor PDN verschillen niet substantieel van de benchmark met ondernemingspensioenfondsen. Er zijn ook geen grote veranderingen ten opzichte van het onderzoek uit 2013.
 - De risicobereidheid van de deelnemers ligt op een iets hoger niveau vergeleken met 2013.
- Acht op de tien kiest voor een hoger (70% van gemiddeld salaris) maar onzeker pensioen in plaats van een lager (50% van gemiddeld salaris) maar zeker pensioen.
 - De deelnemers die kiezen voor een lager maar zeker pensioen geven aan te willen weten waar ze aan toe zijn, deels gevoed door wantrouwen tegenover beleggen en vooral de politiek.
 - Toch zegt een meerderheid van de deelnemers niet korten het belangrijkste te vinden. Bij de jongeren is dat nog de helft. Zij realiseren zich hier niet wat de consequenties zijn van het niet hoeven korten.
- Twee derde van de deelnemers is bereid om een hogere pensioenpremie te betalen als dat bij de huidige lage rente nodig is om het pensioen op peil te houden; bij de jongeren loopt dat terug tot de helft.

5 EXTERNE ONTWIKKELINGEN

5.1 Financiële markten in 2019

Volgens verwachtingen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) zal de wereldwijde economische groei in 2019 uitkomen op 3,0%, wat de laagste groei is sinds de grote financiële crisis. Niet alleen in de volwassen economieën was er sprake van een dalende groei (1,7% versus 2,4% in 2018), maar ook in de opkomende economieën was er sprake van een duidelijke groeivertraging (3,9% tegenover 4,7% in 2018). De voornaamste verklaring voor de afkoelende groei ligt in de tegenvallende industriële productie. Vooral de autoverkopen en productie bleven fors achter bij de verwachtingen, waarbij China en India negatieve uitschieters waren. De consumentenbestedingen bleven globaal toenemen.

In 2019 daalde de werkloosheid in veel volwassen economieën. In sommige landen, zoals de Verenigde Staten, werden de niveaus van de jaren zestig bereikt. Ondanks deze ontwikkeling bleven de loonstijgingen beperkt. Als mogelijke verklaring voor de zeer gematigde loonontwikkeling kunnen de onzekerheden op de arbeidsmarkt alsmede de zwakke positie van de vakbonden dienen. Het inflatietempo daalde in de volwassen economieën van 2,0% in 2018 tot 1,5% in 2019. In de opkomende markten was er sprake van een stabilisering van het inflatietempo rond de 4,8%.

Nadat de Federal Reserve (FED) in 2018 voorzichtig stappen had gezet naar een meer “normaal” monetair beleid werd in het begin van 2019 dit beleid omgegooid. In plaats van de rente te verhogen besloot de FED de rente in 2019 in drie stapjes te verlagen met 0,75%. Spanningen op de repo-markt zorgde er tenslotte voor dat de FED bijkomende liquiditeiten verschafte aan de markt, zodat de balans van de FED weer groter werd. De ECB heeft in 2019 de depositorente met 10 basispunten verder verlaagd tot -0,50%. Belangrijker echter was de aankondiging dat de ECB het opkoopprogramma opnieuw heeft opgestart, nu totdat de inflatie richting 2% gaat. Ook de Chinese centrale bank verlaagde een deel van haar rentetarieven, nadat ze al de ruimte voor de banken had vergroot om extra geld te kunnen uitlenen. Globaal gezien voerden bijna alle centrale banken een accommoderend monetair beleid waar dat enigszins mogelijk was.

Op (geo)-politiek en maatschappelijk vlak waren er voldoende ontwikkelingen die de krantenkoppen haalden. Een niet limitatieve opsomming: Hongkong, Chili, Spanje, afzettingsprocedure rondom Donald Trump, Brexit etc. Daarnaast nog oplopende spanningen tussen Saudi-Arabië en Iran als gevolg van raketaanvallen op olieplatformen, de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China etc.

Ondanks de ontwikkelingen in de vorige paragraaf deden de aandelenmarkten het uitstekend in 2019. De MSCI World realiseerde een totaal rendement van 31% in EUR en bereikte daarmee recordniveau's. Ook veel andere beurzen realiseerden nieuwe recordstanden in de maand december. De Amerikaanse S&P500 index steeg met 28,5%, de Nasdaq met 34,8%, de MSCI Europa met ruim 22% en de opkomende markten stegen met 16% uitgedrukt in USD. Opvallend was dat ook in 2019 vooral de technologiesector een grote bijdrage leverde aan de rendementen. De hoge aandelenrendementen lijken vooral verklaard te kunnen worden door het accommoderende beleid van de centrale banken en minder door de resultatenontwikkelingen bij de ondernemingen die globaal gezien achterbleven bij de verwachtingen.

5.2 Wet- en regelgeving

In deze paragraaf is een overzicht opgenomen van de belangrijkste wet- en regelgeving die in 2019 in werking trad en de ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving waar PDN in 2020 mee te maken gaat krijgen.

5.2.1 Nieuwe wet- en regelgeving 2019

Implementatiewet IOPR II

In 2016 trad IOPR II-richtlijn in werking. Het doel van de richtlijn is het bevorderen van de verdere ontwikkeling van tweedepijlerpensioenen in de Europese Unie. Daartoe wordt de procedure rond een grensoverschrijdende collectieve waardeoverdracht verduidelijkt en aangescherpt. Verder worden in de richtlijn algemene regels gesteld op het gebied van governance, zoals over risicobeheer, accounting, risico-evaluaties en verslaglegging. De richtlijn bevat algemene regels ten aanzien van de informatieverstrekking aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Daarnaast bevat de richtlijn regels ten aanzien van het toezicht op pensioeninstellingen, zoals de doelstellingen van het toezicht, het toezichtproces en de informatie-uitwisseling tussen de toezichthouders en andere partijen. Een richtlijn moet door de lidstaten omgezet worden in nationale wetgeving. Nederland heeft dit gedaan door middel van de Implementatiewet IOPR II. Deze wet is op 13 januari 2019 in werking getreden.

Wet waardeoverdracht klein pensioen

Dit wetsvoorstel heeft tot doel een automatische waardeoverdracht mogelijk te maken van een opgebouwd klein pensioen naar de nieuwe pensioenuitvoerder van de deelnemer. Zo kunnen kleine pensioenaanspraken gebundeld worden tot een pensioen van aanzienlijker omvang. Om dit doel te bereiken is de mogelijkheid om kleine pensioenen af te kopen beperkt. PDN kan alleen nog kleine pensioenaanspraken bij het bereiken van de pensioenleeftijd afkopen. Vanaf september 2019 zijn de eerste waardeoverdrachten van kleine pensioenen gestart.

Wet temporisering verhoging AOW-leeftijd

Dit voorstel is onderdeel van de afspraken in het Pensioenakkoord (zie paragraaf 5.2.2). In deze wet is geregeld dat de AOW-leeftijd vanaf 2020 minder snel wordt verhoogd. Dit houdt in dat de AOW-leeftijd de komende jaren minder snel zal stijgen en pas in 2024 op 67 jaar zal uitkomen.

Regeling ter voorkoming van onnodige pensioenkortingen

In het licht van dreigende kortingen, heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid maatregelen getroffen om mogelijke kortingen in 2020 te voorkomen. Zo mogen pensioenfondsen de looptijd van het herstelplan onder voorwaarden oprekken van 10 jaar naar maximaal 12 jaar. Bovendien hoeven pensioenfondsen die voor de zesde maal opeenvolgend een beleidsdekkingsgraad hebben die ligt onder het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen, geen kortingsmaatregel in 2020 te nemen, tenzij de dekkingsgraad per 31 december 2019 minder dan 90% bedraagt.

5.2.2 Ontwikkelingen 2019/2020

Pensioenakkoord

De werkgevers- en werknemersorganisaties en het kabinet hebben een pensioenakkoord bereikt waarin op hoofdlijnen de volgende zaken zijn vastgelegd:

- De AOW-leeftijd wordt tot en met 2021 bevroren op het huidige niveau van 66 jaar en vier maanden. Vervolgens stijgt de AOW-leeftijd in 2022 naar 66 jaar en zeven maanden, in 2023 naar 66 jaar en tien maanden en in 2024 naar 67 jaar. In de oude situatie stijgt de AOW-leeftijd al in 2021 naar 67 jaar (reeds vertaald in de Wet temporisering AOW-leeftijd; zie paragraaf 5.2.1). De koppeling tussen de AOW-leeftijd en de gemiddelde levensverwachting wordt minder streng. Nu geldt dat men een jaar langer moet doorwerken als men gemiddeld een jaar ouder wordt. Dat wordt aangepast naar acht maanden langer doorwerken.

- Het pensioen wordt persoonlijker en transparanter doordat de opbouw meer gaat aansluiten bij de premie die mensen inleggen (afschaffing van de doorsneesystematiek voor pensioenopbouw inclusief afspraken voor compensatie).
- Het pensioen wordt sneller aangepast aan de economische situatie - sneller verhogen in goede, en sneller verlagen in slechte tijden.
- De huidige regels om te korten worden tijdelijk aangepast om kans op kortingen op de korte termijn te verkleinen.
- Het kabinet investeert 800 miljoen euro om mensen te helpen gezond en werkend hun pensioenleeftijd te behalen.
- Er komt ruimte voor werkgevers en werknemers om mensen met zwaar werk eerder te laten stoppen met werken.
- ZZP'ers moeten zich tegen arbeidsongeschiktheid gaan verzekeren, zodat alle werkenden verzekerd zijn.

Het pensioenakkoord regelt de wijzigingen op hoofdlijnen. De uitwerking van het pensioenakkoord wordt overgelaten aan een stuurgroep. Het kabinet wil alle benodigde wet- en regelgeving voor het pensioenakkoord volledig per 1 januari 2022 afgerond hebben.

5.3 Toezicht in 2019

Intern toezicht

In het jaarverslag (hoofdstuk 11) doet de RvT verslag van zijn bevindingen. Daarbij hanteerde de RvT het normenkader van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector als leidraad om het oordeel te structureren.

Verder was de raad betrokken bij de ontwikkelingen op het vlak van governance, zoals de ontwikkelingen op IORP II gebied

De Nederlandsche Bank (DNB)

Begin 2019 rondde DNB het onsite onderzoek Informatiebeveiliging af. Op basis hiervan ontwikkelde PDN een verbeterplan voor 13 controls. Dit verbeterplan is geïmplementeerd.

In 2019 heeft een on-site beleggingsonderzoek plaatsgevonden bij PDN. Naast een uitgebreid onderzoek naar vele documenten, notulen en rapportages, zijn diverse bestuursleden en leden van de uitvoeringsorganisaties geïnterviewd. Op basis hiervan stelde DNB een rapport met bevindingen op, met name op het gebied van de vastlegging, verantwoording en evaluatie van het beleggingsbeleid. Deze punten stonden reeds op de bestuursagenda en zullen in 2020 verder opgepakt worden.

Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM let vooral op de pensioencommunicatie. In 2019 en 2020 is contact geweest met de AFM over aanlevering van de URM-gegevens bij Mijn Pensioen Overzicht. Verder heeft de AFM een aanvraag gedaan over keuzemogelijkheden bij premieregelingen.

Autoriteit Persoonsgegevens (AP)

Ernstige datalekken moeten verplicht en direct gemeld worden bij de AP. Daarnaast gelden er regels ten aanzien van het melden van een datalek aan betrokkenen. In het gegevensbeschermingsbeleid van PDN zijn de eisen beschreven die PDN stelt aan opslag en gebruik van persoonsgegevens voor iedereen die werkzaamheden uitvoert. PDN heeft een functionaris voor gegevensbescherming (FG) aangesteld die belast is met het toezicht op de toepassing en naleving van de (Uitvoeringswet) Algemene Verordening Persoonsgegevens. In 2019 zijn geen meldingen gedaan aan de AP.

Accountant

Het bestuur wijst een externe accountant aan, die jaarlijks de jaarrekening, het bestuursverslag, het duurzaamheidsverslag en de staten voor DNB controleert. Tevens levert de accountant een controleverklaring bij de jaarstukken. De externe accountant doet jaarlijks schriftelijk verslag van zijn werkzaamheden en bevindingen in de vorm van een assurance rapport en een accountantsverslag, waarin begrepen zijn de controleaanpak, controlebevindingen en informatie uit hoofde van de functie als externe accountant. De externe accountant wordt jaarlijks uitgenodigd de bevindingen toe te lichten in een bestuursvergadering.

Actuaris

Het bestuur wijst tevens een externe waarmerkende actuaris aan. Deze doet jaarlijks schriftelijk verslag aan het bestuur van zijn werkzaamheden en bevindingen in de vorm van een verklaring met betrekking tot de jaarrekening en de jaarstaten voor DNB en een actuariel rapport. De externe waarmerkende actuaris licht jaarlijks de bevindingen toe in een bestuursvergadering.

6 RISICOMANAGEMENT

6.1 Risicobeleid

Het verwezenlijken van de strategische doelstellingen en ambities van PDN leidt onvermijdelijk tot risico's. Deze risico's kunnen een bedreiging vormen voor het realiseren van deze doelstellingen en ambities, maar kunnen ook leiden tot kansen. Risico's kunnen veranderen door de tijd en kunnen in onderlinge samenhang elkaar versterken. Een systematisch en integraal risicobeheer adresseert de risico's en de onderlinge samenhang tussen deze risico's. Het ondersteunt ook de beleids- en besluitvorming.

Het risicobeheer kent als uitgangspunt de strategische doelstellingen en ambities, het risicoprofiel en de risicohouding van PDN. De navolgende uitgangspunten liggen ten grondslag aan het risicobeheer:

- Risicobeheer is proactief. Dit betekent dat risico's niet alleen worden beoordeeld als bedreiging, maar ook de wijze waarop risico's bijdragen aan de realisatie van de strategische doelstellingen en ambities.
- Risicobeheer is integraal. Dit houdt in dat risico's op individuele basis, maar ook in onderlinge samenhang beoordeeld worden. Integraal risicobeheer betekent ook dat de volledige balans (beleggingen en verplichtingen) in samenhang wordt beoordeeld.
- Risicobeheer is systematisch en cyclisch. Systematisch betekent dat risico's op basis van een gestructureerde aanpak worden geïdentificeerd, geanalyseerd en beoordeeld. Cyclisch betekent dat een jaarlijks proces van risicobeheer wordt doorlopen en geëvalueerd.
- Het risicobeheer is zelflerend. Door beleid en procedures periodiek te evalueren ontstaat een zelfsturende en zelflerende organisatie.

6.2 Risicomanagementmodel

PDN heeft een systematisch en integraal risicobeheermodel geïmplementeerd dat is gebaseerd op het als internationale standaard geaccepteerde COSO ERM model. Gelijk aan het COSO ERM model bestaat het risicobeheer model uit acht elementen.

Element 1: Interne omgeving

De risico governance, risicohouding en de risicocultuur van PDN maken deel uit van de interne omgeving.

Risico governance

De risico governance is gebaseerd op de three lines of defence gedachte.

Eerste line of defence

Het risicobeheer van PDN is geïntegreerd in de gehele organisatie, van operationeel tot strategisch niveau. Het bestuur is nadrukkelijk eindverantwoordelijk voor het bestaan en de werking van een adequaat risicobeheer en de componenten die daarmee samenhangen.

Tweede line of defence

PDN heeft in de tweede line of defence een Sleutelfunctiehouder Risicobeheer aangewezen die toeziet op de beheerste uitvoering van het risicobeheer. De Sleutelfunctiehouder Risicobeheer bewaakt dat voorgenomen materiële besluitvorming door het bestuur in lijn ligt met het beleid en de risicohouding. Daarnaast borgt de Sleutelfunctiehouder Risicobeheer dat het bestuur een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan PDN wordt blootgesteld.

Tevens heeft het bestuur in de tweede line of defence een Sleutelfunctiehouder Actuarieel aangewezen. De invulling van de Sleutelfunctiehouder is extern belegd bij Triple A Finance.

De invulling van de rol van de Sleutelfunctieervuller voor risicobeheer is aan DSM Pension Services (DPS) toegewezen, de Sleutelfunctieervuller Actuarial is neergelegd bij Triple A Finance.

Derde line of defence

De derde line of defence wordt binnen PDN ingevuld door de Sleutelfunctiehouder Audit. De Sleutelfunctiehouder Audit ziet toe op de werking van de administratieve organisatie, interne controle en proces van risicobeheersing en stelt zeker dat bij de totstandkoming en opvolging van het beleid de interne procedures en processen zijn nagevolgd en rapporteert hierover aan het bestuur.

In de derde line of defence heeft PDN tevens een Sleutelfunctieervuller Audit aangewezen die de audit werkzaamheden uitvoert. PDN heeft de Sleutelfunctieervuller Audit belegd bij PWC.

Risicocultuur

De mate waarin de three lines of defence effectief zijn, is afhankelijk van de risicocultuur. De risicocultuur bestaat uit de individuele en collectieve waarden en normen en gedragspatronen die bepalen of en hoe PDN is gecommitteerd aan het risicobeheer. Het bestuur en de aan PDN verbonden personen moeten in woord en daad het belang van risicobeheer herkennen, ondersteunen en uitdragen.

Het bestuur vindt dat effectief risicobeheer alleen mogelijk is als risicobeheer geïntegreerd is in de risicocultuur van PDN. PDN heeft hier invulling aan gegeven door een aantal harde en zachte beheersmaatregelen in te richten. De zachte beheersmaatregelen zijn met name van belang voor de risicocultuur. Zachte beheersmaatregelen hebben betrekking op het borgen en verbeteren van het risicobewustzijn, de tone at the top, het verankeren van integriteit en het bevorderen van de board room dynamics.

Risicohouding

PDN heeft als richtinggevend kader een risicohouding afgeleid en vastgelegd. De risicohouding wordt bij de beoordeling van de risico omgeving ingezet als objectief kader. Bij de risicohouding wordt onderscheid gemaakt tussen financiële risico's niet-financiële risico's.

- Financieel: PDN heeft dit vormgegeven in de ABTN en het Strategisch Beleggingsplan. Specifiek zijn sturingsparameters afgeleid, bestaande uit verwacht pensioenresultaat en slecht-weer pensioenresultaat op langetermijn, aangevuld met grenzen ten aanzien van kortingskansen en volatiliteit alsmede de wettelijke eisen ten aanzien van het vereist eigen vermogen (korte termijn). Bij het vaststellen van de risicohouding heeft het bestuur rekening gehouden met de resultaten van het risicobereidheidsonderzoek dat onder de deelnemers is uitgevoerd. De risicohouding bestaat uit een kortetermijntoets en een langetermijntoets.
- Niet-financieel: de risico-omgeving is breder dan enkel financiële risico's. Voor niet-financiële risico's is geen uitgewerkt wettelijk kader voorhanden waarmee een risicohouding kan worden afgeleid. Voor de risicohouding van de niet-financiële risico's wordt naar risicodraagkracht, de risicobereidheid en risicotolerantie gekeken evenals de strategische doelstellingen. Op basis van deze uitgangspunten en de jaarlijkse update door de afzonderlijke bestuursleden wordt een kwalitatieve risicohouding afgeleid.

Element 2: Formuleren van strategische doelstellingen

De strategische en operationele doelstellingen van PDN zijn door het bestuur vastgelegd en gelden als basis voor het risicobeheer (zie hoofdstuk 1.2.1).

Element 3 en 4: Identificeren en beoordelen van risico's

Interne en externe gebeurtenissen die van invloed zijn op het behalen van de strategische en operationele doelstellingen worden door het bestuur geïdentificeerd. Daarbij wordt onderscheidt gemaakt naar strategisch risicobeheer en operationeel risicobeheer.

- Strategisch risicobeheer omvat het risicobeheer voor het behalen van de strategische doelstellingen. De financiële risico's worden door het bestuur via de Asset en Liability Studie (ALM-studie) geïdentificeerd en via het Integraal Balansmanagement (IBM) continue beoordeeld. De niet-financiële risico's worden middels het Risk and Control Assessment (RCA) en de Strategische Integriteit Risico Analyse (SIRA) geadresseerd.
- Operationeel risicobeheer omvat het risicobeheer voor een beheerste uitvoering van bedrijfsprocessen en informatievoorziening. Deze risico's worden door het bestuur via de administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) processen waaronder risicobeoordelingen en audits geadresseerd.

Element 5: Reactie op risico

Afhankelijk van het risicogebied, de potentiële impact op het behalen van de strategische doelstellingen, de beheerskosten en rekening houdend met proportionaliteit maakt PDN binnen de RCA en SIRA een beleidskeuze op welke manier de risico's worden geadresseerd.

- In de RCA en SIRA wordt per risico de meest geschikte reactie geselecteerd. Het bestuur kan risico's vermijden, accepteren, beheersen of overdragen.

Element 6: Beheersmaatregelen

Risico's die PDN op het strategische niveau raken, worden beheerst door het bestuur, daarbij ondersteund door externe adviseurs en de verschillende bestuurscommissies. Wijzigingen in de strategische risico-omgeving kunnen aanleiding zijn om over te gaan tot bijstelling van het gevoerde beleid. Risico's die PDN op operationeel niveau raken, worden beheerst door middel van het opstellen van aanvullende procedures die door het bestuur worden bewaakt op effectiviteit.

- Acties voortkomend uit de RCA en SIRA worden uitgewerkt in concrete acties die worden vastgelegd in het jaarlijkse Risk Management Year Plan (RMYP). De voortgang van de uitvoering van dit RMYP wordt door de Werkgroep Risk en Compliance van PDN bewaakt.

Element 7: Informatie en communicatie

Relevante informatie wordt geïdentificeerd, opgeslagen en gecommuniceerd op een wijze die het bestuur in staat stelt om de bedrijfsvoering te bewaken. De uitkomsten van de RCA en SIRA worden vastgelegd in een eindrapportage die door het bestuur wordt vastgesteld. Onderdeel van de RCA en SIRA is een volledige risico kaart (zie hoofdstuk 6.3) waarin per risico wordt aangegeven wat het risico inhoudt, wat de impact van het risico is en de beheersing daarvan.

Element 8: Bewaking

De effectiviteit van het risicobeheer wordt bewaakt en wijzigingen worden aangebracht ter verbetering. Sluitstuk van het risicobeheer van PDN is het monitoren van de werking van de ingevoerde beheersmaatregelen. Indien blijkt dat een beheersmaatregel niet (voldoende) effectief is, dan wordt deze aangescherpt. Via het monitoren wordt derhalve bereikt dat het risicobeheer continu een proces van toetsing en verbetering doorloopt.

6.3 Risicoanalyse

De door het bestuur als meest voornamelijk risico's worden in deze paragraaf meer in detail behandeld. Er wordt daarbij uitgegaan van de uitgevoerde RCA en eigen bestuurlijke inzichten. Op basis van de voorbereidingen in de bestuurscommissies heeft het bestuur tijdens een plenaire RCA sessie de risico-inschaling besproken. Het bestuur heeft daarbij de focus gelegd op de meest voornamelijk risico's en op de risico's die in termen van waarschijnlijkheid en impact een veranderd risicobeeld laten zien. De in de RCA besproken risico's zijn in de onderstaande figuur weergegeven.

	Bruto waarschijnlijkheid		
	Laag	Medium	Hoog
Bruto impact	Hoog	• Draagvlak • Inflatie-risico	• Bestuurlijke capaciteit • Renterisico • Informatie-beveiliging
	Medium	• Crisis-communicatie • Media exposure	• Governance structuur • Beleidsfocus • Timing en routing • Doelgroep • Monitoring risico • Evaluatierisico • Aanpasbaarheid
	Laag		

	Netto waarschijnlijkheid		
	Laag	Medium	Hoog
Netto impact	Hoog		• Renterisico
	Medium	• Crisis-communicatie • Media exposure • Timing en routing • Doelgroep • Monitoring risico • Evaluatierisico	• Bestuurlijke capaciteit • Draagvlak • Inflatie-risico • Aanpasbaarheid • Informatie-beveiliging
	Laag	• Governance structuur • Beleidsfocus	

Onderstaand worden op basis van de uitgevoerde RCA en algemene inzichten van het bestuur de meest voornamelijk risico's en de daarbij behorende beheersmaatregelen besproken.

1. Strategische risico's

De strategische risico's betreffen risico's met een externe oriëntatie of ontstaansachtergrond die een belemmering vormen om de strategie van PDN te realiseren.

Aanpasbaarheid

Het is voor PDN van belang dat de strategische visie toekomstbestendig is. De veranderingen in de pensioenomgeving volgen zich snel op. Dit betekent dat PDN zich moet aanpassen aan deze veranderingen. Ook in 2019 had PDN te maken met grotere wijzigingen waaronder de inbedding van IORP II, wet- en regelgeving ten aanzien van kleinere pensioenen, systeemadaptaties en een strikter toezichtskader dat zich uitte in een bevestigingsonderzoek en onderzoek naar informatiebeveiliging.

Beheersmaatregelen

Het bestuur organiseert periodiek themadagen om de eigen visie en de toekomstige richting te bespreken en uit te werken. PDN onderhoudt nauwe contacten met externe partijen zoals bijvoorbeeld De Pensioenfederatie, om zo de externe oriëntatie vorm te geven. PDN besteedde gedurende 2019 aandacht aan de aanpasbaarheid waarbij met name de Informatie Technologie is beoordeeld op toekomstbestendigheid.

Impact

Wanneer de aanpasbaarheid van PDN onvoldoende is, kan de langetermijndoelstelling en ambitie van PDN onder druk komen te staan. Het is daarom van belang dat het bestuur regelmatig beziet of de implementatie van de strategie op koers ligt. Ook om te voorkomen dat het behalen van de doelstellingen achterblijft, omdat delen van de strategie niet of moeilijk te implementeren zijn.

Risico bestuurlijke capaciteit

Het risico bestuurlijke capaciteit is door het bestuur gedefinieerd als het risico dat de vereiste kennis en ervaring, bemensing, tijdsbesteding in het bestuur of organen niet aanwezig is, waardoor het besturen onder druk komt te staan waarmee mogelijk financiële en reputatieschade kan ontstaan. Technologische ontwikkelingen, digitalisering en cybercriminaliteit vergroten het verantwoordelijkheidsgebied van het bestuur. De uitbreiding van de Beleidsregel Geschiktheid kan verdere druk op de governance leggen. Daarnaast geldt dat de governance aanpassingen vanuit IORP II belastend zijn voor de bestuurlijke capaciteit.

Beheersmaatregelen

Om het kennisniveau te borgen zijn voor alle posities binnen het bestuur en de overige organen profielen opgesteld op basis waarvan deskundigheid en geschiktheid jaarlijks wordt getoetst. Om het kennisniveau op peil te houden krijgen de zittende bestuursleden en leden van de overige organen een ontwikkel- en opleidingsplan. Het bestuur heeft het bestaande governance model beoordeeld en besloten tot inhuur van externe bestuursprofessionals. Gedurende 2019 is aanvullend het geschiktheidsplan aangepast waarbij kennis van de Informatie Technologie is opgenomen als belangrijke vereiste.

Impact

Het risico van bestuurlijke capaciteit is door het bestuur beoordeeld als een risico dat operationeel gezien verstorend werkt. In geval een onvoldoende bezetting resteert, kunnen geen specifieke rechtsgeldige besluiten worden genomen. Daarnaast betekent een te beperkte bezetting dat de belasting van het zittende bestuur wordt verhoogd en dat de functiescheiding die vanuit IORP II is aangezet, moeizaam kan worden opgevangen.

Draagvlakrisico

Het maatschappelijk draagvlak voor het bestaande collectieve pensioensysteem neemt af. De vraag naar individuele pensioenoplossingen neemt toe. Daarbij worden de voordelen van risicodeling en kosteneffectiviteit (PDN heeft geen winstoogmerk) door de discussie onvoldoende meegewogen en wordt op basis van sentiment geacteerd. Daarmee wordt het vertrouwen van de deelnemers onder druk gezet.

Beheersmaatregelen

PDN voert periodiek deelnemersonderzoeken uit en toetst het draagvlak. In het deelnemersonderzoek van 2019 is een groot vertrouwen uitgesproken. Aanvullend bewaakt het bestuur de maatschappelijke en sectorspecifieke ontwikkelingen nauwlettend. Zo monitort het bestuur de thema's toezicht van DNB en neemt naar aanleiding hiervan de noodzakelijke vervolgstappen. Ook wordt de externe oriëntatie door aansluiting bij de pensioenfederatie vormgegeven.

Impact

Ondanks het vertrouwen van de deelnemers in PDN, staat in het maatschappelijk veld het draagvlak voor het collectieve pensioensysteem sterk onder druk. Het bestuur kan deze maatschappelijke ontwikkeling niet of nauwelijks beïnvloeden en kent op dit vlak een beperkt handelingsperspectief.

2. Financiële risico's

Behalve strategische risico's onderkent PDN eveneens financiële risico's. In de RCA zijn met name het renterisico en inflatierisico besproken. Gelet op de historisch lage rentestand en de ontwikkelingen ten aanzien van inflatie waarbij de dekkingsgraadgevoeligheid voor inflatieschokken is toegenomen, zijn beide risico's in termen van waarschijnlijkheid en impact gewijzigd en om deze reden herbeoordeeld.

Renterisico

De rentegevoeligheid van de nominale pensioenverplichtingen wijkt af van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Deze mismatch in de balans heeft bij een rentewijziging impact op de dekkingsgraad. Bij een

rentedaling stijgt de waarde van de pensioenverplichtingen sterker dan de waarde van de aangehouden beleggingen, wat een negatief effect heeft op de dekkingsgraad. De rente is aanhoudend laag. De ECB heeft het verruimende beleid gedurende 2019 gehandhaafd. Daarbij geldt dat het opwaarts potentieel in de rentebeweging groter lijkt dan een verdere neerwaartse beweging van de rente.

Beheersmaatregelen

PDN dekt het renterisico strategisch voor een gedeelte af. De afdekking wordt vormgegeven door middel van staatsobligaties, kredietobligaties en hypotheek binnen de matchingportefeuille. PDN heeft voor de renteafdekking restricties afgeleid voor het toegestane duration- en curverisico ten opzichte van de benchmarks. PDN heeft in het kader van het IBM-proces voor de rente een trigger gedefinieerd. Gedurende 2019 is de rente trigger geraakt en heeft het bestuur het strategisch beleggingsbeleid herbeoordeeld middels een verkorte ALM-analyse. De herbeoordeling heeft geleid tot een beperkte wijziging van het beleggingsbeleid (verhoging hypotheek ten laste van nominale staatsleningen). Het rentebeleid is op basis van de ALM-analyses gehandhaafd.

Impact

De aanhoudend lage rente is de meest belangrijke oorzaak van het niet kunnen realiseren van de ambitie en zet ook de nominale doelstelling onder druk. Voor de berekening van de verwachte impact wordt aangesloten bij de berekening van het renterisico (S1) binnen het VEV. Uitgaande van de financiële situatie ultimo 2019, leiden de door DNB voorgeschreven schokken bij gelijkblijvende overige marktfactoren tot een daling van de dekkingsgraad van grosso modo 2,3%.

Inflatierisico

Het beleid van PDN voorziet in de ambitie dat, zolang de financiële positie dit toelaat, de mogelijkheid bestaat tot het verlenen van toeslagen ter compensatie van inflatie. Oplopende inflatie veroorzaakt een stijging van de kostprijs van een koopkracht danwel waardevast pensioen en zet daarmee de voornoemde ambitie onder druk. Momenteel is de inflatie laag en PDN heeft de verwachting dat deze lage inflatie voorlopig aanhoudt. De inflatie ligt nog ruim onder de ECB streefinflatie van 2%. De verdere verruiming van de ECB kan in gevallen leiden tot een toename in de inflatie. Vertrouwensverlies in de ECB kan onder crisissomstandigheden leiden tot hyperinflatie en geldontwaarding.

Beheersmaatregelen

Het bestuur heeft voor het inflatieniveau een trigger gedefinieerd. Bij het raken van deze trigger vindt direct afstemming plaats over de te nemen acties. PDN heeft daarnaast beheersmaatregelen die de impact van een stijgende inflatie beperken. Zo kent de beleggingsportefeuille een allocatie naar inflatiegerelateerde producten zoals onder andere inflation-linked bonds en erfpacht.

Impact

Inflatie zet druk op de ambitie van PDN en de koopkracht- en waardevastheid van de pensioenen. Daarmee wordt naast de financiële positie de reputatie onder druk gezet.

3. Risico uit operationele activiteiten

PDN is eindverantwoordelijk voor de uitvoering van alle pensioen- en vermogensbeheeractiviteiten en alle daarmee verbonden ondersteunende diensten waaronder risicobeheer, informatietechnologie en communicatie. Ten aanzien van deze operationele activiteiten heeft PDN de risico-omgeving in kaart gebracht en beoordeeld.

Informatiebeveiliging

Het risico informatiebeveiliging kan worden omschreven als het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door Informatie Technologie. Binnen informatiebeveiliging zijn drie kernrisico's te identificeren:

- Data Integriteit: opleveren van juiste, volledige en tijdige informatie aan de relevante belanghebbenden.
Risico: ongewenste wijziging van informatie.
- Vertrouwelijkheid (exclusiviteit): waarborgen dat de toegang tot informatie op een beheerste manier is vormgegeven en ongeautoriseerde toegang wordt voorkomen.
Risico: ongewenste toegang tot informatie.
- Beschikbaarheid: het draaiend houden van bestaande processen en systemen en het herstellen van verstoringen, waarbij de negatieve gevolgen van incidenten zoals uitval en beveiligingslekken worden beperkt.
Risico: verlies van data of het niet-beschikbaar zijn van informatie.

Beheersmaatregelen

Informatiebeveiliging omvat het geheel van preventieve, detectieve, repressieve en correctieve maatregelen alsmede procedures en processen die de beschikbaarheid, vertrouwelijkheid en integriteit van informatie binnen een instelling garanderen. Het DNB Security kader is ingericht waarin 58 beheersmaatregelen staan beschreven om dit te garanderen. Cybersecurity is een integraal onderdeel van informatiebeveiliging. Het bestuur heeft in 2019 een Informatie Technologie beleid opgesteld waarin de beheersing van de Informatie Technologie omgeving is versterkt.

Impact

Incidenten kunnen nooit volledig worden uitgesloten. Cybercriminelen maken gebruik van zwakke plekken in besturingssystemen of de menselijke factor (bijvoorbeeld door phishing) om binnen te dringen. Een succesvolle aanval zal voornamelijk impact hebben op de continuïteit van de bedrijfsvoering.

Crisiscommunicatie

Het risico crisiscommunicatie betreft het onvoldoende adequaat of slagvaardig vormgeven aan de communicatie naar belanghebbenden bij een crisis om financiële danwel reputatieschade te beperken. In de omgeving van PDN is zichtbaar dat het debat over pensioenen in gevallen in een negatieve context wordt gevoerd. Het vertrouwen in het pensioenstelsel staat daarnaast versterkt onder druk door de vele wijzigingen in de wet- en regelgeving.

Beheersmaatregelen

PDN heeft aandacht besteed aan de crisiscommunicatie en heeft het crisiscommunicatieplan herzien in 2019. Ook hebben individuele bestuurders een communicatieopleiding afgerond. Onder de commissiestructuur die PDN in 2019 heeft ingericht, is de Commissie Pensioenen en Communicatie uitdrukkelijk belast met de vormgeving van de communicatie inclusief de crisiscommunicatie.

Impact

De impact van negatieve exposure in de media danwel het niet adequaat kunnen reageren op een crisissituatie voor wat betreft de wijze van communiceren, kan een grote impact hebben op de reputatie.

4. Financiële verslaggeving risico

Hieronder vallen risico's en onzekerheden die van invloed zijn op de betrouwbaarheid van de interne en externe financiële verslaggeving. Dit betreft onder meer onzekerheden bij complexe toerekeningsproblemen, de mate van subjectiviteit bij waarderingsvraagstukken en risico's voor de inrichting van de financiële verslaggevingssystemen.

Financiële verslaglegging

De behoefte aan stuur- en verantwoordingsinformatie binnen PDN neemt toe. Ten aanzien van de stuurinformatie geldt dat het bestuur voor het eigen handelingsperspectief dient te beschikken over meer actuele en gerichte informatie. Enkel indien deze informatie op een juiste, tijdige en volledige manier ter beschikking wordt gesteld, kan de meerwaarde van deze informatie worden ontsloten. Aangaande verantwoordingsinformatie geldt dat onafhankelijke oordeelsvorming van belang is en dat de informatie die aan het bestuur ter beschikking wordt gesteld objectief van aard is en betrouwbaar.

Beheersmaatregelen

Dit risico wordt beheerst door de beheersmaatregelen die door de uitvoeringsorganisatie DPS zijn ingericht. Met betrekking tot de stuurinformatie heeft DPS controles op invoer en verwerking van gegevens opgesteld die jaarlijks in het kader van de ISAE 3402 controlewerkzaamheden worden getoetst door de externe accountant. De verantwoordingsinformatie wordt samengesteld door een onafhankelijke verslagleggingslijn binnen DPS. De meest voornamelijk informatie, de rendementen van PDN, worden berekend en gepresenteerd via een GIPS verificatie die wordt getoetst door de externe accountant. Ten aanzien van het jaarverslag, als verantwoording van het bestuur naar de belanghebbenden van PDN, geldt dat dit door de externe accountant wordt gecontroleerd.

Tenslotte geldt dat het bestuur, ondersteund door de bestuurscommissies en externe adviseurs, de stuur- en verantwoordingsinformatie zoals deze is opgenomen in de verslaglegging, op plausibiliteit beoordeelt en kritisch bevraagt.

Impact

Indien de financiële verslaglegging niet juist of volledig is, kan dit leiden tot niet passende besluitvorming waarmee financiële schades of reputatieverlies kunnen optreden.

5. Risico wet- en regelgeving

De grote hoeveelheid (veranderende) wet- en regelgeving waar een pensioenfonds door wordt geraakt maakt het steeds complexer om naleving op alle vlakken te bewaken en zeker te stellen en is een bron voor potentiële operationele risico's. De wet- en regelgeving schetst daarbij steeds vaker alleen de globale kaders, specifieke invulling wordt overgelaten aan de lagere regelgeving of laat een verdere vertaling en interpretatie over aan de pensioensector of PDN zelf.

Beheersmaatregelen

Voor wettelijke ontwikkelingen maakt het bestuur gebruik van de externe expertise van DPS. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken over de inrichting en naleving van wet- en regelgeving in de SLA met de uitvoeringsorganisatie. Daarnaast maken PDN en DPS gebruik van externe deskundigen wanneer ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving een bepaalde mate van specifieke kennis vereisen die niet intern geborgd is.

Impact

Realisatie van het wettelijke risico kan zowel operationeel verstorend werken als de reputatie schaden.

6.4 Ontwikkelingen risicomanagement

Het bestuur heeft in 2019 aandacht besteed aan de vaststelling van een risicohouding voor de gehele risico-omgeving. Met risicohouding wordt het aantal risico's bedoeld dat het bestuur wenst te lopen bij het behalen van de strategische doelstellingen. PDN heeft zich ten doel gesteld om de risicohouding, die toegespitst is op financiële risico's, gedurende 2019 op het vlak van niet-financiële risico's nader vorm te geven. Een concept risicohouding is afgeleid en als pilot vertaald naar de integriteitsrisico's die als onderdeel van de jaarlijkse risicobeheercyclus binnen de SIRA zijn beoordeeld.

IORP II

Op het vlak van risicobeheer vraagt IORP II verdere versteviging van het risicobeheer. De reikwijdte van het risicobeheer is onder IORP II breder getrokken; naast beleggingsrisico's bestaat meer aandacht voor ESG-risico's en operationele risico's. IORP II stelt de eis dat minimaal eens in de drie jaar (en bij substantiële wijzigingen in het risicoprofiel) een Eigen Risicobeoordeling (ERB) wordt opgesteld door het bestuur. Deze ERB moet ook bij de toezichthouder worden ingediend. Het bestuur heeft gedurende 2019 aandacht aan deze eisen besteed. Dit heeft geleid tot een plan van aanpak voor de ERB en een Risk Vision ambitie die beiden in 2020 zullen worden afgerond (zie hoofdstuk 6.5).

Risico materialisatie

Gedurende het jaar hebben zich geen materialisaties voorgedaan van risico's die niet op voorhand door PDN waren ingeschaald. Uiteraard gold dat de laagblijvende rente een aandachtspunt binnen het beleid bleef. Echter, de aanhoudende lagere rentestand is door PDN als risico beoordeeld en geaccepteerd. De inwerkingtreding van de AVG heeft aanpassingen in de bedrijfsvoering en beleidsdocumentatie van het fonds betekend. Dit verhoogde in 2019 de druk op de bestuurlijke capaciteit. De voorbereidingen op de inwerkingtreding van IORP II legden aanvullend een verhoogde druk op de beschikbare bestuurlijke capaciteit en was aanleiding voor vergaande aanpassingen in de governance van het fonds. Zo zijn sleutelfuncties benoemd en is een commissiestructuur ingebed. Ook dit betrof een materialisatie van een onderkend risico.

6.5 Risicomanagement in 2020

Risk vision 2021

De afgelopen jaren heeft PDN stappen gezet in de professionalisering van risicobeheer, ingegeven door initiatieven vanuit PDN zelf, maar ook deels ingegeven door strengere eisen vanuit wet- en regelgeving waaronder IORP II. De toegevoegde waarde van risicobeheer staat buiten kijf: het beheersen van risico's draagt bij aan het bereiken van de strategische doelstellingen. Als PDN de strategische en operationele doelstellingen niet behaalt als gevolg van ontoereikend risicobeheer, zal dit een negatief effect hebben op het vertrouwen en draagvlak van PDN. Om het risicobeheer te versterken is een Risk Vision 2021 ambitie uitgesproken waaraan gedurende het jaar 2020 zal worden gewerkt om te komen tot een verstevigd risicobeheer.

7 BLIK VOORUIT

Financiële positie

De dekkingsgraad heeft over de eerste maanden van 2020 een daling laten zien, met name door de Covid-19 ontwikkelingen. De dekkingsgraad kwam per einde van het eerste kwartaal 2020 uit op 91,2%. De beleidsdekkingsgraad 99,8%.

Covid-19 & financiële markten

De Covid-19-uitbraak en daaruit voortvloeiende maatregelen die door verschillende regeringen zijn genomen om het virus in te perken hebben de activiteiten van PDN in het eerste kwartaal van 2020 al aanzienlijk beïnvloed.

In het eerste kwartaal 2020 is de dekkingsgraad substantieel (12,8%) gedaald vanaf eind 2019 van 104,0% eind 2019 naar 91,2% Q1 2020). Of de dekkingsgraad in de rest van 2020 verbetert, is afhankelijk van de ontwikkelingen aan maatregelen gerelateerd aan Covid-19.

Financiële markten hebben in maart 2020 een forse teruggang laten zien met negatieve rendementen op zakelijke waarden. De aanleiding hiervan was tweeledig. Enerzijds is er een pandemie uitgebroken waarop overheden verregaande maatregelen nemen om de verspreiding van Covid-19 in te dammen. Anderzijds kwam de olieprijs onder druk door vraaguitval vanuit China, waarna escalatie van sluipend conflict over productie tussen Saudi-Arabië en Rusland leidde tot een vrije val van 55% in de maand maart. Alle andere markten volgden: de wereldwijde aandelenmarkten daalden aanvankelijk met 25% om in de tweede helft van maart wat te herstellen. De beweeglijkheid (volatiliteit) in de markten nam sterk toe als gevolg van de grote onzekerheden en de liquiditeit en handelsvolumes in met name de obligatiemarkten droogden op. De overheden in Europa en de VS reageerden met (aankondigingen van) steunmaatregelen voor burgers en bedrijfsleven van ongekende omvang. Ook centrale banken in Europa en de VS proberen de economie maximaal te ondersteunen met monetaire maatregelen (kopen overheidsobligaties en verlagen van reserve-eisen) en stimuleringspakketten. Over de uiteindelijke duur en impact van alle ontwikkelingen en maatregelen voor economische groei en financiële markten, is op het moment van opmaken van dit bestuursverslag nog weinig te zeggen. PDN blijft de ontwikkelingen nauwlettend volgen.

Pensioenakkoord

In 2019 is er een landelijk pensioenakkoord bereikt. De nadere uitwerking van dit akkoord vindt op dit moment plaats binnen een daarvoor gevormde stuurgroep met daaronder verschillende werkverbanden. De planning is dat in 2020 de nadere uitwerking van het pensioenakkoord zal worden afgerond. Het bestuur zal in 2020 de uitwerkingen met grote aandacht volgen en zich op pro-actieve wijze voorbereiden op de voor het fonds relevante zaken.

Nieuwe Pensioenovereenkomst en uitvoeringsovereenkomst 2021

Eind 2020 loopt de huidige pensioen- en uitvoeringsovereenkomst af. PDN is reeds gestart met de voorbereidingen voor een nieuwe pensioen- en uitvoeringsovereenkomst met ingang van 1 januari 2021. Ook de aansluitingsovereenkomsten met de aangesloten ondernemingen zullen per deze datum opnieuw worden afgesloten. De nieuwe pensioen- en uitvoeringsovereenkomst zal lopen tot het moment van inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving als gevolg van het pensioenakkoord. Een van de belangrijkste vraagstukken voor deze tussenliggende periode zal de premie en pensioenopbouw zijn bij de huidige lage rente.

Nieuw deelnemersportaal

De verwachting is dat het nieuwe deelnemersportaal in het eerste halfjaar van 2020 live is. In Q3 en Q4 vinden er verdere optimalisaties plaats.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland,

Mevrouw E.I Schippers (voorzitter)

De heer A.M.J. de Boer (plv voorzitter)

Mevrouw M.E.A. van Boom

Mevrouw M.E.P.J. van Heeswijk-Kuster

De heer J.M.H. Op Heij

De heer P.A.M. Rennen

De heer M.M.G. Ubachs

De heer E.P. de Vries

JAAARREKENING

The page features a large, solid blue background. In the upper right, there is a white horizontal bar containing the title 'JAAARREKENING' in bold, orange, sans-serif capital letters. At the bottom of the page, there are two large, abstract geometric shapes. On the left, a light blue shape with multiple facets extends upwards and to the right. To its right, a white shape with a similar faceted design extends upwards and to the left, creating a central white space between them.

8 JAARREKENING

8.1 Balans per 31 December

ACTIVA (in € mln.)		2019	2018
Beleggingen		7.560	6.801
Vastgoedbeleggingen	(1)	590	461
Aandelen	(2)	1.793	1.325
Vastrentende waarden	(3)	4.685	4.549
Derivaten	(4)	21	11
Overige beleggingen	(5)	471	455
waarvan:			
Beleggingen voor risico fonds		7.487	6.730
Beleggingen voor risico deelnemer (PPS)		46	50
Beleggingen voor risico deelnemer (NPR)		12	7
Beleggingen voor risico werkgever		16	14
Vorderingen en Overlopende Activa	(6)	9	6
Vorderingen uit gecedeerde rechten		2	2
Overige vorderingen		7	4
Overige Activa		35	47
Liquide middelen	(7)	35	47
Totaal Activa		7.604	6.854
PASSIVA (in € mln.)			
Stichtingskapitaal en Reserves		288	324
Overige reserves	(8)	288	324
Technische Voorzieningen	(9)	7.253	6.494
TV voor risico fonds		7.195	6.437
TV voor risico deelnemer (PPS)		46	50
TV voor risico deelnemer (toedelingskring var. uitkering)		0	-
TV voor risico deelnemer (NPR)		12	7
Andere Voorzieningen	(9)	16	14
Overige voorziening		16	14
Overige Schulden en Overlopende Passiva	(10)	47	22
Derivaten	(4)	12	15
Schuld aan kredietinstellingen		27	0
Overige schulden		8	7
Totaal Passiva		7.604	6.854

8.2 Staat van Baten en Lasten

BATEN (in € mln.)		2019	2018
Premies	(11)	103	99
Beleggingsresultaten	(12)	855	-132
Direct		148	129
Indirect		719	-249
Kosten vermogensbeheer		-12	-11
Transactie gerelateerde kosten		0	-1
Overige Baten		0	1
Totaal Baten		958	-32
LASTEN (in € mln.)			
Uitkeringen	(13)	-229	-233
Mutatie Voorzieningen	(14)	-761	-59
TV voor risico fonds		-758	-65
TV voor risico deelnemer		-1	6
TV voor risico deelnemer (toedelingskring var. uitkering)		0	-
Overige voorzieningen		-2	0
Saldo Waardeoverdrachten	(15)	0	1
Inkoop		4	7
Afkoop		-4	-6
Uitvoeringskosten	(16)	-4	-4
Overige Lasten		0	0
Totaal Lasten		-994	-295
RESULTAAT			
Totaal Resultaat		-36	-327

8.3 Kasstroomoverzicht

	(in € mln.)	
	2019	2018
Kasstroom uit Pensioenactiviteiten	-131	-135
Ontvangen premies	103	99
Ontvangen waardeoverdrachten	5	7
Betaalde uitkeringen	-230	-233
Betaalde waardeoverdrachten	-5	-6
Betaalde uitvoeringskosten	-5	-3
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten	1	1
Kasstroom uit Beleggingsactiviteiten	92	168
Verkopen en lossingen	1.148	2.764
Directe beleggingsopbrengsten	150	138
Aankopen en verstrekkingen	-1.194	-2.616
Betaalde kosten vermogensbeheer	-12	-12
Indirecte beleggingsopbrengsten	-54	-111
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	54	5
Netto Kasstroom / Mutatie Liquide Middelen	-39	33

8.4 Toelichting op de jaarrekening

8.4.1 Grondslagen voor de waardering

Algemeen

De jaarrekening heeft betrekking op Stichting Pensioenfonds DSM Nederland gevestigd in Heerlen. Het KvK-nummer van de Stichting is 41070481.

De jaarrekening is opgesteld conform Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (in het bijzonder RJ 400 en RJ 610). Vanaf boekjaar 2015 is de RJ 400 gewijzigd. In deze richtlijn wordt invulling gegeven aan het wettelijke vereiste van beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de rechtspersoon wordt geconfronteerd. PDN heeft de belangrijkste risico's, geïmplementeerde beheersmaatregelen en mogelijke impact uiteengezet in hoofdstuk 3.4 van het bestuursverslag. In dit hoofdstuk zijn ook de wijzigingen in het afgelopen jaar opgenomen in het systeem van risicomanagement. Tot slot wordt via de toelichting op de actuariële analyse inzicht gegeven wat de impact van de belangrijkste risico's is geweest in het afgelopen jaar.

Beleggingen in participaties in renewable energy, infrastructuur en beleggingen in beleggingsinstellingen waarbij geen onderscheid naar categorie te maken is, worden gepresenteerd als overige belegging.

De spaarsaldi van de PPS- en NPR-regeling zijn voor risico van de deelnemers. De beleggingsmix voor de NPR is een lifecycle die gebaseerd is op de matching- en rendementsportefeuille van PDN. De PPS-saldi worden belegd in een passief beheerd obligatiefonds. Per saldo is 0,8% van het belegd vermogen voor risico van de deelnemers.

Het behaalde rendement van de PPS-regeling over 2019 bedroeg 5,9% ten opzichte van een brutorendement in de basisregeling van 12,7%. Bij de invulling van het beleggingsbeleid voor PPS heeft het bestuur uitdrukkelijk rekening gehouden met de risicotolerantie van de deelnemers in de regeling. Op basis van de relatief korte verwachte looptijd van de PPS-gelden en het belang van behoud van kapitaal voor de PPS-deelnemers heeft het bestuur besloten om een defensief beleggingsbeleid in te richten. Het kapitaal voor de PPS-regeling wordt om deze reden belegd in Europese staatsleningen en investment-grade bedrijfsobligaties met een looptijd die aansluit bij de gemiddelde (resterende) beleggingshorizon. Het voornoemde beleggingsbeleid zorgt dat de uitslagen in rendement en daarmee het risico van grotere neerwaartse bijstellingen van de aangehouden PPS-kapitalen beperkt is. Daarbij geldt dat het defensieve beleid niet meeprofiteert bij beursstijgingen en in een stijgend renteklimaat in termen van rendement achterblijft.

Schattingwijzigingen & veronderstellingen

Voor financiële activa en financiële verplichtingen die gewaardeerd worden tegen reële waarde, moet de rechtspersoon aangeven of de boekwaarden zijn afgeleid van genoteerde marktprijzen, onafhankelijke taxaties, nettocontantewaarde berekeningen of dat een andere geschikte methode is gehanteerd. De waarde van de beleggingen is voor een groot deel gebaseerd op marktinformatie. Voor niet-beursgenoteerde beleggingen waarvan geen marktinformatie beschikbaar is, worden schattingen en veronderstellingen toegepast om de waarde te bepalen. Het gaat hierbij om met name beleggingsmandaten in onder meer infrastructuur en renewable energy.

Daarnaast worden schattingen en veronderstellingen gebruikt bij de bepaling van de vermogensbeheerkosten die niet direct aan PDN gefactureerd worden. Deze veronderstellingen zijn volledig gebaseerd op de aanbevelingen van de PF.

Salderingen

Een financieel actief en passief worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien de wettelijke of contractuele bevoegdheid bestaat om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat deze posten op deze manier af te wikkelen.

Waarderingsgrondslag per categorie

Buitenlandse valuta

Waarden van activa en passiva genoteerd in buitenlandse valuta, worden omgerekend in euro's tegen de koersen ultimo verslagjaar. Transacties in vreemde valuta worden in de administratie tegen dagkoersen opgenomen. Koersverschillen worden geboekt bij de indirecte beleggingsopbrengsten.

Beleggingen algemeen

Transacties worden geadmistreerd op basis van trade date. De actuele marktwaarde van beursgenoteerde beleggingen in de administratie van PDN is gebaseerd op cijfers afkomstig van Thompson Financial.

Beleggingen in vastgoed

Beleggingen in beursgenoteerd onroerend goed worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagjaar bekende marktwaarde. Beleggingen in niet-beursgenoteerde onroerend goed participatiemaatschappijen worden gewaardeerd tegen de laatst bekende intrinsieke waarde (opgave van de externe vermogensbeheerder), tenzij sprake is van een lagere marktwaarde.

Beleggingen in aandelen

Beleggingen in aandelen (inclusief aandelen via externe vermogensbeheerders) worden gewaardeerd op de ultimo verslagjaar bekende marktwaarde. Aandelen waarvoor geen actuele beurswaarde beschikbaar is, worden gewaardeerd tegen de geschatte marktwaarde (onder andere opgave externe vermogensbeheerder).

Beleggingen in vastrentende waarden

Beleggingen in vastrentende waarden (inclusief obligaties via externe vermogensbeheerders) worden gewaardeerd op ultimo verslagjaar bekende marktwaarde inclusief opgelopen rente. De waardering van de overige vastrentende waarden wordt via een theoretische prijs berekend op basis van de op dat moment geldende rentecurve.

Beleggingen in derivaten

Beleggingen in beursgenoteerde derivaten worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagjaar bekende marktprijzen. Onderhandse derivaten, waarvan geen directe marktwaardering beschikbaar is, worden gewaardeerd op basis van actuele marktparameters op basis van de op dat moment geldende rentecurve inclusief een risico-opslag voor kredietrisico en liquiditeitsrisico.

Overige beleggingen

De overige beleggingen waarvan geen directe marktwaardering beschikbaar is, worden gewaardeerd op basis van opgaven van externe vermogensbeheerders en (nog niet) gevalideerde jaarverslagen.

Vorderingen

Vorderingen worden tegen de nominale waarde opgenomen, met uitzondering van vorderingen op gecedeerde aanspraken. Deze worden op dezelfde grondslagen berekend als de pensioenverplichtingen. Vorderingen op beleggingen zijn onder beleggingen meegenomen.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Pensioenfondsreserve

De pensioenfondsreserve bestaat uit het verschil tussen de activa en de verplichtingen en schulden. PDN maakt in zijn reserve geen onderscheid naar bestemmingsreserves, wettelijke reserves en overige reserves. De reserve bestaat dus uit een algemene reserve.

Technische Voorziening (pensioenverplichtingen)

Pensioenverplichtingen zijn de verplichtingen wegens pensioenaanspraken van deelnemers en gewezen deelnemers, en van nagelaten betrekkingen. Deze verplichtingen worden berekend als de contante waarde van de door de verzekerden tot de balansdatum verkregen pensioenaanspraken. De waarderingsgrondslagen die gebruikt zijn bij het vaststellen van de technische voorziening zijn:

Interest:	Conform de rentetermijnstructuur van de nominale marktrente per 31 december 2018 zoals gepubliceerd door DNB (2019: 0,7%; 2018: 1,3%).
Interest-toevoeging:	De 1-jaarsrente conform de rentetermijnstructuur van de nominale marktrente primo 2019 zoals gepubliceerd door DNB -/-0,24%).
Sterfte:	Volgens de AG-Prognosetafel 2018 met specifieke PDN ervaringssterfte. Voor de netto-pensioenregeling worden aanvullend deze correctiefactoren voor ervaringssterfte vermenigvuldigd met een factor van 0,94.
Burgerlijke staat:	Bij de vaststelling van de voorziening voor partnerpensioen wordt uitgegaan van de gehuwdheidsfrequenties 1985-1990 zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap. Na pensioeningang wordt de voorziening vastgesteld op basis van de werkelijke burgerlijke staat (bepaalde partnersysteem).
Leeftijdsverschil:	Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op 3 jaar gesteld (man ouder dan vrouw).
Leeftijden:	Bij de leeftijdsbepaling wordt aangenomen dat iedereen halverwege het jaar geboren is.
Uitkeringen:	De uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld. In de technische voorziening risico fonds dient rekening gehouden te worden met het feit dat het pensioen in de maand van overlijden nog volledig wordt uitgekeerd. Hierdoor wordt er gemiddeld een halve maand meer pensioen uitgekeerd dan waarvoor in het administratiesysteem een voorziening wordt bepaald. De technische voorziening voor risico fonds wordt hiervoor gecorrigeerd door een opslag van 0,25%.
Kosten:	Als dekking voor toekomstige uitvoeringskosten zijn de verplichtingen met 2% verhoogd.

Arbeidsongeschiktheid: Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt rekening gehouden met het premievrije deel van de toekomstige pensioenopbouw. Bij de bepaling van de voorziening voor arbeidsongeschiktheid wordt de toekomstige schadelast voor zieke deelnemers op balansdatum op nihil gesteld.

Schulden

Schulden worden opgenomen tegen nominale waarde.

Resultaatbepaling

Premies

Premies worden toegerekend aan het jaar waarin de daarmee samenhangende pensioenaanspraken worden opgebouwd.

Beleggingsresultaten

Onderscheiden worden directe en indirecte beleggingsresultaten. Directe beleggingsresultaten bestaan uit dividenden, couponbetalingen, interestontvangsten en vergoedingen voor bruikleen. Deze opbrengsten worden aan het boekjaar toegerekend waar deze betrekking op hebben. Indirecte beleggingsresultaten omvatten gerealiseerde en niet-gerealiseerde waardeverschillen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutaresultaten worden hierin meegenomen. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt naar risico fonds of risico deelnemer; deze verhouding kan uit de balans worden afgeleid.

Uitkeringen

De uitkeringen bestaan uit de bedragen die aan de uitkeringsgerechtigden in het boekjaar worden betaald.

Uitvoeringskosten

Uitvoeringskosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Kosten na vaststelling van het bestuursverslag worden in het volgend boekjaar opgenomen. Uitvoeringskosten die direct gerelateerd zijn aan vermogensbeheer worden conform RJ 610 in mindering gebracht op de beleggingsresultaten.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

8.4.2 Toelichting op de Balans

1. Vastgoedbeleggingen

Vastgoed bevat beleggingen in onroerend goed aandelen die aan de beurs zijn genoteerd (indirect onroerend goed) en daarmee een sterke gevoeligheid kennen met de algemene beursbewegingen. Vastgoed bevat ook beleggingsfondsen die direct in onroerend goed beleggen, waarvan de koersvorming minder bepaald wordt door beursstemming maar meer door de onderliggende waarde van de vastgoedobjecten (onder andere kantoren, winkels en woningen) die in het beleggingsfonds worden aangehouden. Het fonds belegt niet rechtstreeks in direct onroerend goed. Navolgende tabellen geven een overzicht van de beleggingen per categorie, regio en valuta.

	2019		2018	
Categorie (in € mln.)				
Indirect beursgenoteerd	443	75%	353	77%
Indirect niet beursgenoteerd	147	25%	108	23%
Totaal	590	100%	461	100%
Regio (in € mln.)				
Europa	342	58%	253	55%
Noord Amerika	187	32%	158	34%
Azië / Australië	61	10%	50	11%
Totaal	590	100%	461	100%
Valuta (in € mln.)				
Euro	258	44%	193	42%
Amerikaanse dollar	180	30%	153	33%
Britse pond	52	8%	35	8%
Japanse yen	30	5%	24	5%
Canadese dollar	8	1%	6	1%
Hongkong dollar	12	2%	12	3%
Australische dollar	9	2%	7	1%
Zweedse kroon	16	3%	13	3%
Zwitserse frank	12	2%	9	2%
Singapore dollar	9	2%	5	1%
Overige (nok-nzd-zar)	4	1%	4	1%
Totaal	590	100%	461	100%

2. Aandelen

Aandelen omvatten directe beleggingen in aandelen en beleggingsfondsen die in aandelen beleggen. De beleggingen in aandelen worden in navolgende tabellen gespecificeerd naar categorie, regio, valuta en sector. Van de beleggingen in fondsen bij externe managers wordt geen sector weergegeven en gecategoriseerd als overige.

	2019		2018	
Categorie (in € mln.)				
Beursgenoteerde aandelen	1.111	62%	836	63%
Beleggingsfondsen	682	38%	489	37%
Emerging Markets	309	17%	203	15%
Pacific Rim	81	5%	117	9%
Japan	163	9%	64	5%
Noord Amerika	129	7%	105	8%
Totaal	1.793	100%	1.325	100%
Regio (in € mln.)				
Europa	728	41%	535	41%
Noord Amerika	505	28%	400	30%
Pacific RIM	251	14%	187	14%
Emerging Markets	309	17%	203	15%
Totaal	1.793	100%	1.325	100%
Valuta (in € mln.)				
Amerikaanse dollar	907	51%	682	51%
Euro	386	22%	283	21%
Britse pond	169	9%	115	9%
Japanse yen	163	9%	114	9%
Zwitserse frank	96	5%	74	6%
Deense kroon	36	2%	28	2%
Zweedse kroon	34	2%	26	2%
Noorse kroon	2	0%	3	0%
Totaal	1.793	100%	1.325	100%
Sector (in € mln.)				
Energie	63	4%	41	3%
Grondstoffen	60	3%	49	4%
Industrie	124	7%	124	9%
Consumentendiensten	88	5%	75	6%
Consumentengoederen	191	11%	150	11%
Gezondheidszorg	203	11%	144	11%
Financiële instellingen	162	9%	119	9%
Informatietechnologie	116	6%	89	7%
Telecommunicatie	0	0%	16	1%
Utilities	49	3%	29	2%
Overige (beleggingsfondsen)	737	41%	489	37%
Totaal	1.793	100%	1.325	100%

3. Vastrentende waarden

Vastrentende waarden omvatten beleggingen in reguliere staats- en bedrijfsobligaties, obligaties die gekoppeld zijn aan de inflatie, deposito's, hypotheeklen of beleggingen in fondsen met een aanmerkelijk belang in vastrentende beleggingen. De categorie supranationals bevat obligaties die zijn uitgegeven door overheidsinstanties anders dan nationale overheden, zoals de Europese Investeringsbank. In navolgende tabellen worden de beleggingen in vastrentende waarden uitgesplitst naar categorie, looptijd, valuta, credit rating en regio.

	<u>2019</u>		<u>2018</u>	
Categorie (in € mln.)				
Staatsobligaties	1.695	36%	1.774	39%
Supranationals	40	1%	39	1%
Credits	948	20%	838	18%
Inflation-linked obligaties	798	17%	737	16%
Hypotheeklen	749	16%	682	15%
Deposit	-54	-1%	0	0%
Funds (EMD / PPS / USHY)	509	11%	479	11%
Totaal	4.685	100%	4.549	100%
Looptijd (in € mln.)				
< 1 jaar	-27	-1%	122	3%
1-3 jaar	177	4%	158	3%
4-5 jaar	194	4%	327	7%
6-10 jaar	1.420	30%	1.403	31%
11-20 jaar	682	15%	472	10%
> 20 jaar	981	21%	905	20%
Funds (incl.pps)	1.258	27%	1.162	26%
Totaal	4.685	100%	4.549	100%
Valuta (in € mln.)				
Euro	3.747	80%	3.614	79%
Deense kroon	0	0%	6	0%
Zweedse kroon	19	0%	23	1%
Amerikaanse dollar	919	20%	906	20%
Totaal	4.685	100%	4.549	100%
Credit Rating (in € mln.)				
<i>Investment grade</i>				
Aaa	1.680	36%	1.546	34%
Aa	1.739	38%	1.730	38%
A	251	5%	239	5%
Baa	631	13%	660	15%
<i>Speculative grade</i>				
Ba	329	7%	319	7%
≤B	55	1%	55	1%
geen rating	0	-	-	-
Totaal	4.685	100%	4.549	100%

<u>Regio (in € mln.)</u>	<u>2019</u>		<u>2018</u>	
België	259	6%	261	6%
Duitsland	844	18%	705	16%
Emerging Markets	586	13%	899	20%
Finland	176	4%	151	3%
Frankrijk	458	10%	520	11%
Italië	39	1%	106	2%
Ierland	73	2%	76	2%
Nederland	873	20%	567	12%
Oostenrijk	185	4%	180	4%
Supranationals	40	1%	39	1%
Verenigde Staten	842	18%	791	17%
Verenigd Koninkrijk	73	2%	69	2%
Overig	237	1%	185	4%
Totaal	4.685	100%	4.549	100%

4. Derivaten

Derivaten zijn afgeleide producten die door PDN gebruikt worden om specifieke risico's af te dekken of op een effectieve manier de risico positionering op bepaalde markten te verkleinen of te vergroten. Voor derivaten zijn strikte restricties afgeleid die voortdurend door PDN worden bewaakt. In de navolgende tabellen worden de verschillende derivaten uitgesplitst naar categorie en valuta.

<u>Categorie (in € mln.)</u>	<u>2019</u>			<u>2018</u>		
	Activa	Passiva	Totaal	Activa	Passiva	Totaal
FX forwards	21	-12	9	11	-15	-4
Totaal	21	-12	9	11	-15	-4

<u>Valuta (in € mln.)</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Japanse yen	1	-1
Canadese dollar	0	-3
Zweedse kroon	0	1
Deense kroon	0	0
Nieuw-Zeelandse dollar	0	-2
Noorse kroon	1	-1
Zwitserse frank	0	0
Australische dollar	3	-2
Britse pond	-1	0
Amerikaanse dollar	4	0
Euro	1	4
Totaal	9	-4

Op beleggingen in valuta buiten de eurozone loopt PDN valutarisico. Strategisch wordt 100% van het valutarisico binnen de matchingportefeuille afgedekt en 65% voor de grootste valuta (US-dollar, Britse pond, Japanse yen en Zwitserse frank) binnen de rendementsportefeuille exclusief de alternatieve beleggingen.

Doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen (TV) afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen, loopt PDN renterisico. Om dit risico te mitigeren, hanteerde PDN ultimo 2019 strategisch een ex-ante afdekking van het nominale renterisico van 31%. De renteaftdekking wordt vormgegeven door de matchingportefeuille en kan (indien nodig) worden aangevuld met een swapportefeuille. Ultimo 2019 heeft PDN geen posities in renteswaps.

Met futures wordt de exposure naar aandelenmarkten en/of de rente vergroot of verkleind. De door PDN gebruikte futures hebben doorgaans een looptijd van drie maanden, waarna deze al dan niet verlengd worden. Ultimo 2019 heeft PDN geen posities in aandelen futures, wel in rentefutures.

Rente-futures (in € mln.)

	2019			2018		
	Exposure	Waarde	Onderpand	Exposure	Waarde	Onderpand
Euro-Bund Future	130	-	-	155	-	-
Euro-Buxl Future	23	-	-	53	-	-
US 10YR NOTE CBT	-	-	-	-	-	-
US Ultra Bond CBT	-	-	-	-	-	-
Totaal	153	-	-	208	-	-

5. Overige Beleggingen

Overige beleggingen omvatten onder meer beleggingen in infrastructuur, renewable energy, venture capital en beleggingen in mixfondsen. De mixfondsen beleggen in nominale staatsleningen, inflation linked obligaties, credits, aandelen en commodities, waarbij de verhouding tussen de verschillende beleggingscategorieën verschilt afhankelijk van de economische omstandigheden en de visie op de financiële markten.

Categorie (in € mln.)

	2019		2018	
Mixfund	155	33%	137	30%
Infrastructuur	211	45%	210	46%
Renewable Energy	75	16%	79	18%
Microfinance	29	6%	28	6%
Venture Capital	1	0%	1	0%
Totaal	471	100%	455	100%

Valuta (in € mln.)

	2019		2018	
Euro	439	93%	428	94%
Britse pond	32	7%	27	6%
Totaal	471	100%	455	100%

Aanvullende toelichting

- PDN belegt niet direct in de premiebijdragende ondernemingen.
- Met de custodian is overeengekomen dat aandelen kunnen worden uitgeleend aan derden. Hierbij wordt het juridisch eigendom overgedragen, maar blijven de aandelen economisch eigendom van PDN. Voor het uitlenen wordt een vergoeding betaald aan PDN. Hieraan gekoppeld wordt onderpand gestort in de vorm van stukken (aandelen of vastrentende waarden van hoge kredietwaardigheid) ter afdekking van de uitgeleende stukken. Op dagbasis worden de leenposities en het onderpand gemonitord. Ultimo 2019 waren er voor €112,5 mln. aan beleggingen uitgeleend, waarvoor €114,5 mln. onderpand gestort was. Over de hoogte en de kredietwaardigheid van het onderpand zijn contractuele afspraken gemaakt met de bewaarbank. PDN heeft de mogelijkheid om restricties op te leggen over het stembedel van de uitgeleende aandelen.
- Vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn conform RJ610 toegewezen aan de betreffende beleggingscategorie.
- Alle beleggingen die in de toelichting zijn vermeld, zijn het saldo van de beleggingen voor zowel de reguliere pensioenregeling als de PPS- en NPR-regelingen. Per saldo is 0,8% van alle beleggingen ten behoeve van de PPS- en NPR-regelingen.

Mutatieoverzicht

In navolgend overzicht zijn de mutaties in de verschillende beleggingscategorieën te zien.

MUTATIEOVERZICHT	Indeling jaarrekening							(in € mln.)
	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Overig	Derivaten activa	Derivaten passiva	Liq.M & Ov V / S	Totaal
Waarde 31-12-2018	461	1.325	4.549	455	11	-15	49	6.835
Aankopen	63	437	638	48			0	1.186
Verkopen	-46	-254	-283	-4			0	-587
Waardeontwikkeling/ov. Posten	112	285	-219	-28	10	3	-37	126
Waarde 31-12-2019	590	1.793	4.685	471	21	-12	12	7.560

Aansluiting balans en interne portefeuilles

In navolgend overzicht is de aansluiting weergegeven tussen de beleggingsportefeuilles (linkerzijde) van PDN en de indeling zoals deze in de jaarrekening gehanteerd wordt (bovenzijde). De grootste verschillen zitten in de toewijzing van de beleggingen uit de beleggingscategorie Alternatives aan de beleggingscategorieën zoals deze in de RJ610 zijn vastgesteld. Daarnaast worden liquide middelen verantwoord onder de relevante beleggingsportefeuilles waaraan de liquide middelen vanuit het portefeuillebeheer toewijsbaar zijn. Dit gebeurt conform de voorschriften zoals deze gelden vanuit GIPS®, de wereldwijde standaarden voor de berekening van beleggingsrendementen. Verder is in het navolgende overzicht de indeling per beleggingscategorie weergegeven volgens RJ290. Hierbij wordt in de waardering van het vermogen op marktwaarde onderscheid gemaakt tussen:

- Level 1: waardering op basis van genoteerde marktprijzen
- Level 2: waardering op basis van onafhankelijke taxatie
- Level 3: waardering op basis van netto-contante-waardeberekening
- Level 4: waardering niet op basis van waarneembare beursnotering, maar op basis van een andere geschikte methode (extern gevalideerde modellen, overeengekomen uitgangspunten en jaarverslagen)

		Indeling jaarrekening							(in € mln.)
TRANSPONATIEBEL		Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Derivaten activa	Derivaten passiva	Liq.M & Ov. V / S	Totaal
Interne indeling	Matchingportefeuille			4.113				18	4.131
	Nominale staatsleningen			1.890				13	1.903
	Inflation-linked bonds			707				1	708
	Investment grade credits			676				3	679
	Hypotheken			749				0	749
	Erfpacht			91				1	92
	Rendementsportefeuille	590	1.793	626	471	21	-12	12	3.501
	Valuta overlay					21	-12	-5	4
	Aandelen		1.793					21	1.814
	Obligaties			626				7	633
	Onroerend Goed	443						-12	431
	Alternatieve Beleggingen	147			471			1	619
	Liquiditeiten			-54				-18	-72
	Totaal	590	1.793	4.685	471	21	-12	12	7.560
RJ 290	level 1	443	1.583	4.227		21	-12	12	6.274
	level 2								0
	level 3			99					99
	level 4	147	210	359	471				1.187
	Totaal	590	1.793	4.685	471	21	-12	12	7.560

De beleggingen in Level 4 bestaan voor €471 mln. uit participaties in alternatieve beleggingen, €210 mln. uit aandelenfondsen die door externe managers worden beheerd, €147 mln. uit niet-beursgenoteerd vastgoed en voor €359 mln. aan vastrentende waarden. De waardering ten behoeve van dit jaarverslag van de beleggingen die door externe managers worden beheerd, gebeurt gedeeltelijk op basis van nog niet extern gevalideerde opgaven van de externe managers.

Ultimo 2018 is eenzelfde werkwijze toegepast waarbij de in de jaarrekening opgenomen cijfers per saldo 0,29% afweken van de definitieve gevalideerde cijfers van de externe managers.

Grote posten

In navolgend overzicht worden de grootste posten weergegeven waar PDN in belegt. Hierbij zijn alle beleggingen weergegeven die een groot deel van het balanstotaal uitmaken. Beleggingen in dezelfde categorie van dezelfde debiteur zijn gesaldeerd.

GROTE POSTEN

Vastrentende waarden

Duitse staat
Verenigde staten
Nederlandse staat
Franse staat
Belgische staat
Oostenrijkse staat
Finse staat

2019	2018
9,1%	9,0%
7,1%	7,0%
5,0%	5,4%
4,3%	5,3%
3,0%	3,3%
2,5%	2,6%
2,3%	2,0%

6. Toelichting vorderingen en overlopende activa

Gecedeerde rechten zijn door PDN overgenomen uitkeringsverplichtingen van andere pensioenfondsen voor pensioengerechtigde deelnemers. PDN heeft een vordering op deze pensioenfondsen ter hoogte van de voorziening. De overige debiteuren bestaan uit nog te ontvangen dividenden en nog te ontvangen bedragen uit hoofde van beleggingstransacties.

Vorderingen (in € mln.)

Gecedeerde rechten
Waardeoverdrachten
Vordering op werkgevers
Overige debiteuren
Totaal

2019	2018
2	2
0	0
1	0
6	4
9	6

7. Toelichting overige activa

Overige activa bestaan uit de saldi van diverse bankrekeningen in verschillende valuta.

Liquide Middelen (in € mln.)

ING Bank EURO
KasBank EURO
KasBank non-EURO (diverse valuta)
Collateral Insight
Collateral JP Morgan
Totaal

2019	2018
1	2
0	12
3	8
6	0
25	25
35	47

8. Toelichting Pensioenfondreserve

De pensioenfondreserve bestaat uit het verschil tussen de verplichtingen en bezittingen van het pensioenfonds. PDN onderscheidt in zijn jaarrekening geen bestemmingsreserves. In 2019 is het resultaat van -/- €36 mln. aan de pensioenfondreserve toegevoegd. Hierdoor resulteert een pensioenfondreserve van €288 mln.

Vermogen / Voorziening / Dekkingsgraad	Vermogen € mln.	Voorziening € mln.	2019		2018	
			EV € mln.	Dg %	EV € mln.	Dg %
Stand primo	6.818	6.494	324	105,0	651	110,1
Premie						
- Ontvangen premie	100					
- Pensioenopbouw		106				
Resultaat op premie			-6	-0,2	-3	-0,2
Uitkeringen						
- Betaalde pensioenuitkeringen	-229					
- Ontrekking voor pensioenuitkeringen		-229				
Resultaat op uitkeringen			-	0,2	-	0,4
Toeslagverlening						
Toeslagen		-	-	-	-	-
Beleggingen						
- Beleggingsopbrengsten	855					
- Rentetoevoeging pensioenverplichtingen		-10				
- Wijziging rente pensioenverplichtingen		898				
Resultaat op Beleggingen			-33	0,8	-360	-5,7
Overige resultaten						
- Resultaat op kanssystemen	-	1				
- Resultaat wijziging overlevingsgrondslagen	-	-				
- Kosten	-1	-3				
- Overige resultaten	-2	-4				
Langlevens en overige resultaten			3	-1,8	36	0,4
Stand ultimo	7.541	7.253	288	104,0	324	105,0

Het minimaal vereist eigen vermogen is vastgesteld op 4,2% van de technische voorziening voor risico fonds en risico deelnemer. Het minimaal vereist eigen vermogen ultimo 2019 bedraagt €305 mln. Het vereist eigen vermogen is het vermogen dat behoort bij de evenwichtssituatie van het pensioenfonds en is vastgesteld op 18,2% van de technische voorziening voor risico fonds en risico deelnemer. In die situatie is het eigen vermogen zodanig vastgesteld dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder vermogen beschikt dan de hoogte van de technische voorziening. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt uitgegaan van de door DNB ontwikkelde gestandaardiseerde methode. Ultimo 2019 bedraagt het vereist eigen vermogen €1.315 mln.

Vaststelling Vereist Eigen Vermogen (VEV)

	2019		2018	
	€ mln.	%	€ mln.	%
S1 Renterisico	167	2,3	277	4,3
S2 Zakelijke waarden risico	924	12,7	840	12,9
S3 Valutarisico	236	3,2	201	3,1
S4 Grondstoffenrisico	-	-	-	-
S5 Kredietrisico	425	5,8	373	5,7
S6 Verzekeringstechnisch risico	191	2,6	170	2,6
Effect correlatie	-628	-8,5	-605	-9,3
Totaal	1.315	18,1	1.256	19,3

De vereiste dekkingsgraad is ten opzichte van 2018 gedaald van 119,3% naar 118,1%. Het vereist eigen vermogen wordt afgezet tegen het beschikbare vermogen voor risico fonds en risico deelnemer inclusief vorderingen en overige activa minus de andere voorzieningen (TV risico werkgever) en de schulden.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste 12 ultimo maanddekkingsgraden. De beleidsdekkingsgraad bedroeg ultimo 2019 102,3%. Dit betekent dat PDN zich (nog steeds) in een reservetekort bevindt en als gevolg hiervan in maart 2020 een hernieuwd herstelplan heeft ingediend bij DNB.

Het vereist eigen vermogen is ultimo 2019 vastgesteld op basis van de strategische beleggingsmix. De feitelijke mix kan op enig moment afwijken van de strategische mix uit hoofde van tactische overwegingen, maar deze afwijking blijft beperkt tot de afgegeven tactische bandbreedte. Het meest waarschijnlijke is een terugkeer naar de strategische mix. Alleen als de werkelijke mix structureel afwijkt van de strategische mix, geldt deze laatste als uitgangspunt bij het vaststellen van het vereist eigen vermogen.

Onderstaand overzicht geeft de reservepositie van PDN ultimo 2019 weer. Dit is een momentopname op basis van de niet gedempte dekkingsgraad van 104,0% zonder 12-maandsmiddeling ultimo 2019.

Toereikendheidstoets

Aanwezig toetsvermogen
Af: TV
Af: minimaal vereist eigen vermogen
Dekkingspositie
Af: vereist eigen vermogen*
Reservepositie (reservetekort)

* excl. minimaal vereist eigen vermogen

€ mln.	% van TV
7.541	104,0%
7.253	100,0%
305	4,2%
-17	-0,2%
1.011	13,9%
-1.028	-14,2%

9. Toelichting technische en overige voorzieningen

De technische voorziening wordt berekend als de contante waarde van de door de verzekerden verkregen pensioenaanspraken. Bij de berekening van de pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op balansdatum geldende pensioenreglementen.

<u>Voorzieningen (in € mln.)</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>
TV risico fonds	7.195	6.437
Pensioenregelingen	7.191	6.426
Prepensioenregelingen	4	11
TV risico deelnemer	58	57
Prepensioenspaarregeling (PPS)	46	50
Nettopensioenregeling (NPR)	12	7
Toedelingskring var. uitk	0	-
Totaal Technische voorzieningen	7.253	6.494
Overige voorzieningen	16	14
Voorziening VPL vermogen	16	14

De technische voorziening voor risico van PDN bedraagt €7.195 mln. In de voorziening voor risico van de deelnemers (totaal €58 mln.) is inbegrepen een voorziening voor de beschikbare premierregeling van €46 mln. en voor de nettopensioenregeling van €12 mln. De totale technische voorziening voor de berekening van de dekkingsgraad komt hiermee uit op €7.253 mln.

De bijschrijving over het nettopensioenkapitaal binnen de NPR-regeling is gebaseerd op het behaalde rendement na aftrek van de vermogensbeheer- en transactiekosten. Het PPS-saldo van iedere deelnemer wordt maandelijks aangepast met het PPS-rendement, zijnde het nettorendement behaald over de beleggingen gerelateerd aan de PPS.

De overige voorziening van €16 mln. bestaat uit de voorziening VPL-vermogen. Dit betreft het vermogen dat vanuit een in 2011 in CAO-verband gesloten akkoord, gereserveerd is voor (gedeeltelijke) financiering van voorwaardelijke toekomstige toekenningen van versleeprechten in de periode 2016-2020. PDN belegt dit vermogen conform de reguliere beleggingsmix en voegt jaarlijks het behaalde beleggingsresultaat toe aan de voorziening VPL-vermogen. VPL-aanspraken worden naar rato toegekend, afhankelijk van de beschikbare middelen in de door PDN beheerde voorziening VPL-vermogen. Conform de pensioenovereenkomst bepaalt PDN aan het begin van ieder jaar (op basis van de hoogte van de voorziening VPL-vermogen en de kostprijs van volledige inkoop) het percentage dat toegekend kan worden. Aanpassing van de grondslagen vindt plaats bij besluit van het bestuur als gevolg van bijvoorbeeld nieuwe overlevingstafels en/of als de ontwikkelingen bij PDN daartoe aanleiding geven.

In de volgende tabel is een gedetailleerd overzicht opgenomen van de samenstelling van het verzekerdenbestand en de opbouw van de technische voorziening voor risico fonds en risico deelnemer. Om inzicht te krijgen in het aantal deelnemers met een prepensioenkapitaal in de PPS en een spaarkapitaal in de NPR zijn deze categorieën in de tabel apart weergegeven.

<u>Categorie</u>	<u>Aantal verzekerden</u>		<u>TV in € mln.</u>	
	<u>2019</u>	<u>2018</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Totaal risico fonds	27.792	28.011	7.195	6.437
<i>Niet ingegaan</i>	14.692	14.827	3.990	3.457
Actieve deelnemers - mannen	4.431	4.471	1.891	1.665
Actieve deelnemers - vrouwen	1.554	1.580	333	282
Postactieven - mannen	8	23	4	11
Postactieven - vrouwen	2	6	0	2
Arbeidsongeschikten - mannen	201	217	111	100
Arbeidsongeschikten - vrouwen	88	87	26	22
Premievrijen (slapers) - mannen	5.706	5.780	1.328	1.148
Premievrijen (slapers) - vrouwen	2.702	2.663	297	227
<i>Ingegaan</i>	13.100	13.184	3.205	2.980
Ouderdomspensioenen - mannen	7.251	7.290	2.467	2.276
Ouderdomspensioenen - vrouwen	841	788	105	90
Partnerpensioenen - mannen	74	63	17	13
Partnerpensioenen - vrouwen	4.832	4.939	613	598
Wezenpensioenen	102	104	3	3
Totaal risico deelnemer	1.659	1.647	58	57
<i>Netto Pensioenregeling (NPR)</i>	852	772	12	7
Mannen	658	604	10	6
Vrouwen	194	168	2	1
<i>Prepensioenspaarregeling (PPS)</i>	797	875	46	50
Mannen	692	762	42	46
Vrouwen	105	113	4	4
Totaal Vrijwillig pensioensparen (VPS)	10	-	-	-
Mannen	10	-	-	-
Vrouwen	-	-	-	-
TOTAAL VERZEKERDEN / VPV	29.451	29.658	7.253	6.494

Ontwikkeling Verzekerden in 2019	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Ouderdoms-pensioen	Partner-pensioen	Wezen-pensioen
Beginstand	6.384	8.443	8.078	5.002	104
Toetredingen	517	-37	-	-	-
Einde deelnemerschap	-489	489	-	-	-
Waardeoverdracht	-	-78	-	-	-
Ingang pensioen	-113	-345	458	-	-
Overlijden	-15	-33	-407	-69	8
Afkoop / andere oorzaken	0	-31	-37	-27	-10
Saldo mutaties	-100	-35	14	-96	-2
Stand einde boekjaar	6.284	8.408	8.092	4.906	102

In de navolgende tabel is een overzicht opgenomen met een uitsplitsing van de actieve deelnemers van het pensioenfonds naar de verschillende werkgevers.

VERDELING ACTIEVE DEELNEMERS

	<u>2019</u>		<u>2018</u>	
	aantal	%	aantal	%
DSM werkgever	3.706	61,9%	3.804	62,9%
DSM NL Services B.V.	3.593	60,0%	3.687	61,0%
DSM Executive Services B.V.	110	1,8%	114	1,9%
Koninklijke DSM N.V.	3	0,1%	3	0,0%
Overige aangesloten werkgevers	2.279	38,1%	2.247	37,1%
Aliancys Nederland B.V.	134	2,2%	128	2,1%
AnQore B.V.	150	2,5%	148	2,4%
Bioprocess Pilot Facility B.V.	35	0,6%	43	0,7%
Brightlands Venture Partners B.V.	6	0,1%	5	0,1%
Centrient Pharmaceuticals Nederland B.V.	278	4,6%	272	4,5%
Chemelot Campus B.V.	69	1,2%	66	1,1%
Chemelot InScite	9	0,2%	7	0,1%
Euroresins Benelux B.V.	12	0,2%	16	0,3%
Fibrant B.V.	335	5,6%	335	5,5%
InnoSyn B.V.	51	0,9%	49	0,8%
Patheon B.V.	8	0,1%	9	0,2%
Patheon Biologics B.V.	228	3,8%	208	3,4%
Sitech Services B.V.	767	12,8%	767	12,7%
Synres B.V.	99	1,7%	97	1,6%
Vynova Beek B.V.	98	1,6%	97	1,6%
Totaal	5.985	100,0%	6.051	100,0%

10. Toelichting overige schulden en overlopende passiva

Kortlopende Schulden (in € mln.)

	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Schulden pensioenuitkeringen	5	5
Exploitatiekosten	1	1
Derivaten passief	12	15
Schulden aan kredietinstellingen	27	0
Schulden aan beleggingsinstellingen (hyp)	0	0
Overige schulden	2	1
Totaal	47	22

Er zijn geen overige schulden uit hoofde van herverzekering. Voor een uitsplitsing van de post derivaten passief zie de toelichting op derivaten.

Niet uit de Balans blijvende verplichtingen

Er waren ultimo 2019 de volgende verplichtingen die niet uit de balans blijken.

Commitments (in € mln.)	Uncalled
Vastgoed	18
Hypotheke	375
Infrastructuur/ Renewable Energy	23
Totaal	416

Er zijn daarnaast meerjarige contracten met de uitvoeringsorganisatie DPS, de custodian Kasbank en diverse externe vermogensbeheerders afgesloten. Deze contracten zijn jaarlijks opzegbaar.

8.4.3 Toelichting op de staat van baten en lasten**11. Toelichting Premies**

Premies (in € mln.)	2019	2018
Premies werkgevers	80	77
Premies werknemers	20	19
Premies VPL	0	0
Inleg werknemers NPR	3	3
Totale premies	103	99

Voor de basisregeling bedraagt de door de werkgevers te betalen premie 24% van het vaste jaarsalaris. Het pensioengevend salaris is in 2019 gemaximeerd op €107.593. Deze feitelijke premie ad €100 mln. dient ter financiering van de opbouw van de pensioenrechten en kan verdeeld worden in €80 mln. van de werkgevers en €20 mln. van de werknemers. De ontvangen premie wordt getoetst aan de hand van de gedempte kostendekkende premie, waarbij een verwacht rendement wordt gehanteerd. De feitelijke premie van €100 mln. is hoger dan de gedempte kostendekkende premie ad €83 mln. en daarmee is de premie over 2019 kostendekkend. In de navolgende tabellen zijn de gedempte en de ongedempte kostendekkende premie uitgesplitst. Voor de koopsom voorwaardelijke toeslagverlening 2018 is de berekening ten opzichte van het jaarverslag 2018 aangepast om aansluiting te vinden bij de DNB staten en zo de vergelijkbaarheid met 2019 te waarborgen.

	2019	2018
Ongedempte Kostendekkende Premie (in € mln.)		
Premie pensioenopbouw actieven	94	89
Opslag voor toekomstige excassokosten	2	2
Risicopremies	8	8
Opslag vereist eigen vermogen	20	18
Opslag voor uitvoeringskosten	-	-
Totaal	124	117
Gedempte Kostendekkende Premie (in € mln.)		
Premie pensioenopbouw actieven	42	40
Opslag voor toekomstige excassokosten	1	1
Risicopremies	5	4
Opslag vereist eigen vermogen	9	9
Opslag voor uitvoeringskosten	-	-
Koopsom voorwaardelijke toeslagverlening	27	26
Totaal	84	80

De premie is vastgesteld voor een periode van vijf jaar (2016-2020). PDN ontvangt jaarlijks een vaste premie ter grootte van 24% van het vaste jaarsalaris die naar verwachting voldoende dekking bevat voor onder meer de pensioenopbouw en de risicopremies en de uitvoeringskosten. Daarbij is een mechanisme ingebouwd om in het derde jaar (2018) te evalueren of door de premie een voldoende bijdrage aan de dekkingsgraad over de volledige contractperiode wordt geleverd. De beoordeling heeft aangetoond dat, op basis van de inzichten in 2018, naar alle waarschijnlijkheid de bijdrage van de premie en de daarbij behorende pensioenopbouw over de periode 2016 t/m 2020 niet leidt tot een verlaging van de dekkingsgraad met meer dan 1%. PDN heeft de uitkomst hiervan teruggekoppeld aan vakorganisaties en DSM Nederland B.V. Op basis van deze uitkomst zijn er geen additionele afspraken gemaakt over eventuele verlaging van de pensioenopbouw voor de jaren 2019 en 2020.

In 2019 bedroeg het effect van premie op de dekkingsgraad -/-0.17%.

Cumulatief premie effect 2016 t/m 2020

2016	-0,04%
2017	-0,19%
2018	-0,17%
2019	-0,17%
2020	
Totaaleffect 2016 t/m 2020	-0,57%

12. Toelichting Beleggingsopbrengsten

	2019	2018
<u>Directe Beleggingsopbrengsten (in € mln.)</u>		
Dividenden	98	83
Coupons	50	41
Gerealiseerd resultaat swaps	0	4
Overige	0	1
Totaal	148	129
<u>Indirecte Beleggingsopbrengsten (in € mln.)</u>		
Gerealiseerde waardemutaties	-54	-111
Ongerealiseerde waardemutaties	773	-138
Totaal	719	-249
<u>Gerealiseerde Waardemutaties (in € mln.)</u>		
Vastgoed	7	2
Aandelen	21	-5
Vastrentende waarden	22	-8
Derivaten	-26	-14
Overige (valutakoersen)	-78	-86
Totaal	-54	-111
<u>Ongerealiseerde Waardemutaties (in € mln.)</u>		
Vastgoed	59	-26
Aandelen	413	-133
Vastrentende waarden	264	33
Derivaten	24	4
Overige (valutakoersen)	13	-16
Totaal	773	-138

13. Toelichting Uitkeringen

	2019	2018
<u>Uitkeringen (in € mln.)</u>		
Ouderdomspensioen	161	160
Nabestaandenpensioen	57	57
Wezenpensioen	0	0
Arbeidsongeschiktheidspensioen	2	2
Prepensioenregeling	9	14
Overige	0	0
Totaal	229	233

14. Toelichting mutatie Technische Voorziening

Ontwikkeling Pensioenverplichtingen (in € mln.)	Risico fonds		Risico deelnemer	
	2019	2018	2019	2018
Technische voorziening ultimo vorig boekjaar	6.437	6.372	57	63
Benodigd voor pensioenopbouw	95	89	3	3
Benodigd voor risicodekkingen	8	8	-	-
Toevoeging i.v.m. kosten	2	2	-	-
Benodigde interesttoevoeging TV	-15	-16	4	-
Overgenomen pensioenverplichtingen	5	7	-	-
Uitkeringen	-229	-234	-	-
Vrijgevallen voor kosten uit de TV	-5	-5	-	-
Overgedragen pensioenverplichtingen	-5	-6	-	-
Toeslagverlening actieve deelnemers	-	-	-	-
Toeslagverlening gewezen deelnemers	-	-	-	-
Toeslagverlening gepensioneerden	-	-	-	-
Wijziging a.g.v. verandering RTS	898	244	-	-
Wijziging van actuariële grondslagen/methoden	0	-31	-	-
Overige incidentele mutaties	-2	1	1	-
Kanssystemen - sterfte	2	0	-	-
Kanssystemen - arbeidsongeschiktheid	2	-	-	-
Kanssystemen - mutaties	4	6	-7	-9
Kanssystemen - overige technische grondslagen	-2	-	-	-
Totaal mutaties voorziening	758	65	1	-6
Technische voorziening ultimo boekjaar	7.195	6.437	58	57

15. Toelichting saldo waardeoverdrachten

Het saldo van waardeoverdrachten bestaat uit betaalde afkopen en ontvangen bedragen voor inkopen.

16. Toelichting uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten betreffen kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling door DPS en rechtstreeks bij PDN in rekening gebrachte uitvoeringskosten. Uitvoeringskosten die gerelateerd zijn aan vermogensbeheer worden bij de beleggingsresultaten in mindering gebracht. De uitvoeringskosten zijn uitgebreid toegelicht in hoofdstuk 4.2 van het bestuursverslag.

8.4.4 Bestemming saldo Baten en Lasten

Het saldo van de baten en lasten van €36 mln. is toegevoegd aan de pensioenfondsreserve.

8.4.5 Beloning bestuurders

De totale bezoldiging van de bestuurders van PDN (€357.080 voor zowel intern en extern), de leden van het VO (€18.353) en de leden van het RvT (€34.755) bedroeg in het verslagjaar €410.187 (2018: €391.611); een en ander conform het navolgend schema (exclusief btw).

<u>Beloning Bestuurders (bruto)</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>	
Bestuur:			
Bestuurslid (Voorzitter en plaatsvervangend Vz)	37.500	37.500	
Bestuurslid (werkgever / werknemer)	25.000	25.000	*
Bestuurslid (pensioengerechtigden)	25.000	25.000	
Verantwoordingsorgaan:			
Voorzitter	4.500	3.000	
Pensioengerechtigden	3.500	3.000	
Werkgever / Werknemer	3.500	3.000	*
Raad van Toezicht:			
Voorzitter	20.000	18.000	
Onafhankelijke leden	18.000	18.000	
Externe beleggingsadviseur:			
Onafhankelijke leden	16.000	16.000	
Externe adviseur in rol Sleutelfunctiehouder:	25.000	n.v.t.	

* Vergoeding vervalt aan werkgever

8.4.6 Honoraria accountant

Conform artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is PDN verplicht informatie over de omvang en samenstelling van de vergoeding van de accountantsorganisatie in het jaarverslag op te nemen. De externe accountant is Ernst & Young Accountants LLP. In navolgende tabel is het honorarium van de externe accountant per type opdracht exclusief BTW opgenomen. De kosten voor andere controleopdrachten bestaan uit de controle van de actuariële basisgegevens en DNB jaarstaten.

<u>Honoraria Accountant (in €)</u>	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Onderzoek naar de jaarrekening	51.760	51.760
Andere controle-opdrachten	9.540	9.540
Advies op fiscaal terrein	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-
Totaal	61.300	61.300

8.4.7 Toelichting actuariële analyse

Op basis van de actuariële analyse kan geanalyseerd worden, wat in het afgelopen jaar de impact is geweest van verschillende risico's die door het bestuur zijn benoemd in paragraaf 6.3.

	(in € mln.)	
	2019	2018
Benodigde interest	10	16
Wijziging rentetermijnstructuur	-898	-244
Beleggingsopbrengsten	855	-132
Premie	-6	-3
Waardeoverdrachten	0	0
Kosten	1	1
Uitkeringen	0	0
Kanssystemen	-1	2
Toeslagverlening	0	0
Overige incidentele mutaties	2	30
Andere oorzaken	1	3
Totaal Resultaat	-36	-327

In 2019 is een negatief resultaat behaald van €36 mln. Om de verschillende verlies- en winstbronnen die tot dit resultaat hebben geleid inzichtelijk te maken is een actuariële analyse uitgevoerd. Het negatieve resultaat van 2019 was met name het gevolg van de gedaalde marktrente (€898 mln.) met daar tegenover een stijging van de waarde van beleggingen (€855 mln.).

8.4.8 Toelichting op het kasstroomoverzicht

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De kasstroom uit pensioenactiviteiten is per saldo €131 mln. negatief. Dit wordt met name veroorzaakt door de samenstelling van het deelnemersbestand van PDN. PDN kent relatief veel pensioengerechtigde ten opzichte van het aantal actieve deelnemers, waardoor de ontvangen premie lager is dan de uitbetaalde uitkeringen.

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

De kasstroom uit beleggingsactiviteiten bestaat uit kasstromen gerelateerd aan aan- en verkopen en kasstromen gerelateerd aan rendement. De kasstromen uit aan- en verkopen en beleggingsrendementen was per saldo €92 mln.

Over 2019 is de netto kasstroom €39 mln. negatief.

8.5 Gebeurtenissen na de balansdatum

De impact van Covid-19 wordt verslaggevingstechnisch beschouwd als een gebeurtenis na balansdatum die geen nadere informatie verschaft over de feitelijke situatie per balansdatum.

De Covid-19-uitbraak en daaruit voortvloeiende maatregelen die door verschillende regeringen zijn genomen om het virus in te perken hebben de activiteiten van PDN in het eerste kwartaal van 2020 al aanzienlijk beïnvloed.

In het eerste kwartaal 2020 is de dekkingsgraad substantieel (12,8%) gedaald vanaf eind 2019 van 104,0% eind 2019 naar 91,2% Q1 2020). Of de dekkingsgraad in de rest van 2020 verbetert, is afhankelijk van de ontwikkelingen aan maatregelen gerelateerd aan Covid-19.

OVERIGE GEGEVENS

9 OVERIGE GEGEVENS

9.1 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland te Heerlen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland op 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2019;
- de staat van baten en lasten over 2019;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (hierna: de stichting) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 56,6 miljoen
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen per 31 december 2019, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien de stichting in een herstelsituatie zit maar de beleidsdekkingsgraad per jaareinde niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij een percentage van 0,75% gehanteerd. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 2,8 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben in vergelijking met voorgaand jaar geen wijzigingen in de kernpunten van onze controle aangebracht.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in de toelichting op de balans (8.4.2). Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2019 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden: • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Voor 2019 zijn geen key items geïdentificeerd. • Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in

	de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaaris.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2019.
Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen. De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreffen dit met name de posities in erfpacht. De posities in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen, met beleggingen in met name infrastructuur, vastgoed, hypotheek, microfinanciering, renewable energy, mixfondsen en venture capital, kennen eveneens inherente waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente, niet-gecontroleerde rapportages van de fondsmanagers. De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 8.4.1 en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans (8.4.2). Uit deze toelichting blijkt dat er per 31 december 2019 voor € 1.286 miljoen is belegd in beleggingen zonder genoteerde marktprijzen. €1.187 miljoen daarvan is belegd via fondsmanagers, waarbij de betreffende beleggingsfondsen niet (beurs)genoteerd zijn. Daarnaast is € 99 miljoen belegd in erfpacht. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2019. - Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde beleggingsfondsen hebben wij de aansluiting vastgesteld met de door een accountant gecontroleerde rapportages van de fondsmanagers per 31 december 2019. Voor de posities waarvoor geen gecontroleerde opgave beschikbaar was en de waardering is gebaseerd op recente rapportages van de fondsmanagers, hebben wij de betrouwbaarheid op alternatieve wijze vastgesteld, onder andere door gebruik te maken van back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. - Voor de waardering van de erfpacht, hebben wij een controle uitgevoerd op het waarderingsmodel en de gehanteerde veronderstellingen, zoals gehanteerde rentecurves, risico-opslagen en volatiliteit. Wij hebben bij de uitvoering van deze werkzaamheden gebruik gemaakt van onze eigen waarderingspecialisten. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.

Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2019 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Risico	De technische voorzieningen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 8.4.1 en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de jaarrekening (8.4.2). Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.
Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van de stichting. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2019. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2019. Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij een eigen actuariële specialist betrokken en specifiek de uitkomsten van de door de stichting uitgevoerde analyses op de ervaringssterfte en kostenopslag beoordeeld. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen onderzocht.

Belangrijke observaties

Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2019 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Benadrukking van de gevolgen van de Corona uitbraak voor het pensioenfonds

De ontwikkelingen rondom het Corona (Covid-19) virus hebben grote invloed op de gezondheid van mensen en onze samenleving en daarbij ook op de operationele en financiële prestaties van organisaties en de beoordeling van de mogelijkheid om de continuïteit te handhaven. De jaarrekening en onze controleverklaring daarbij zijn gebaseerd op de condities op het moment dat deze zijn opgemaakt. De situatie verandert van dag tot dag. Ook Stichting Pensioenfonds DSM Nederland heeft te maken met de gevolgen zoals uiteen zijn gezet in het bestuursverslag onder 7 'Blik vooruit' en in de toelichting op de jaarrekening ten aanzien van de gebeurtenissen na balansdatum (8.5). Wij vestigen de aandacht op deze uiteenzettingen.

Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, bestaande uit de introductie en het verslag van het bestuur;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit de kerncijfers, het duurzaamheidsverslag 2019, de overige informatie, de afkortingen en begrippen en de summary in English.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening**Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening**

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht orgaan en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 20 mei 2020

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

DUURZAAMHEIDS- VERSLAG 2019

The background of the page is a solid dark blue. In the lower-left corner, there are two overlapping geometric shapes: a light blue trapezoid and a white trapezoid. The white trapezoid is positioned in front of the light blue one, creating a layered effect. The overall design is minimalist and modern.

10 DUURZAAMHEIDSVERSLAG 2019

1. Introductie van de voorzitter

Voor u ligt het duurzaamheidsverslag van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (PDN). In dit verslag lichten wij ons duurzaamheidsbeleid toe en leggen wij verantwoording af over de belangrijkste resultaten op het gebied van duurzaamheid in 2019.

Dit verslag bevat voorbeelden van onze initiatieven op het gebied van duurzaamheid die wij het afgelopen jaar namen. We willen hiermee stakeholders informeren wat PDN doet aan duurzaamheid. In 2019 deden we opnieuw een investering op het gebied van duurzame ontwikkeling door middel van een inflatie geïndexeerde groene lening, deze keer aan de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling gebruikt het geld voor groene ontwikkelingsprojecten in Centraal-Europa en Centraal-Azië. PDN belegde ook in de eerste Nederlandse groene staatsobligatie.

Daarnaast hebben we in 2019 de eerste ervaring opgedaan met engagement. Daarmee bedoelen we dat we de bedrijven waarin we beleggen, actief beïnvloeden om in de bedrijfsvoering duurzaamheid een plek te geven. Hiermee proberen we bedrijven te bewegen naar een meer duurzame manier van opereren. Deze beïnvloeding is natuurlijk effectiever als we dat samendoen met anderen, met duidelijk vastgestelde prioriteiten. In dit duurzaamheidsjaarverslag rapporteren wij hier voor de eerste keer over. Het stemvolume in 2019 was iets hoger dan in 2018.

In 2018 ondertekenden we de Montreal Pledge waarmee instellingen wereldwijd zich committeren om hun CO₂-voetafdruk te publiceren en hierover beleid te formuleren. Via een van onze externe partijen, Sustainalytics, voerden we toen ook een nulmeting uit om de CO₂-voetafdruk in delen van onze beleggingsportefeuille te meten. Het fonds besloot toen om de CO₂-voetafdruk van haar beleggingen terug te brengen met 20% over een horizon van 3 jaar door andere beleggingen te selecteren. Over 2018 en 2019 behaalde het fonds een cumulatieve reductie van 15,7% en 17,3% binnen respectievelijk de Amerikaanse en Europese aandelenportefeuilles versus de benchmark per ultimo 2017. Een andere manier hoe PDN invloed gebruikt om CO₂ uitstoot te reduceren is door middel van engagement. Samen met onze partners en onze uitvoeringsorganisatie DSM Pension Services (DPS) blijven we ons inspannen voor duurzaamheid en blijven we initiatieven ontwikkelen. De onderstaande kerncijfers laten de resultaten zien van onze inspanningen en de uitkomsten van onze initiatieven op hoofdlijnen.

KPI	2019	2018
Totaal belegd vermogen	€7.513 mln	€6.836 mln
Vermogen belegd in Nederland	€1.372 mln	€1.365 mln
Impact Investments	€223 mln	€226 mln
Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd	17	17
Aantal engagements (aandelen/bedrijfsobligaties)	90/70	n.v.t.
Uitgebrachte stemmen	184	177
Aantal Uitgesloten Bedrijven	94	75
Aantal Uitgesloten Landen	13	14
Carbon Footprint (tCO ₂ e/mln USD) Europa	145,2	157,3
Carbon Footprint (tCO ₂ e/mln USD) Amerika	164,0	189,9

Het duurzaamheidsverslag bevat een beschrijving van onze strategische visie op duurzaamheid, de kernthema's en de prestatie-indicatoren over het verslagjaar. Het duurzaamheidsverslag is een aanvulling op ons integrale jaarverslag, waarin wij duurzaamheid bespreken in samenhang met de financiële prestaties van PDN. Dit biedt de mogelijkheid achtergrondinformatie en uitleg te geven van de beknopte, feitelijke rapportage in het integrale jaarverslag. Zo streven wij naar optimale transparantie over onze maatschappelijke bijdrage en bedrijfsvoering.

We willen ook in 2020 onze visie op duurzaamheid verder vorm blijven geven waarbij we ons zeer bewust zijn van onze maatschappelijke rol, maar ook van onze belangrijke doelstelling om voor onze deelnemers een goed pensioen te kunnen waarmaken. Dat is een enorme verantwoordelijkheid, zeker in een tijd waarin de dekkinggraad veel lager ligt dan vereist. Daarnaast is het belangrijk dat onze deelnemers van hun pensioen kunnen genieten in een wereld die goed leefbaar is. Het fonds ondertekende dan ook in januari 2020 de Principles for Responsible Investment van de Verenigde Naties. Hiermee committeert PDN zich om duurzaamheid nog meer te verankeren in haar beleid en de uitvoering hiervan. De Nederlandsche Bank heeft eind 2019 een regulier beleggingsonderzoek bij het fonds uitgevoerd. Op het gebied van het duurzame beleggingsbeleid is DNB van mening dat de kaderstelling voor de implementatie van het duurzaam beleggingsbeleid beperkt is uitgewerkt. Het fonds zal dit in de verdere ontwikkeling van het duurzaamheidsbeleid meenemen.

Namens het bestuur

Edith Schippers
Voorzitter

2. Het duurzaam beleggingsbeleid van PDN

Duurzaamheid is voor het bestuur van PDN een belangrijk onderdeel van de beleggingsfilosofie en een integraal onderdeel van de beleggingsbeginselen.

Doel van duurzaam beleggen

Het Duurzaamheidsbeleid is voor PDN een manier om bij te dragen aan de duurzame ontwikkeling van de wereld, waarbij tegelijkertijd het risico- en rendementsprofiel van de portefeuille niet onder druk staat. PDN heeft hiertoe een duurzaam beleggingsbeleid opgesteld.

Beleidsvorming

Bij de vaststelling van het Beleggingsplan worden initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord beleggen besproken. Beoordeeld wordt, of en op welke wijze, deze initiatieven en ontwikkelingen worden verwoord in het beleid van PDN. Gedurende het jaar geeft PDN invulling aan het beleid zoals vastgelegd in het Beleggingsplan en houdt het bestuur van PDN vast aan de gekozen koers. Via een brede bestuurlijke discussie dan wel besprekingen in de Commissie Beleggingen, worden de ontwikkelingen en initiatieven periodiek beoordeeld. Dit betekent dat ondertekening van verdragen, aansluitingen bij belangengroepen en deelname aan specifieke acties niet ad-hoc plaatsvinden.

Beleidsterreinen

We hebben onze strategische visie op duurzaamheid vertaald naar een aantal beleidsterreinen en hebben daar prestatie-indicatoren aan gekoppeld. De beleidsterreinen vormen de basis van de structuur van dit duurzaamheidsverslag.

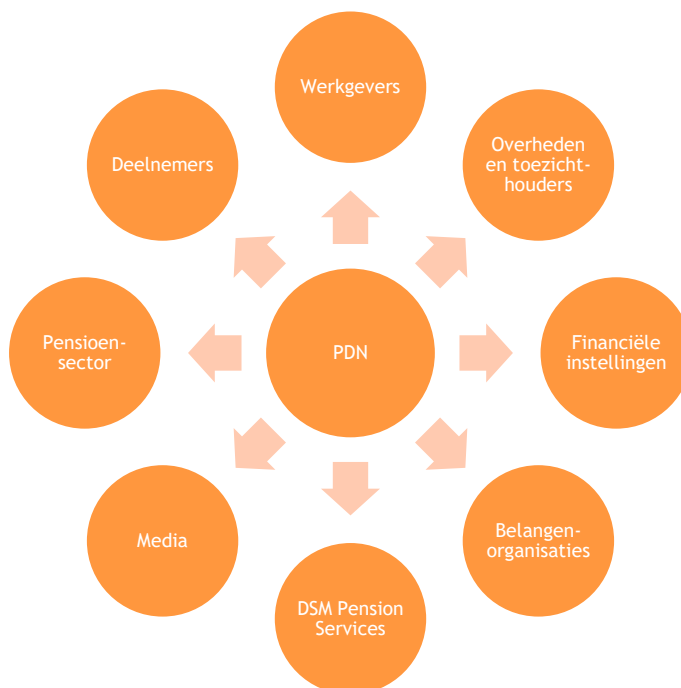
- **Uitsluiting:** het uitgangspunt voor het uitsluiten van ondernemingen en landen zijn activiteiten die de Verenigde Naties, de Europese Unie of de Nederlandse overheid onaanvaardbaar vinden. PDN belegt niet direct in aandelen of obligaties van ondernemingen die in strijd handelen met de 10 principes van het Verenigde Naties Global Compact. Producenten van controversiële wapens, zoals bijvoorbeeld nucleaire wapens die niet onder de uitsluitingscriteria van het Global Compact vallen, worden ook uitgesloten. Ook staatsobligaties van landen waarop een sanctie van de Verenigde Naties of de Europese Unie rust, worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij gaat het voornamelijk om mensenrechten- en wapenvraagstukken.
- **Impact Investments:** PDN maakt gebruik van zogenaamde Impact Investments (doelinvesterings) om zowel een aantrekkelijk financieel rendement te behalen als maatschappelijke doelen te realiseren. De 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de Verenigde Naties vormen het raamwerk waarin het duurzame karakter van de Impact Investments geïntegreerd wordt. Via dit raamwerk kan PDN gericht investeren in duurzaamheidsthema's die gerelateerd zijn aan duurzame ontwikkeling. Gedacht kan worden aan alternatieve energie, microfinanciering en sociale infrastructuur. Naast het duurzame karakter van deze beleggingen kan door middel van deze beleggingen ook een beter rendement of een lager risico voor de gehele portefeuille van het fonds behaald worden via diversificatievoordelen. Impact Investing wordt dan ook getoetst aan de reguliere financiële parameters die gelden voor het fonds.
- **Transparantie:** PDN maakt transparant waarin wordt belegd. Op de website zijn de namen te vinden van alle bedrijven waarin PDN per ultimo jaar een positie heeft ingenomen. PDN geeft inzicht in de namen van beleggingen in alle beleggingscategorieën. Dit duurzaamheidsverslag maakt ook deel uit van het transparantiebeleid.
- **ESG-Integratie:** PDN benut waar mogelijk ESG-factoren in het beheer en voor de beoordeling van beleggingen. ESG staat voor Environment (omgeving/ milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur). Een

minimaal niveau op het gebied van ESG is nodig om het bestaansrecht van een bedrijf of belegging te waarborgen.

- **Engagement & Corporate Governance:** hierbij worden bedrijven aan gespoord om te zorgen voor een positieve ontwikkeling op het gebied van maatschappelijke (duurzaamheids) vraagstukken. Ook worden bredere engagementtrajecten opgestart om hele sectoren aan te spreken. PDN stemt conform haar stem-beleid bij Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Dit gebeurt op de Algemene en Buitengewone Vergaderingen van Aandeelhouders van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland.

Belanghebbenden

Voor PDN is van belang dat duurzaamheid bijdraagt aan het vormen van een duurzame toekomst voor alle interne en externe belanghebbenden. PDN speelt een belangrijke maatschappelijke rol in de samenleving. Het bestuur stelt om deze reden dan ook informatie beschikbaar over het Duurzaamheidsbeleid en de realisatie daarvan, aan de belanghebbenden. Het bestuur neemt hun belangen zeer serieus en zet zich in om duurzaamheid te stimuleren. Naast de maatschappij in brede zin waar we onlosmakelijk deel van uitmaken, maken we onderscheid naar de volgende groepen belanghebbenden.

De verschillende belanghebbenden van PDN zijn divers en kennen een veelheid aan belangen en prioriteiten. Maar de strategische visie gericht op duurzaamheid is als rode draad bij alle belanghebbenden zichtbaar.

Onze deelnemers

De deelnemers zijn voor PDN het allerbelangrijkst. PDN bestaat voor en door de deelnemers. De deelnemers onderschrijven de visie van PDN op het vlak van duurzaamheid. Voor de deelnemers is een actieve houding ten aanzien van impact investing een belangrijk uitgangspunt binnen het beleid van PDN.

Wat vinden onze deelnemers?

In oktober 2019 heeft PDN een risicobereidheidsonderzoek uitgevoerd onder de deelnemers. Daarbij is ook gekeken hoe duurzaamheid leeft onder de deelnemers. Onderstaand zijn de belangrijkste uitkomsten opgenomen.

Een grote meerderheid van de deelnemers vindt het een verantwoordelijkheid van PDN om bij beleggingen rekening te houden met de impact op mens en milieu.

Een meerderheid wil niet dat dit ten koste gaat van de rendementen van PDN noch de risico's mag vergroten.

Ruim een derde deel van de deelnemers weet niet dat PDN aan duurzaam beleggen doet.

De gevolgen van duurzaam beleggen op rendementen en risico's zijn onduidelijk voor deelnemers.

PDN evalueert de uitkomsten van dit onderzoek in 2020, en waar nodig verfijnt PDN het beleid en communicatie hierop.

De werkgevers

PDN is het ondernemingspensioenfonds van DSM en van daarmee gelieerde ondernemingen. DSM zet in op duurzaamheid en heeft dit als strategisch kernpunt in de bedrijfsstrategie benoemd. Uiteraard is PDN een volledig onafhankelijke stichting. Maar DSM streeft naar inbedding van duurzaamheid in de bedrijfsvoering en spreekt hier eigen leveranciers op aan. PDN, als ondernemingspensioenfonds, onderschrijft het belang om de dialoog op te zoeken over duurzaamheid. Engagement en corporate governance, zoals PDN deze uitvoert binnen de fondseigen visie op duurzaamheid, zijn dan ook belangrijke uitgangspunten voor de werkgevers.

Overheid en toezichthouders

De overheid en toezichthouders maken zich sterk voor financiële stabiliteit en het bijdragen aan duurzame welvaart in Nederland. Overheid en toezichthouders integreren en verankeren duurzaamheid zo veel mogelijk in de taakuitoefening en bedrijfsvoering. De Nederlandsche Bank (DNB) richt zich op verdere integratie van duurzaamheid in haar kerntaken, duurzame bedrijfsvoering, duurzaam sociaal beleid, integriteit en compliance en maatschappelijke betrokkenheid. De toezichthouder kijkt vanuit deze overtuiging ook naar de wijze waarop PDN duurzaamheid in de bedrijfsvoering heeft verankerd. Daarmee is ESG-integratie in de bedrijfsvoering van PDN een belangrijke overweging in het toezicht van DNB op PDN.

Financiële instellingen, leveranciers en DSM Pension Services

PDN belegt in een wereldwijd gespreide beleggingsportefeuille en in beleggingsfondsen. Daarbij bestaat een directe verbintenis met financiële instellingen. PDN hecht eraan dat deze financiële instellingen duurzaamheid hoog in het vaandel hebben staan. Daarnaast kent PDN samenwerkingsverbanden met leveranciers waarbij duurzaamheid een belangrijk selectiecriteria vormt. Gelet op de omvang van de beleggingsportefeuille van PDN hebben de financiële instellingen en leveranciers belang om zaken te kunnen doen met PDN. Dat kan alleen als aan de duurzaamheidsvisie van PDN wordt voldaan. Voor de financiële instellingen en leveranciers is daarmee dan ook het uitgangspunt van uitsluitingen, zoals PDN dit invult, zwaarwegend. Het niet voldoen aan specifieke criteria kan namelijk gevolgen hebben voor de samenwerking met PDN.

Media en belangenorganisaties

Media en belangenorganisaties spelen een prominente rol als het gaat om beheer en rapportage op het gebied van duurzaamheid. De afgelopen jaren was er een grote betrokkenheid van media en belangenorganisaties, op het gebied van aard en inhoud. Zo leggen media en belangenorganisaties nadruk op het kritisch bekijken van de wijze waarop organisaties duurzaamheid inbedden in het beleid en de duurzaamheidskaders implementeren. Om naar de media en belangenorganisaties als belanghebbenden inzichten te verschaffen is transparantie van belang.

Prestatie-indicatoren

PDN meet de voortgang op de voornoemde duurzaamheidsterreinen. Om deze meting objectief te kunnen vormgeven zijn per duurzaamheidsterrein een aantal prestatie-indicatoren afgeleid. We streven ernaar onze duurzaamheidsprestaties voortdurend te verbeteren. De volgende hoofdstukken gaan in op de verschillende duurzaamheidsterreinen van PDN en de meest recente scores op de prestatie-indicatoren. Daarmee wordt inzichtelijk wat we over 2019 op het gebied van duurzaamheid hebben gerealiseerd.

3. Uitsluitingen

PDN belegt op een dusdanige wijze dat de beleggingen een afspiegeling zijn van de eigen normen en waarden. Bedrijven die gedrag vertonen dat niet verenigbaar is met de 10 principes van het Verenigde Naties (VN) Global Compact worden uitgesloten van belegging. De 10 principes van de VN Global Compact zijn afgeleid uit vier internationale verdragen en verklaringen:

- de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens;
- de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) Verklaring over de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk;

- de Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling;
- het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Corruptie.

Mensenrechten

1. Bedrijven moeten de bescherming van Internationaal uitgevaardigde mensenrechten ondersteunen en respecteren, en
2. ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen.

Arbeidsrechten

3. Bedrijven moeten de vrijheid van vakvereniging erkennen en het recht op collectieve onderhandelingen handhaven, evenals
4. het uitbannen van alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu

7. Bedrijven moeten voorzorgsmaatregelen treffen bij het belasten van het milieu;
8. initiatieven ondernemen om een groter milieubewustzijn te bevorderen, en
9. de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

Anti-corruptie

10. Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.

Naast de uitsluitingen gebaseerd op gedragingen die niet verenigbaar zijn met normen en waarden van PDN, sluit PDN ook bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens zoals clustermunitie, landmijnen, chemische of biologische wapens, verarmd uraniummunitie, witte fosfor munitie en nucleaire wapens. Naast de producenten van deze wapens worden ook leveranciers met een product dat van vitaal belang is voor de productie van deze wapens (key-suppliers), uitgesloten van belegging. Landen die zich niet houden aan internationale verdragen of waarop een sanctie van de VN, EU of Nederland rust, worden ook uitgesloten van belegging. Hierbij gaat het voornamelijk om vraagstukken omtrent mensenrechten, wapenproliferatie en democratische rechten.

DPS als beheerder maakt gebruik van de screenings- en research capaciteiten van Sustainalytics. Deze adviesorganisatie houdt zich actief bezig met wereldwijd onderzoek naar maatschappelijke thema's en voert analyses uit op het gebied van duurzaamheid ten aanzien van beleggingsportefeuilles. Daarbij wordt een gestructureerde en binnen de pensioensector geaccepteerde aanpak gevolgd.

Voorafgaand aan een belegging in zakelijke waarden wordt deze transactie getoetst met de research tools van Sustainalytics. Daarnaast wordt de beleggingsportefeuille op kwartaalbasis achteraf getoetst of alle beleggingen voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds. Het staat DSM Pension Services, onze uitvoerder, vrij additionele bedrijven uit te sluiten op basis van duurzaamheidsoverwegingen.

De beleggingen van de externe mandaat managers zijn volledig transparant en worden op kwartaalbasis door DPS gescreend op de door PDN vastgelegde duurzaamheidscriteria. Beleggingen die niet voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds worden verkocht door de externe managers.

Prestatie-indicatoren

Als gevolg van dit uitsluitingenbeleid is in 2019 binnen de Europese obligatieportefeuilles circa 0,4% verkocht. PDN sluit ultimo 2019 in totaal 94 bedrijven en 13 landen van het beleggingsuniversum uit. Dit zijn 20 bedrijven meer en evenveel landen in vergelijking met ultimo 2018. Bij Europese aandelen droeg het uitsluiten van landen en bedrijven negatief bij met -0,24% in relatieve termen, binnen de Amerikaanse aandelen was dit 0,27% positief.

4. Impact investment

Beleggingskansen die ook maatschappelijke en milieuproblemen helpen oplossen, zoals armoede in ontwikkelingslanden en klimaatverandering, zijn zeer belangrijk voor PDN. Zo is een deel van de portefeuille van PDN belegd in microkredieten, (sociale) infrastructuurprojecten en duurzame energie. PDN classificeert deze Impact Investments expliciet naar de 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de VN. Deze 17 doelen zijn:

1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen.
2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw.
3. Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden.
4. Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen.
5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes.
6. Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen.
7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.
8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen.
9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie.
10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug.
11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam.
12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen.
13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden.
14. Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen.
15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.
16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzekert toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.
17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

Prestatie-indicatoren

Er zijn twee manieren waarop PDN momenteel in Impact Investments belegt, via fondsen of via individuele effecten. Voorbeelden van fondsen zijn infrastructuur- of zorgvastgoedbeleggingsfondsen zoals de Actiam Institutional Microfinance fondsen die als doel hebben om micro-financieringen te verstrekken aan kleine ondernemers in ontwikkelingslanden. Een ander voorbeeld zijn de fondsen van Glenmont die beleggen in duurzame energie. Voor het eerst dit jaar zijn de Impact Investments ook gekoppeld aan de Sustainable Development Goals van de VN waar deze aan bijdragen.

Belegging	Strategie	Sustainable Development Goal Bijdrage
Actiam I	Microkredieten	1.4: Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering.
Actiam III	Microkredieten	
Glenmont I	Duurzame energie	7.2 Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen.
Glenmont II	Duurzame energie	
EQUITIX	Duurzame energie	

DIF RE	Duurzame energie	
Northern Horizon	Ouderen zorgvastgoed	11.1 Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren.
Safeharbor (ESHF)	Studentenwoningen	n.v.t.
Safeharbor II (ESHF II)	Studentenwoningen	

Bepaalde individuele effecten worden ook aangemerkt als Impact Investments als er een helder verband is tussen de cashflows van de onderneming en de 17 Sustainable Development Goals van de VN. Een voorbeeld van een individuele impact investment is bijvoorbeeld de lening aan de Wereld Bank. PDN heeft geld geleend aan de Wereld Bank in de vorm van een Sustainable Development Bond (duurzame ontwikkelingslening). Het geleende geld wordt gebruikt voor het financieren van projecten in ontwikkelingslanden die bijdragen aan schoon-drinkwater en sanitair (SDG 6), en het beschermen van het leven in het water (SDG 14). Het gecommiteerde bedrag aan fondsen met een impact bedroeg ultimo 2019 3,0% van het totaal belegd vermogen (3,3% in 2018), komend van een niveau van 1,8% in 2015. Deze afname komt door de afbouw van sommige beleggingen gedurende 2019. In termen van gecommiteerd vermogen was dit €223 mln per ultimo 2019, een afname van €3 mln ten opzichte van ultimo 2018 (€226 mln).

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Impact Investments	Het fonds merkt fondsbeleggingen met een duidelijke maatschappelijke rol aan als impact investments.	Hoogste van marktwaarde of commitment (contractuele toezegging) aan impact investments, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	Impact investments worden aangehouden in de beleggingsportefeuille, wanneer als zodanig aangemerkt door DPS	✓

5. Transparantie

Om transparant te zijn over het beleid en de uitvoering, publiceren we op de website op jaarbasis een overzicht van de totale beleggingsportefeuille. Daarnaast brengt PDN jaarlijks een duurzaamheidsverslag uit waarin wordt uitgelegd hoe in het betreffende jaar met duurzaamheid is omgegaan. De uitkomsten van het stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen is ook op de website te zien. Ook zijn er regelmatig items in PDN Magazine en op de website te vinden over het duurzaamheidsbeleid van PDN. Tevens maakt PDN via dit verslag inzichtelijk hoeveel vermogen in Nederland wordt belegd.

PDN heeft samen met andere pensioenfondsen, vakbonden, niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de overheid het sector convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) ondertekend. In het IMVB-convenant zijn afspraken gemaakt over de inbedding van de OESO-richtlijnen en VN Guiding Principles in het beleid van pensioenfondsen, de uitbesteding aan externe dienstverleners en de monitoring en rapportage door pensioenfondsen daarover. Vanaf het boekjaar 2020 zal PDN rapporteren over de vooruitgang van de implementatie van het convenant.

Beleggen in Nederland

Het totaal belegd vermogen van PDN bedroeg per ultimo 2019 €7.513 mln. Van dit bedrag was 18,3% van het belegd in Nederland, in totaal ruim €1,3 miljard. Ongeveer 88% daarvan is belegd in Nederlandse staatsobligaties en Nederlandse hypotheekleningen. De Nederlandse economie vertegenwoordigt circa 1% van de wereldeconomie.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Totaal belegd vermogen	Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen van het fonds.	Totaal belegd vermogen in miljoenen euro's.	Financiële administratie	In het jaarlijkse Beleggingsplan wordt duurzaamheid als criterium opgenomen en in de uitvoering van daadwerkelijk beheer meegenomen.	✓
Vermogen belegd in Nederland	Het fonds is transparant waarin het belegt.	Vermogen belegd in Nederland, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	Alle beleggingen worden op de website gerapporteerd.	✓

6. ESG-integratie

Duurzaamheid in de vorm van Environment (omgeving/milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur) (ESG) aspecten wordt meegenomen bij investeringsbeslissingen in diverse mandaten. De manier waarop maatschappelijke thema's in de vorm van ESG een plek krijgen in de beleggingsbeslissingen verschilt per beleggingscategorie en mandaat.

ESG-integratie door DPS

DPS als beheerder maakt gebruik van de ESG-research van o.a. Bloomberg, Sustainalytics, banken en NGO's. Binnen alle door DPS beheerde mandaten worden ESG-factoren toegepast.

Vastrentende waarden

Ultimo 2019 werd 54% van het vermogen van PDN belegd in vastrentende waarden. Daaronder vallen ook leningen aan overheden en bedrijven in de vorm van staatsobligaties en bedrijfsobligaties. Ongeveer 34% van de portefeuille is belegd in staatsobligaties en supranationals, terwijl circa 17% van het vermogen van PDN is belegd in credits. PDN heeft inzicht in relevante duurzaamheidskwesties die zich voordoen binnen de landen en bedrijven waarvan schuld papier wordt aangehouden.

De ervaring leert dat de relevantie van duurzame thema's op de beleggingen per categorie aanzienlijk kan verschillen. Een thema kan de koersontwikkeling van een aandeel beïnvloeden en tegelijkertijd amper effect hebben op de kredietwaardigheid van het bedrijf. Toch kunnen duurzaamheidsthema's ook specifiek voor bedrijfsobligaties relevant zijn. PDN spant zich in om de thema's verder te integreren in het beleggingsproces bij aandelen en bedrijfsobligaties en de kruisverbanden inzichtelijk te maken.

Carbon Footprint Meting & Reductie Target

Onder de Environment factor schaaft PDN onder andere haar CO2 beleid. PDN laat zijn Amerikaanse en Europese aandelenportefeuilles screenen op hun CO2-emissie. De Amerikaanse aandelenportefeuille liet ultimo 2019 een CO2 intensiteit optekenen van 164,0¹ (189,9 in 2018). De Europese aandelenportefeuille liet een CO2 intensiteit zien van 145,2 (157,3 in 2018). De getoonde uitstootniveaus zijn gemeten per ton CO2, per miljoen dollar omzet, oftewel CO2-intensiteit. De onderliggende CO2-intensiteitsdata per bedrijf is constant gehouden met als meest recente peildatum ultimo 2016, portefeuillegewichten zijn per ultimo 2019. Deze emissiecijfers zijn Scope 1- en 2-emissies zoals gedefinieerd in het Greenhouse Gas (GHG) Protocol. Scope 1-emissies zijn netto emissies die vrijkomen binnen de bedrijfsvoering. Scope 2-emissies is netto ingekochte energie. Scope 3-emissies is de indirecte netto uitstoot die

¹ CO2-intensiteit is de uitstoot van CO2 en equivalente gassen in tonnen per miljoen dollar omzet van de bedrijven waarin PDN belegd is

niet toe te rekenen is aan scope 2. Hieronder valt bijvoorbeeld het eindgebruik van producten of emissies van toeleveranciers. Scope 3-emissiecijfers zijn momenteel zeer onbetrouwbaar en worden daarom ook niet gerapporteerd.

In dit duurzaamheidsverslag rapporteren we op basis van de bovengenoemde scopes. Waar mogelijk wordt door bedrijven zelf gepubliceerde data gebruikt. Waar dit niet het geval is, wordt een modelmatige inschatting gemaakt door Sustainalytics.

Sinds 2018 heeft PDN zich door ondertekening van de VN Montreal Pledge gecommitteerd om de CO2-intensiteit van de portefeuille op jaarbasis te meten en rapporteren. Dat doet PDN niet alleen als blijk van zijn ambities maar ook om andere beleggers aan te sporen transparant te zijn over hun effect op het klimaat.

PDN zal niet alleen zijn CO2-intensiteit publiceren maar heeft eind 2018 ook besloten om de CO2-intensiteit van de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles die door DPS worden beheerd, met 20% terug te brengen ten opzichte van de nulmeting per jaareinde 2017. PDN verwacht deze reductie uiterlijk eind 2020 te hebben gerealiseerd. De target voor Europese aandelen is 140 en voor Amerikaanse aandelen 155.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Carbon Footprint meting	Het fonds meet en publiceert de CO2-intensiteit van zijn Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles per 31-12-2019.	De CO2-intensiteit van de portefeuille. De CO2-intensiteit is de hoeveelheid uitstoot (in tonnen) per miljoen omzet. Scope 1 en 2 emissies worden gebruikt.	Sustainalytics & DPS	De CO2-voetafdruk van beleggingsportefeuille is eind 2020 conform de daarvoor gestelde targets van 140 voor Europese aandelen en 155 voor Amerikaanse aandelen.	15,7% (US) en 17,3% (Europa) reductie eind 2019 t.o.v. de benchmark ultimo 2017

7. Engagement en corporate governance

Wereldwijd belegt PDN in meer dan 4.000 beursgenoteerde bedrijven. Om de kansen en risico's van deze bedrijven goed te kennen, is een voortdurende screening en analyse van belang. Wanneer er aanwijzingen zijn dat een bedrijf onverantwoord onderneemt, bestaan verschillende mogelijkheden waarop PDN zijn invloed kan doen gelden. Zo stemt PDN actief op aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven. Mochten deze steminitiatieven geen effect hebben, dan heeft PDN nog de mogelijkheid om de belangen in de betreffende bedrijven af te stoten of een engagement-traject te volgen.

Aan beleggingen in beursgenoteerde aandelen zijn managementrisico's verbonden. Dit zijn risico's als gevolg van verkeerde beslissingen of onjuist beleid door het bedrijfsbestuur. Het beleid van PDN voor goed bestuur is erop gericht om onze belangen als aandeelhouder te beschermen en invulling te geven aan onze verantwoordelijkheid als aandeelhouder.

PDN belegt in veel ondernemingen. Het is niet mogelijk om altijd bij die aandeelhoudersvergaderingen aanwezig te zijn. Om toch een stem uit te brengen wordt dit vanuit kosten- en capaciteitsoverwegingen op afstand gedaan (proxy voting). PDN stemt enkel op Nederlandse aandeelhoudersvergaderingen.

Voor het uitoefenen van het stemrecht wordt gebruik gemaakt van de diensten van het gerenommeerde Institutional Shareholders Services (ISS). Als institutionele belegger leeft PDN de Nederlandse Corporate Governance Code na. Deze bevat principes en bepalingen over goed bedrijfsbestuur. PDN heeft ook engagement hoog in het

vaandel staan. Hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart. ISS heeft in naam van PDN 17 vergaderingen bijgewoond en 184 stemmingen verricht.

Sinds Q4 2018 heeft PDN een actief engagementprogramma dat probeert om bedrijven aan te sporen een positieve ontwikkeling op het gebied van maatschappelijke (duurzaamheids) vraagstukken te bewerkstelligen. Dit gebeurt op twee manieren: proactief en reactief. PDN heeft het voeren van engagement uitbesteed aan BMO GAM. BMO treedt namens meerdere institutionele beleggers als engagementpartij op. Het engagementprogramma van PDN vindt plaats over de Europese en Amerikaanse aandelen en bedrijfsobligatie holdings.

Bij proactief engagen wordt thematisch getracht om meerdere bedrijven (veelal sector breed) tegelijk aan te sporen tot verdere verbetering. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld sectorinitiatieven inzake kinderarbeid, conflictmineralen of CO2-uitstoot. Vaak wordt voor een dergelijk engagementprogramma meerdere jaren uitgetrokken.

Reactief engagement wordt geïnitieerd nadat significante misdragingen van een bedrijf aan het licht komen. Deze misdragingen zijn toe te schrijven aan gedragingen die in strijd handelen met de 10 principes van de VN Global Compact. Bij dergelijke incidenten probeert engagement te voorkomen dat een dergelijk incident nogmaals plaatsvindt of nieuwe misstanden veroorzaakt worden, door middel van het verlangen van betere risicomanagementprocedures of proceswijzigingen binnen een bedrijf.

Over 2019 heeft BMO Binnen de aandelenportefeuille 90 ondernemingen in 10 landen aangesproken, wat 48 keer een positieve verandering heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuilles is met 70 ondernemingen in 13 landen dialoog gevoerd, wat in 52 gevallen tot positieve verandering heeft geleid. Naast bedrijfsspecifieke engagements heeft BMO de volgende thematische engagements gevoerd: diversiteit van Raden van Bestuur, evenwichtig beloningsbeleid, auditor accountability, environmental en sociale factoren van klimaatrisico, en Accountability van Raden van Bestuur.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie.	Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd.	ISS	Het stembeleid wordt jaarlijks op de website geplaatst	✓
Uitgebrachte stemmen	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie. Er wordt enkel in Nederland gestemd.	Het totaal aantal voorstellen waar het fonds op heeft gestemd.	ISS	Gestemd wordt op alle vergaderingen van Nederlandse ondernemingen	✓
Aantal Engagements	Het fonds voert actief en reactief engagement over de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en de Europese bedrijfsobligaties	Aantal Engagements	BMO	Aantal Engagements	✓

8. Reporting principles

We hebben de relevante best practice-standaarden en richtlijnen gevolgd om de prestaties van verantwoord beleggen die in dit rapport worden behandeld, samen te vatten. De CO2-emissiegegevens worden gepresenteerd

volgens het GHG Protocol (World Business Council for sustainable development / WRI), welke drie niveaus heeft gedefinieerd voor GHG accounting en rapportagedoeleinden.

9. Vooruitblik 2020

In 2019 deed PDN de eerste ervaringen op met engagement en besteedde veel tijd aan het formuleren van beleid ten aanzien van Sustainable Development Goals en het implementeren van de Carbon Footprint reductie.

Voor 2020 zal PDN onderzoeken of het huidige stembeleid uitgebreid dient te worden met internationale aandelenparticipaties en of hierbij expliciet duurzaamheidsvraagstukken meegenomen moeten worden.

Daarnaast zal PDN zich in 2020 ook bezighouden met de implementatie van het IMVB-convenant en EU initiatieven op het gebied van duurzaamheid zoals bijvoorbeeld de EU Taxonomy en EU Green Bond Standard.

Het werk om risico's op het gebied van duurzaamheid in liquide en niet beursgenoteerde beleggingen te herkennen en beheersen, wordt voortgezet. Daarnaast zet PDN zich ook in om met meerdere partijen samen te werken om duurzaamheid op al haar raakvlakken te bevorderen.

10. Scope en kengetallen

De kerndoelstelling van het duurzaamheidsverslag is het transparant communiceren van de uitkomsten van het gevoerde duurzaamheidsbeleid van PDN. Het duurzaamheidsbeleid van PDN is van toepassing op het totale belegd vermogen. Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen.

PDN heeft Ernst & Young Accountants LLP de opdracht verstrekt om de resultaten van de geselecteerde KPI's inzake duurzaamheid te beoordelen. Het door hen afgegeven assurance-rapport is toegevoegd aan dit verslag.

De onderstaande tabel vat de hoofdpunten van het beleid samen, toont de bijbehorende kengetallen, de bron van deze kengetallen en Key Performance Indicators (KPI's).

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Resultaat	Pagina
Totaal belegd vermogen	Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen van het fonds.	Totaal belegd vermogen in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€7.513 mln	5
Vermogen belegd in Nederland	Het fonds is transparant waarin het belegt.	Vermogen belegd in Nederland, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€1.372 mln	13
Impact Investments	Het fonds merkt fondsbeleggingen met een duidelijke maatschappelijke rol aan als impact investments.	Hoogste van marktwaarde of commitment (contractuele toezegging) aan impact investments, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€223 mln	10-11
Aantal aandeelhouders vergaderingen gestemd	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stem-beleid en biedt hierin transparantie.	Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd.	ISS	17	14-15
Uitgebrachte stemmen	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stem-beleid en biedt hierin transparantie. Er wordt enkel in Nederland gestemd.	Het totaal aantal voorstellen waar het fonds op heeft gestemd.	ISS	184	14-15
Aantal uitsluitingen (bedrijven)	Het fonds sluit bedrijven uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving. De screening vindt op kwartaalbasis plaats. DPS heeft twee firma's additioneel uitgesloten.	Het aantal individuele bedrijven die zijn uitgesloten van belegging op basis van de portefeuille en benchmark standen per oktober 2019.	Sustainalytics & DPS	94	9-10
Aantal uitsluitingen (landen)	Het fonds sluit landen uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving.	Het aantal landen dat is uitgesloten van belegging per jaareinde 2019.	Sustainalytics	13	9-10
Carbon Footprint meting	Het fonds meet en publiceert de CO2-intensiteit van zijn Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en benchmarks per 31-12-2019.	De CO2-intensiteit van de portefeuille. De CO2-intensiteit is de hoeveelheid uitstoot (in tonnen) per miljoen omzet. Scope 1 en 2 emissies worden gebruikt.	Sustainalytics & DPS	145,2 (Europa)/ 164,0 (Amerika)	13
Aantal engagements	Het fonds voert actief en reactief engagement over de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en de Europese bedrijfsobligaties	Het aantal gevoerde engagements.	BMO GAM	90 (aandelen)/ 70 (bedrijfsobligaties)	14-15

11. Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

Onze conclusie

Wij hebben een assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid uitgevoerd op geselecteerde indicatoren over 2019 in het Duurzaamheidsjaarverslag 2019 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland te Heerlen.

Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie en met inachtneming van de beperkingen die in de paragraaf 'beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht' zijn weergegeven, is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de geselecteerde indicatoren niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, zijn opgesteld in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in het hoofdstuk "Scope en kengetallen" van het Duurzaamheidsverslag 2019.

De geselecteerde indicatoren in het hoofdstuk "Scope en kengetallen" betreffen:

- Totaal belegd vermogen
- Vermogen belegd in Nederland
- Impact investments
- Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd
- Aantal engagements (aandelen/bedrijfsobligaties)
- Uitgebrachte stemmen
- Aantal uitgesloten bedrijven
- Aantal uitgesloten landen
- Carbon footprint (tCO₂e/mln USD) Europa
- Carbon footprint (tCO₂e/mln USD) Amerika

Basis voor onze conclusie

Wij hebben onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historisch financiële informatie (attest-opdrachten)'. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht van de geselecteerde indicatoren'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland zoals vereist in de 'Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten' (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten ondernemen die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Rapportagecriteria

De geselecteerde indicatoren dienen gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. Stichting Pensioenfonds DSM Nederland is verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van de geselecteerde indicatoren zijn toegelicht in het hoofdstuk "Scope en kengetallen" van het Duurzaamheidsverslag 2019.

Het ontbreken van gevestigde praktijken ter beoordeling en meting van duurzaamheidsinformatie biedt de mogelijkheid verscheidene, acceptabele meettechnieken toe te passen. Hierdoor kan de vergelijkbaarheid tussen entiteiten onderling en in de tijd beïnvloed worden.

Beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht

Onze assurance-opdracht is beperkt tot de geselecteerde indicatoren. We hebben geen assurance-werkzaamheden uitgevoerd voor andere informatie in het Duurzaamheidsverslag 2019 in het kader van deze opdracht.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de geselecteerde indicatoren

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de geselecteerde indicatoren in overeenstemming met de rapportagecriteria, inclusief het identificeren van belanghebbenden en het toepasbaar zijn van de gehanteerde criteria voor de doelstellingen van de belanghebbenden. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de geselecteerde indicatoren en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in hoofdstuk “Scope en kengetallen” in het Duurzaamheidsverslag 2019.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de geselecteerde indicatoren mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht van de geselecteerde indicatoren

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn geringer in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een beperkte mate van zekerheid is daarom aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een redelijke mate van zekerheid.

Wij passen de Nadere voorschriften kwaliteitssystemen (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

De werkzaamheden van onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid bestonden onder andere uit:

- Het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de entiteit voor zover relevant voor de geselecteerde indicatoren.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte rapportagecriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in het Duurzaamheidsverslag 2019 staan.
- Het verkrijgen van inzicht in de verslaggevingsprocessen die ten grondslag liggen aan de geselecteerde indicatoren, inclusief het op hoofdlijnen kennis nemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze assurance-opdracht;
- Het identificeren van gebieden in de geselecteerde indicatoren met een hoger risico op misleidende of onevenwichtige informatie of afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Het op basis van deze risico-inschatting bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van de geselecteerde indicatoren. Deze verdere werkzaamheden bestonden onder meer uit:
 - Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van de informatie, het uitvoeren van interne controles en de consolidatie van de informatie voor de geselecteerde indicatoren
 - Het verkrijgen van assurance-informatie dat de geselecteerde indicatoren aansluiten op de onderliggende administraties van de entiteit.
 - Het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie;

- en
- Het analytisch evalueren van data en trends
- Het evalueren van de consistentie van de geselecteerde indicatoren met de informatie in het Duurzaamheidsverslag 2019 buiten de reikwijdte van onze assurance-opdracht.

Amsterdam, 20 mei 2020

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J. Niewold RA

OVERIGE INFORMATIE

11 OVERIGE INFORMATIE

11.1 Verslag van de raad van toezicht

Van
raad van toezicht

Onderwerp
Bevindingen en aanbevelingen over verslagjaar 2019

Kenmerk
2020-008055

Aan
Bestuur PDN

Deze rapportage bevat de bevindingen van de raad van toezicht (hierna: RvT) naar aanleiding van zijn onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds DSM Nederland over 2019. De RvT heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan (hierna: VO), via het VO aan de werkgevers en in het bestuursverslag. De RvT staat het bestuur met raad ter zijde. Daarnaast heeft de RvT goedkeuringsrechten ten aanzien van een aantal bestuursbesluiten.

De RvT heeft in 2019 goedkeuring verleend aan:

- De benoeming van Edith Schippers als bestuurslid en voorzitter;
- Het besluit van het bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening;
- Het PDN Beloningsbeleid;
- Het profiel voor de SFH Risicobeheer;
- De benoeming van Jos Op Heij als bestuurslid en SFH Risicobeheer;
- Het algemeen profiel voor een werknemersbestuurslid;
- Het algemeen profiel voor twee bestuursleden namens pensioengerechtigden;
- De benoeming van het aspirant bestuurslid namens werknemers, Wim Reinartz.

De RvT volgt bij het uitvoeren van zijn taak de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector.

De RvT heeft in overleg met het bestuur voor 2019 een aantal specifieke speerpunten geformuleerd waarop de RvT zich in zijn toezicht richt.

De RvT heeft mede in dat kader in dit verslagjaar in het bijzonder aandacht geschonken aan:

1. Verhogen en borgen bestuurlijke kwaliteit bestuur mede door:
 - a. Continueren Boardroom dynamiek sessies bestuur onder externe begeleiding
 - b. Implementatie IORP II eisen conform bestuurlijke besluitvorming inclusief benoeming sleutelfunctionarissen en update geschiktheidsplan
 - c. Tijdige benoeming geschikte bestuursleden in aankomende vacatures
 - d. Plan van aanpak succession planning bestuur middellange termijn
 - e. Permanente educatie plan voor bestuur, individueel en collectief
 - f. Evaluatie houdbaarheid huidig paritair bestuursmodel met stakeholders
2. Kwaliteit en capaciteit (bemensing en ICT) DPS verder in lijn brengen met beroep van PDN op uitvoeringsorganisatie en uitkomsten evaluatie DPS in 2019 verwerken in een plan van aanpak.
3. Stakeholdermanagement hoger op de bestuurlijke agenda en meer structuur in aanbrenge.

Het bestuur heeft een groot aantal aanbevelingen naar aanleiding van onze bevindingen over 2018 opgevolgd. Een aantal staat nog open, onderstaand wordt hierop nader ingegaan.

Belangrijkste waarnemingen en aandachtspunten over 2019

1. De inrichting en het functioneren van de governance in de praktijk

Na een periode van interim voorzitterschap door Hans van Suijdam, heeft Edith Schippers op 22 mei 2019 het stokje overgepakt. Na een intensieve inwerkperiode is zij voortvarend van start gegaan. Het bestuur heeft in het kader van de implementatie van IORP II enkele wijzigingen in de governance doorgevoerd. Er is in het kader van een vacature een nieuw bestuurslid aangetreden, die tevens de rol van sleutelfunctiehouder risicobeheer in portefeuille heeft. De vervulling van de sleutelfunctie is bij DPS belegd. Om onafhankelijkheid te waarborgen is de Risicocommissie komen te vervallen en is een Risico overleg opgestart. De sleutelfunctiehouder Audit is ingevuld door een extern deskundige die in de kring van het bestuur opereert. De vervulling van de sleutelfunctie is extern belegd. De sleutelfunctiehouder Actuariel is bij de certificerend actuaaris belegd. De sleutelfunctiehouders hebben een rechtstreekse escalatielijn naar de RvT. De RvT is van oordeel dat het bestuur op deze wijze zorgvuldig invulling geeft aan de eisen die IORP II stelt. In 2020 zal bezien moeten worden wat de toegevoegde waarde is van deze rollen voor het bestuur. De RvT vraagt aandacht voor een goede - overigens ook al ingeplande - evaluatie hiervan.

In 2019 is een grote slag gemaakt in het actualiseren de reglementen en het opstellen van charters voor de sleutelfuncties. Hiermee is de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen commissies, sleutelfunctiehouders en bestuur verduidelijkt. De RvT ziet dat dit tot een duidelijker besluitvormingsproces leidt. Een verdere ontwikkeling hiervan is gaande en de RvT zal dit met belangstelling volgen om te zien of besluitvorming binnen de kaders van de missie, visie en strategie van het fonds geoptimaliseerd wordt. In dit kader is de opstelling van een voortrollende beleidsagenda ook een positieve ontwikkeling.

De RvT gaat ervan uit dat het bestuur komend jaar aandacht zal geven aan de periodieke beoordeling van de passendheid van het bestuursmodel en aan een permanent educatieplan, zowel individueel als collectief. Ook dit is onderdeel van ons speerpunt 'verhogen en borgen bestuurlijke kwaliteit van het bestuur'.

2. Het functioneren van het bestuur, inclusief cultuur en gedrag

De RvT constateert dat het bestuur regelmatig vergadert en dat de aanwezigheid en betrokkenheid groot is. De discussies in de vergadering zijn goed, maar neigen soms naar een hoog detailniveau, hetgeen afbreuk kan doen aan de focus op de bestuurlijke afwegingen en op de duur van de vergaderingen. Er is inmiddels door het bestuur onder leiding van de voorzitter een commissie 'stukkenstroom' ingesteld om verdere verbeteringen ten aanzien van efficiency en effectiviteit door te voeren.

De interim voorzitter en de nieuwe voorzitter hebben bijgedragen aan een goede vergadercultuur, waarin op open en respectvolle manier met elkaar wordt omgegaan.

De RvT ziet dat er voldoende aandacht is binnen het bestuur voor het belang om als team te opereren. De afspraak elke vergadering door een vooraf aangewezen bestuurslid op het punt van de BRD te laten evalueren, ziet de RvT als een goede stap. De RvT acht een zelfevaluatie van het bestuur met een onafhankelijke derde partij in komend jaar overwegingswaardig.

Het bestuur legt besluiten goed vast. De RvT ziet het als aandachtspunt om continu aandacht te blijven besteden aan het goed vastleggen van de overwegingen die aan het besluit ten grondslag liggen.

Een voortdurend aandachtspunt is de succession planning. Dit staat goed op het vizier van het bestuur, maar is in de praktijk weerbarstig in verband met de hoge en soms specifieke eisen aan deskundigheid en competenties die aan kandidaten gesteld worden om het bestuur én de commissies goed samen te kunnen stellen. Ook de verdeling van deskundigheid en competenties tussen de drie geledingen verdient hierbij aandacht. Het bestuur heeft een beleidsplan geschiktheid opgesteld, dat als kader dient bij de toetsing van kandidaten.

Ook het besluit om te gaan werken met aspirant bestuursleden ziet de RvT als een goede ontwikkeling. De RvT zal het geschiktheidsplan meenemen bij de toetsing van kandidaten aan het profiel. De planning en invulling van de vacatures zal de RvT nauw volgen.

De RvT heeft het bestuur aanbevolen meer aandacht te besteden aan het stakeholdermanagement. Het bestuur heeft dit opgepakt met het in kaart brengen van het stakeholderveld. Hiermee is er op gestructureerde wijze inzicht in de diverse contacten en de contactmomenten. De RvT is van oordeel dat hiermee een belangrijke randvoorwaarde is geschapen. De RvT zal volgen hoe deze aanpak bijdraagt aan een actief stakeholdermanagement. De aanbeveling te onderzoeken wat de aangesloten niet-DSM werkgevers verwachten van het bestuur staat nog open.

De RvT ziet dat het bestuur zich goed bewust is van de onafhankelijkheid van het fonds ten opzichte van de werkgever. Binnen het bestuur groeit het bewustzijn dat zowel werkgeversleden, werknemersleden als leden vanuit pensioengerechtigden zich bewust zijn van hun onafhankelijke positie als lid van het pensioenfondsbestuur. Hierbij wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan het belang van onderling vertrouwen en veiligheid in de groep. De evaluatiebeschuwingen van een vooraf aangewezen bestuurslid aan het einde van iedere vergadering dragen daaraan bij.

In dit kader heeft het bestuur ook het initiatief genomen, om met het VO en de RvT in een werkgroep de rolverdeling te verhelderen. Dit is succesvol verlopen.

Ook is het bestuur zich bewust van het belang van een goede en passende verhouding en rolverdeling met DPS: ‘samen waar nuttig, zakelijk waar nodig’, zoals de RvT in het vorige rapport stelde. Dit onderwerp heeft ook indirect aandacht gekregen in het DNB-beleggingsonderzoek dat in het verslagjaar heeft plaatsgevonden.

3. Het balansbeheer en risicomanagement bestuur

De dekkingsgraad van het fonds daalde in 2019 licht met 1,3 procentpunt, het hoge rendement op de beleggingen kon de toename van de waarde van de verplichtingen niet goed maken. De beleidsdekkingsgraad daalde met zelfs 7 procentpunt door het naijleffect die in de berekening van de verplichtingen besloten zit.

Het hoge beleggingsrendement is in de eerste plaats te danken aan het zeer gunstige beursklimaat, waardoor de benchmark van de rendementsportefeuille met 18% steeg. Maar het is tevredenstellend dat de portefeuille zelf de benchmark met nog eens 2% rendement oversteeg. Ook de benchmark van de matchingportefeuille is met bijna 1% verslagen.

Ten grondslag aan het balansbeheer van het fonds ligt de risicohouding van de deelnemers. Deze bepaalt de mate waarin de pensioenambitie wordt omgezet in het beleggingsbeleid, met de ALM analyse als tussenstap. In een deelnemersonderzoek dat dit jaar is uitgevoerd blijkt dat deze risicobereidheid niet wezenlijk is veranderd en dat de PDN deelnemers vergelijkbaar denken met deelnemers van andere fondsen. Een vooropstaand onderdeel hiervan is dat koopkrachtbehoud prominenter is dan kosten. De zekerheid van de nominale rechten is belangrijk. Een beleggingsallocatie met 50% in zakelijke waarden past het beste bij de risicobereidheid. Ook maatschappelijk verantwoord beleggen wordt belangrijk gevonden, maar zonder concessies aan beleggingsopbrengsten te willen aanvaarden. Het is van belang dat het bestuur heeft geconstateerd dat de risicobereidheid geen directe aanleiding geeft op de pensioenambitie of beleggingsallocatie in te grijpen.

In de loop van het jaar veroorzaakte de renteontwikkeling opnieuw problemen voor het fonds. De dekkingsgraad daalde hard en de kapitaalmarktrente schoot zelfs onder de ALM-waai. Hierop heeft het bestuur een tussentijdse ALM studie uitgevoerd. Deze wees uit dat de doelstellingen van het pensioenresultaat niet meer haalbaar zijn. De indexambitie kan niet worden gehaald, het pensioenresultaat komt uit beneden de ondergrenzen, ook in slecht weer scenario's.

In een analyse om de verminderde vergezichten aan te pakken blijkt dat er weinig mogelijkheden zijn die echt zoden aan de dijk zetten.

In de rendementsportefeuille zijn die er niet en deze wordt ongewijzigd gelaten. In de matchingportefeuille wordt de allocatie naar hypotheek verhoogd ten laste van de allocatie naar staatsleningen. Het is een goede zaak dat het bestuur onder deze tegenvallende marktomstandigheden opnieuw onderzoekt over welk instrumentarium het beschikt en dat daarvoor een ALM-analyse is gedaan. Dit geldt mede omdat er geen triggers zijn geformuleerd die automatisch tot een dergelijke herbezinning leiden.

In 2019 heeft DNB een regulier beleggingsonderzoek bij het fonds uitgevoerd. In het bevindingsrapport dat in het 1e kwartaal van 2020 is ontvangen, richt DNB zich vooral op de verantwoording en vastlegging van beleggingskeuzes.

De RvT heeft het fondsbestuur in het verleden gewezen op de explicitering van beleidskeuzes. Daarbij is de toetsing van de verschillende beleidskeuzes aan de pensioendoelstelling aangevoerd als manier om de samenstelling van de balans en de beslissingen die daarover worden genomen beter te verantwoorden. De RvT is het grotendeels eens met de bevindingen van DNB en heeft er, mede gezien het feit dat het bestuur in 2019 al begonnen is om deze punten te adresseren, alle vertrouwen in dat het bestuur de afhandeling ervan voortvarend oppakt. De RvT constateert bijvoorbeeld met genoegen dat PDN is begonnen met het opzetten van een raamwerk voor beleidsevaluatie.

Daarnaast bevat het DNB-rapport een bevinding dat de rente-afdekking te veel kan afwijken van het beleid en een bevinding dat de rol van de sleutelfunctiehouder risicobeheer niet is uitgekristalliseerd. Van het eerste is het bestuur zich terdege bewust en heeft daarop al actie ondernomen. De RvT ziet de verdere ontwikkeling en invulling van de sleutelfunctiehoudersrol risicobeheer met belangstelling tegemoet.

Observaties bij de bestuursrespons op de RvT-aanbevelingen voor 2019

- Het onderzoeken van de consequenties van een langjarig scenario van lage rente voor de beleggingscategorieën benoemt het bestuur als afgerond.
- PDN beschouwt China als onderdeel van opkomende markten in de balans analyse. De RvT is benieuwd naar de motivatie.
- De aanbeveling een evaluatiecyclus van de manager selectie door DPS in te richten loopt nog.

- Het belang van het bewustzijn over de twee rollen die DPS vervult voor PDN - die van fiduciair en uitvoerend belegger - is goed behandeld in de beleggingscommissie.
- Er is een uitwisseling tussen DSM en PDN over het ESG-beleid van beide op gang gekomen gedurende het jaar.
- De inkadering van de tweedelijnsfunctie is voortvarend opgepakt.

De RvT waardeert de stappen die het bestuur het afgelopen jaar heeft gezet. Bestuur en RvT kunnen inhoudelijk van mening verschillen over de aanbevelingen zonder dat dat consequenties heeft voor het RvT-oordeel over de bestuurlijke respons. De RvT constateert dat de meeste aanbevelingen door het bestuur zijn opgepakt, resp. zijn afgerond. Het verdere verloop van het aanpakken van de kwesties die ook DNB heeft opgemerkt ziet de RvT met vertrouwen tegemoet.

4. Voorbereiding op Pensioenakkoord

Halverwege 2019 kwamen sociale partners een pensioenakkoord op hoofdlijnen overeen. Het wachten is nu op de uitwerking van het akkoord door een stuurgroep waarvan de planning is dat deze in het tweede kwartaal 2020 zal rapporteren. Het is de vraag of deze planning gehaald gaat worden.

Veel hangt af van deze uitwerking. De vraagstukken over de afschaffing van de doorsneepremie en de vertaling van een flexibelere pensioentoezegging naar de toezichtseisen kunnen een majeure impact hebben op pensioenregelingen. Het is vrijwel ondoenlijk hier beleidsmatig op te anticiperen.

Het eigen bewustzijn van de gevolgen is niettemin ruim voldoende. Derhalve kan het bestuur zich beperken tot het informeren van de “eigen” sociale partners en de uitvoeringsorganisatie over de mogelijke consequenties van het pensioenakkoord en het zeker stellen dat ook bij hen het bewustzijn hiervan groot is.

5. Toekomstbestendigheid

Bij de bekendmaking van het advies van de commissie parameters heeft het bestuur zich snel laten informeren over de gevolgen voor de pensioenregeling van dat advies. Door de lagere disconteringsrente daalt de dekingsgraad met enkele procenten en de kostendekkende premie stijgt met ongeveer 10 procent door de lagere rendement parameters.

Vooralsnog heeft dat niet tot beleidswijzigingen geleid. Maar deze consequenties zullen van groot belang zijn bij de interactie tussen de premiestelling en de op te bouwen rechten, hetgeen aan bod komt in 2020 bij de aanloop naar een nieuwe pensioenregeling.

Het bestuurlijk model van het fonds is in eerdere jaren geëvalueerd. Wanneer de uitwerking van het pensioenakkoord bekend is en de consequenties voor de lopende pensioenregeling en toekomstige opbouw op tafel liggen is een heroriëntatie op het model wellicht aan de orde.

De analyses van de toekomstbestendigheid van de strategie en het bestuursmodel die het fondsbestuur heeft uitgevoerd in 2018 zijn nog steeds actueel. Daarmee is het fonds opgewassen tegen de omstandigheden zoals we die nu kennen en zien aankomen.

6. Algemene gang van zaken in het fonds, incl. naleving Code Pensioenfondsen

Het bestuur heeft verdere stappen gezet om de beheerste en integere bedrijfsvoering van het fonds te optimaliseren. Bijvoorbeeld met het vaststellen van het IT-beleid als richtinggevend document voor de besluitvorming op dit terrein. De RvT zal de uitwerking van dit beleid volgen. Tevens heeft het bestuur verbeteringen aangebracht in de aanpak van het RCA-proces, zijn de sleutelfunctiehouderfuncties ingevuld en zijn statuten, reglementen en charters opgesteld voor verschillende onderdelen van het pensioenfonds.

Ook is een plan van aanpak voor de eigen risicobeoordeling (ERB) vastgesteld.

De RvT heeft in 2019 aandacht gevraagd voor de vraag of het beroep dat het fonds doet op DPS in overeenstemming is met de capaciteit en kwaliteit van de uitvoeringsorganisatie. De RvT heeft vernomen dat het in de jaarplanner 2019 opgenomen robuustheidsonderzoek t.a.v. DPS dat eind 2019 in bestuur besproken zou worden, is uitgesteld naar het eerste half jaar 2020. Wel heeft het bestuur DPS verzocht een voorstel te doen t.a.v. de benodigde versterking in 2020. Het beleggingsonderzoek van DNB heeft dit jaar ook een groot beroep gedaan op DPS. De RvT constateert dat het proces adequaat is verlopen met grote inzet van bestuur en uitvoeringsorganisatie.

In het kader van het beleggingsonderzoek van DNB is ook gekeken naar de wijze waarop de uitbestedingsrelatie is vormgegeven. De RvT ziet dat het bestuur voortvarend te werk gaat bij het nader uitwerken van het uitbestedingsbeleid.

De RvT meent dat het concreet vastleggen van de taakverdeling met bijbehorende rapportagelijnen de verantwoordelijkheidsverdeling verduidelijkt, waardoor het bestuur ook kan aantonen in control te zijn. Dit geldt evenzeer voor de onderuitbestedingen. Daarnaast heeft DPS n.a.v. een aanbeveling van de accountant, de

processen pensioen- en vermogensbeheer en de financiële administratie aangescherpt, zodat aan de beheersdoelstellingen kan worden voldaan.

Naleving Code Pensioenfondsen

Het bestuur past de Code Pensioenfondsen toe en doet daarvan verslag aan de hand van de acht thema's die in de Code zijn opgenomen. De RvT heeft kennisgenomen van het overzicht over de naleving van de Code Pensioenfondsen door het fonds en constateert dat het fonds de Code naleeft of daar waar er van wordt afgeweken, dit nader toelicht in het jaarverslag.

De inrichting van de netto pensioenregeling is door de RvT als complex proces beoordeeld. In het verslagjaar is dit goed onderkend en de RvT constateert dat de aanbeveling van de RvT is opgevolgd. Het proces is zorgvuldig ingericht en uitgevoerd, waarbij door het bestuur geconcludeerd is dat het haalbaar en uitvoerbaar is. In dit kader is ook aandacht besteed aan de communicatie door het organiseren van een webinar.

7. Evenwichtige belangenafweging

De RvT constateert dat het bestuur in het afgelopen jaar extra aandacht heeft besteed aan de collectieve verantwoordelijkheid van het bestuur als geheel enerzijds en de evenwichtige belangenafweging in de besluitvorming anderzijds. Hierbij doelt de raad op het belang dat de afweging van de voor- en nadelen in de overwegingen bij het besluit worden vastgelegd. Zodat afwegingen die aan het besluit ten grondslag liggen nu en op termijn beter herleidbaar zijn. De haalbaarheidstoets heeft in 2019 aanleiding gevormd tot overleg met sociale partners. De discussie in het kader van de premie in relatie tot korting getuigt overigens van een zorgvuldige afweging van belangen op korte en lange termijn voor deelnemers, gepensioneerden en slapers.

8. Communicatie

In het verslagjaar is een deelnemersonderzoek uitgevoerd waarin niet alleen de tevredenheid over de communicatie van de actieven, maar ook van de pensioengerechtigden is meegenomen. Geconstateerd wordt dat de uitkomsten positief zijn en vergelijkbaar met het eerder onderzoek uit 2016. Het pensioenfonds is zich bewust van het belang van goede communicatie en blijft zoeken naar innovatie. In het kader van de doorontwikkeling is een webinar uitbreiding netto pensioenregeling georganiseerd en zijn customer journeys opgesteld voor verschillende doelgroepen in het kader van de update van de klantportalen. Het actieplan 2019 is goed opgevolgd. Per kwartaal wordt over de performance t.a.v. communicatie gerapporteerd. In het communicatiebeleidsplan zijn KPI's opgesteld om te kunnen voldoen aan het tijdig reageren en op grond van de te houden deelnemersonderzoeken wordt de begrijpelijkheid getoetst. In 2019 heeft het fonds ruim voldaan aan de gestelde KPI's ten aanzien van o.a. verwachtingen en betrokkenheid van deelnemers, inzage in de eigen situatie, maar ook de ontwikkeling van de communicatiekosten.

Goedkeuring van het bestuursbesluit met betrekking tot het bestuursverslag en de jaarrekening is het sluitstuk van een toezichtperiode. Deze goedkeuring is te bezien vanuit de taak en rol van het intern toezicht. Dit betekent dat onder meer wordt beoordeeld op consistentie met eigen waarnemingen en op transparantie. Op grond van onze waarnemingen hebben wij ingestemd met het besluit van het bestuur om het bestuursverslag 2019 en de jaarrekening 2019 goed te keuren.

13 mei 2020

De raad van toezicht,

M. Teunissen
M. Hoekstra
J. Kragt

Reactie bestuur

Van
Bestuur

Onderwerp
Reactie bestuur op verslag van de RvT over boekjaar 2019

Kenmerk
2020-008119

Aan
Raad van toezicht

Het bestuur heeft met interesse kennisgenomen van de bevindingen en aanbevelingen van de raad van toezicht (RvT) in het oordeel over 2019. Het bestuur hecht aan de input van de RvT en ervaart de inbreng als waardevol. Op enkele specifieke bevindingen en aanbevelingen gaat het bestuur hierna nader in.

Governance

Het jaar 2019 heeft voor een belangrijk deel in het teken gestaan van de invoering van commissies en de sleutelfuncties zoals bepaald in IORP II. De taken van de commissies en de sleutelfuncties zijn beschreven in diverse charters. De RvT geeft met zijn waarneming erkenning aan deze zorgvuldige implementatie. Reeds in 2019 waren de eerste tekenen van versterking van de governance zichtbaar. Zo hebben de Commissie Pensioenen & Communicatie en de Commissie Beleggingen in 2019 diverse adviezen voorbereid en heeft de sleutelfunctie Audit twee audits laten uitvoeren. In 2020 verwachten we nog meer voorbeelden van de versterkte governance. In het verlengde van een advies van de raad van toezicht is in 2020 een evaluatie van de effectiviteit van de Fonds Governance gepland. Beleidsmatig is een vernieuwd Beleidsplan Geschiktheid ontwikkeld. Het vernieuwde beleidsplan geeft richting aan de hogere eisen voor beleidsbepalers en voorziet in de mogelijkheid om aspirant bestuurders te benoemen als onderdeel van verdere opleiding en voorbereiding op hun bestuurslidmaatschap. Niettemin blijft succession planning een punt van aandacht.

Balansbeheer en risicomanagement

Per saldo is het jaar 2019 goed verlopen. De dekkingsgraad is ondanks een forse volatiliteit van de rente “op het zelfde niveau” gebleven. De rendementen van de beleggingsportefeuille waren in relatie tot de benchmark positief. Dit neemt niet weg dat de externe omstandigheden in toenemende mate taakstellend waren. De RvT benadrukt in zijn verslag het belang van verantwoording en vastlegging van de gemaakte beleggingskeuzes. Dit aspect is in lijn met de bevindingen van De Nederlandsche Bank in het in 2019 gehouden beleggingsonderzoek. De bevindingen uit het beleggingsonderzoek worden inmiddels voortvarend opgepakt. De verwachting is dat het verbeterplan in 2020 zal worden afgerond.

Pensioenakkoord en toekomstbestendigheid

Het bestuur is zich zeer bewust van de impact van het Pensioenakkoord op de pensioensector en het fonds. Onze uitvoeringsorganisatie is goed aangesloten bij de uitwerking. Periodiek worden de bestuursleden geïnformeerd over de stand van zaken bij de uitwerking. De eerste berichten indiceren een overgang per 1 januari 2027. Dit is later dan eerder is gecommuniceerd en betekent daarmee een lange transitieperiode. Een lange transitieperiode stelt hogere eisen aan de toekomstbestendigheid van het bestuursmodel en de uitvoeringsorganisatie. Dit onderstreept het eerder genomen besluit om in 2020 het robuustheidsonderzoek bij DPS uit te voeren.

Communicatie

Communicatie is cruciaal, zeker in de huidige periode van grote onzekerheid en volatiliteit op financiële markten, de afspraken rondom een nieuwe premie- en uitvoeringsovereenkomst per 2021 en daarbij een verwachte transitie naar een nieuw pensioenstelsel. Deelnemers worden geconfronteerd met opnieuw geen toeslag in 2020 en een mogelijke lagere pensioenopbouw vanaf 2021 en zien daarmee het pensioenperspectief verder eroderen. Daarnaast neemt door de volatiliteit van de dekkingsgraad, de onzekerheid over de financiële situatie verder toe. Het is dan ook van groot belang dat duidelijk, realistisch en actueel wordt gecommuniceerd naar onze deelnemers. Om die reden is communicatie nadrukkelijk een agendapunt in onze bestuursvergadering.

Tot slot

Het bestuur kan zich vinden in het oordeel van de RvT. Het bestuur spreekt zijn dank uit aan de RvT voor het delen van de bevindingen en de geuite aanbevelingen. Het bestuur is de RvT erkentelijk voor de actieve inzet in 2019.

Het bestuur

11.2 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Van
Verantwoordingsorgaan

Onderwerp
Oordeel over 2019

Kenmerk
2020-008078

Aan
Bestuur PDN

Taak en functioneren van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) heeft tot taak een oordeel te geven over het door het bestuur in 2019 gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Op basis van de wet en het door het Bestuur vastgestelde reglement brengt het VO advies uit over voorgenomen besluiten van het Bestuur voor zover het VO daar wettelijk adviesrecht over heeft. Het VO is daarnaast in de gelegenheid over niet advies plichtige onderwerpen zich een mening te vormen en daarover met het bestuur van gedachten te wisselen en op deze manier ook zijn inbreng te leveren. Het VO is voor zijn functioneren in grote mate afhankelijk van de informatievoorziening door het bestuur of namens het bestuur door de pensioen uitvoeringsorganisatie DSM Pension Services (DPS). In de huidige transparante werkwijze informeert het bestuur proactief en vroegtijdig het VO, middels regulier en zo nodig incidenteel overleg, over in ontwikkeling zijnde beleidsissues en andere belangrijke zaken en geeft het VO daarmee ruimte om alvorens een voorgenomen besluit formeel aan de orde is vroegtijdig input te leveren. Het bestuur verwacht daarbij terecht dat het VO op een integere wijze met de vertrouwelijkheid van informatie omgaat.

Het oordeel van het VO is gebaseerd op de argumentatie verwoord in de (voorgenomen) besluiten, op conclusies die het VO trekt uit het overleg met het (dagelijk) bestuur en ook de raad van toezicht, op de bestudering van alle relevante fondsdocumenten en periodieke rapportages alsmede het (concept)jaarverslag.

Het VO bestaat uit 8 leden uit de gelederen van de pensioengerechtigden, werknemers en werkgever. In het verslagjaar werd 8 maal vergaderd waarbij overleg is gevoerd met het dagelijks bestuur van PDN. Daarnaast zijn er twee bijeenkomsten geweest waarbij overleg is gevoerd met de raad van toezicht over o.a. de wijze van uitvoering van taken en uitoefening van bevoegdheden van de raad van toezicht. Het VO besteedt op een gestructureerde manier aandacht aan het op peil houden van haar benodigde deskundigheid.

Bevindingen

Het VO constateert dat de aanbevelingen over 2018 en de speerpunten voor 2019 zoals benoemd in het VO verslag over 2018 in het lopend jaar in belangrijke mate zijn uitgevoerd. Een aantal punten zijn nog niet opgepakt dan wel gerealiseerd en zijn zo nodig opnieuw meegenomen in de aanbevelingen over 2019, onder andere de evaluatie van het paritair bestuursmodel.

-Governance

De focus van het bestuur lag in 2019 op een concrete inbedding in de PDN governance structuur van de uit de IORPIL-regelgeving voortvloeiende sleutelfuncties. Kern- en sleutelposities werden bezet waaronder de voorzittersposities van bestuur en raad van toezicht. Verder werd in 2019 een structuur van adviserende bestuurscommissies ingevoerd met als doelstelling daarmee op een efficiëntere manier te kunnen werken. Vacatures bij bestuursondersteuning werden in 2019 nog steeds niet adequaat bemenst. Fondsdocumenten werden tijdig aangepast aan gewijzigde wet- en regelgeving. Het door het bestuur gevoerde belonings- en vergoedingsbeleid werd in 2019 aangepast aan ontwikkelingen in de markt. Het bestaande aansluitingsbeleid werd geëvalueerd en aangepast, rekening houdend met de belangen van het fonds en deelnemers/pensioengerechtigden en met een open oog voor het belang van de werkgever DSM. Voor het VO vonden in 2019 verkiezingen plaats voor benoemingen welke medio 2020 zullen ingaan. Tot die tijd nemen een aantal nieuw gekozen leden als aspirant lid deel aan de vergaderingen teneinde zich zo goed te kunnen voorbereiden. De voor 2019 geplande benchmarking van de pensioenuitvoeringsorganisatie DPS werd uitgesteld naar 2020. De geplande evaluatie van het paritaire bestuursmodel werd eveneens uitgesteld naar 2020.

Oordeel: Het VO constateert dat op het gebied van governance door het bestuur op veel gebieden belangrijke stappen gezet zijn. Aandachtspunten zijn de vele wisselingen in de fondsorganen, het adequaat bemensen van bestuursondersteuning en het benchmarken van DPS. Het VO vindt het uitstellen van de evaluatie van het paritair bestuursmodel gezien de ontwikkelingen terecht.

-Communicatie

De basis voor het communicatiebeleid werd eind 2018 vastgelegd in het Beleidsplan communicatie. In 2019 werden het crisis communicatieplan en het actieplan communicatie voor 2019 vastgesteld. Het bestuur besteedde in zijn communicatie-uitingen aandacht aan tal van ontwikkelingen, zoals de veranderingen in de governance structuur, beleggingen, de haalbaarheidstoets en de mogelijkheid van kortingen. Ook was er aandacht voor een in 2020 af te sluiten nieuw PDN-pensioencontract en de landelijke discussies over het in ontwikkeling zijnde nieuw pensioenstelsel. Het bestuur besloot om de door het VO in 2018 geadviseerde informatiebijeenkomsten niet te organiseren omdat in het in 2019 gehouden deelnemersonderzoek de deelnemers aangeven tevreden te zijn over de communicatie. Uit het in 2019 gehouden risicobereidheidsonderzoek bleek dat er misverstanden bestaan onder deelnemers, met name jongeren, over hoe pensioen wordt opgebouwd. Zo denken velen dat de uitkeringen van pensioenen van dit moment betaald worden uit de premie die nu geïnd wordt.

Oordeel: Het VO stelt vast dat het bestuur meer investeert in communicatie naar belanghebbenden maar ook dat veel deelnemers nauwelijks begrijpen hoe hun pensioen wordt opgebouwd en dat de effectiviteit van de communicatie derhalve te wensen overlaait. Het organiseren van informatiebijeenkomsten zou naar de mening van het VO hierbij een positieve bijdrage kunnen hebben.

-Beleggingen

Zoals uit het jaarverslag blijkt heeft PDN in 2019 in absolute zin een goed resultaat behaald. Ook ten opzichte van de benchmark werd in totaal en op onderdelen beter gescoord. De aan vermogensbeheerders, niet zijnde DPS, uitbesteede mandaten voldeden nagenoeg allemaal aan de vooraf gestelde criteria. Een Japan mandaat bleef onder de maat en was aanleiding voor het bestuur om de beheerder te vervangen. De maatschappelijk verantwoord beleggen (MVO) aanbevelingen uit 2018 zijn in 2019 uitgevoerd. De investment beliefs werden aangescherpt en in de lange termijn doelen en in het beleggingsplan werden duurzaamheidsdoelstellingen opgenomen. Het ambitieniveau op het gebied van MVO werd verhoogd (carbon reductie target 20% op Europese en Amerikaanse aandelen in 2020, ondertekening UN PRI, 3 van de 17 UN SDG's werden omarmd als leidraad voor impact investing). Het bestuur heeft besloten naar aanleiding van de sterk gedaalde rente (trigger) het economisch basisscenario aan te passen en een verkorte ALM-analyse uit te voeren.

Oordeel: Over 2019 is een solide rendement behaald. Bij het underperformende Japan mandaat werd adequaat ingegrepen. Middels het duurzaamheidsverslag wordt transparant gecommuniceerd over het MVO-beleid en de uitvoering daarvan. Het VO heeft er begrip voor dat op het gebied van de SDG's PDN terughoudend opereert omdat de classificatie, meetbaarheid en vergelijkbaarheid van verschillende SDG's nog in ontwikkeling is. Het VO heeft niet kunnen vaststellen dat de voortgang van de 20% carbon-reductie target over 2018 is gerapporteerd.

-Risicobeheer

Door de introductie van bestuurscommissies werden in 2019 voor het eerst acties aangezet vanuit deze commissies op het gebied van risicobeheer. De input voor de jaarlijkse actualisatie van het RCA is door de commissies aangeleverd en voorbesproken, waarna vaststelling in het bestuur heeft plaatsgevonden. Nieuw (althans als format) is de vanaf 2019 uit de IORPIL-regelgeving voortkomende Eigen Risico Beoordeling (ERB). Het bestuur heeft gedurende 2019 aan de gestelde eisen hiervan aandacht besteed. Dit heeft geleid tot een plan van aanpak voor de ERB. Bijzondere aandacht was er in 2019 voor de interne beheersing op het gebied van IT. Door het bestuur werd een IT-beleid opgesteld met een strategische visie die voor het bestuur richtinggevend is bij besluitvorming op dit gebied en de basis is voor uitbesteding met handhaving van de eigen verantwoordelijkheid in deze. DNB heeft bij PDN/DPS een onderzoek gedaan naar Informatiebeveiliging.

In het IT self-assesment werd vastgesteld dat de IT-volwassenheid op een aantal onderdelen verbeterd diende te worden. Het door PDN opgestelde verbeterplan werd door DNB geaccepteerd. De resultaten van een in het vierde kwartaal uitgevoerde IT-audit om de werking van het verbeterplan te toetsen komen in 2020 beschikbaar. In het vierde kwartaal werd door DNB een on-site beleggingsonderzoek uitgevoerd. De bevindingen hiervan, die in 2020 beschikbaar zijn gekomen, worden evenals de opvolging ervan, door het VO meegenomen in het oordeel over 2020. Oordeel: Naar de mening van het VO heeft het bestuur op een adequate wijze inhoud gegeven aan beleidsontwikkeling en beheersing op het gebied van voor het fonds relevante risico's.

-Kortings- en toeslagenbeleid

De dekkinggraad ultimo 2018 was onvoldoende om in 2019 toeslagen toe te kennen. De hersteltermijn opgenomen in het herstelplan bedroeg op dat moment 7 jaar. In de loop van het jaar kwam de dekkinggraad verder onder druk en was eind 2019 zodanig dat ook voor 2020 geen toeslagen toegekend worden. In de loop van het jaar werd de in de uitvoeringsovereenkomst toegestane ruimte om een eventueel tekort in de premie bijdragen voor nieuwe rechten van maximaal 1% over de looptijd van de overeenkomst te financieren uit de dekkinggraad maximaal benut. Bij een dekkinggraad van 100 of lager is er eigenlijk geen ruimte voor deze "solidariteitsbijdrage". Door de minister werd in de loop van 2019 ruimte gecreëerd om bij verdere dalingen van de dekkinggraad kortingen te voorkomen. Eind 2019 nam het bestuur het principe besluit om de hersteltermijn naar 10 jaar te brengen ter compensatie van de negatieve impact van te hanteren parameters. In verband met de in 2020 af te sluiten nieuwe premieovereenkomst/uitvoeringsovereenkomst vanaf 2021 is een ALM-traject opgestart.

Oordeel: Het VO constateert dat het bestuur op het gebied van kortings- en toeslagenbeleid niet anders kan dan strikt binnen de wettelijke regels te opereren.

Samenvattend oordeel

Het VO is van oordeel dat het bestuur in het algemeen een goed beleid heeft gevoerd en op een evenwichtige wijze gehandeld heeft in het belang van belanghebbenden. Op- en aanmerkingen die het VO heeft gemaakt zijn in het algemeen door het bestuur op adequate wijze meegenomen in de besluitvorming.

Aanbevelingen

Op een aantal van de hierboven onder bevindingen genoemde gebieden is er volgens het VO ruimte voor verbetering die onderstaand verwoord zijn:

- Ontwikkel een concreet actieplan om de successieplanning daadwerkelijk goed te kunnen realiseren.
- Evalueer de in 2019 ingevoerde bestuurlijke commissie structuur
- Breng bestuursondersteuning op sterkte
- Benchmark DPS in 2020
- Evalueer het paritair bestuursmodel in 2020
- Evalueer de resultaten van het risicobereidheidsonderzoek en definieer acties die de effectiviteit van de communicatie kunnen verbeteren
- Heroverweeg in dit kader het besluit om geen informatiebijeenkomsten te organiseren
- Rapporteer in het duurzaamheidsverslag de voortgang op het gebied van MVO inclusief de carbon-reductie target
- Update de policy beliefs met harde criteria als het gaat om “solidariteitsbijdragen” tussen groepen van belanghebbenden
- Werk deze criteria uit op basis van strikte evenwichtigheid tussen het beschermen van reeds opgebouwde rechten versus het toekennen van nieuwe rechten met harde grenzen voor het fonds m.b.t. kostendekkende premie en toegestane opbouwpercentages voor nieuwe rechten en communiceer deze criteria als harde grenzen aan sociale partners.

Speerpunten 2020

Het VO heeft vanuit de eigen verantwoordelijkheid de volgende belangrijkste speerpunten, waarop zij in 2020 wil focussen, gedefinieerd:

- Volstrekte evenwichtigheid tussen vestiging nieuwe rechten versus bescherming opgebouwde rechten
- Externe benchmarking van de pensioenuitvoeringsorganisatie DPS
- Op sterkte brengen van bestuursondersteuning
- Evaluatie paritair bestuursmodel
- Verbeteren effectiviteit communicatie in het bijzonder jongeren
- Proactieve communicatie inzake ontwikkelingen m.b.t. nieuwe pensioenovereenkomst en nieuw landelijk pensioenstelsel
- Het volgen van de door het bestuur te realiseren verbeterslag in 2020 naar aanleiding van het DNB on-side beleggingsonderzoek m.b.t. beleggingen in 2019.

Gevraagde reactie bestuur

Het VO vraagt het bestuur in haar reactie op dit verslag concreet aan te geven wat zij met de aanbevelingen doet en of de door het VO aangegeven speerpunten voor 2020 ook door het bestuur als zodanig gezien worden.

13 mei 2020

Verantwoordingsorgaan PDN

Martin Aertsen
 Henk Bosch
 Dirk van den Bos
 John van Engelen
 Harry Govers
 Henk Lukkezen
 Ruud van Ool
 Marc Silvertand
 Etha van de Wiel (aspirant-lid)
 Peter Pasmans (aspirant-lid)
 Wil Beckers (aspirant-lid)

Reactie bestuur

Van
bestuur

Onderwerp
Reactie bestuur op oordeel VO over boekjaar 2019

Kenmerk
2020-008112

Aan
bestuur PDN

Samenvattend oordeel van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor de samenwerking in het afgelopen jaar en het oordeel over 2019. In het bijzonder voor de erkenning dat het verantwoordingsorgaan het belang van alle belanghebbenden terug heeft gezien in de gemaakte beleidskeuzes en dat de door het verantwoordingsorgaan gemaakte op- en aanmerkingen in het algemeen op adequate wijze zijn meegenomen in de besluitvorming. Het bestuur hecht aan en waardeert een goede verstandhouding met het verantwoordingsorgaan en vindt de gegeven input waardevol.

Aanbevelingen en speerpunten

In aansluiting op een aantal bevindingen heeft het verantwoordingsorgaan in zijn verslag een aantal aanbevelingen opgenomen. Eveneens heeft het verantwoordingsorgaan een aantal speerpunten voor 2020 geformuleerd. We zullen hier op hoofdlijnen een reactie op geven.

Governance

In 2019 is veel aandacht besteed aan governance. In het bijzonder aan de implementatie van IORP II, de bijbehorende deskundigheid en de succession planning van diverse bestuursleden, de werving en benoeming van een nieuwe voorzitter van de raad van toezicht en verkiezingen voor leden van het verantwoordingsorgaan. Het paritaire model bestaat bij de gratie dat voldoende geschikte kandidaten worden gevonden voor een functie in de governance van ons fonds.

Ter voorbereiding op een bestuursfunctie heeft het bestuur in navolging van het verantwoordingsorgaan het aspirant (bestuurs)lidmaatschap geïntroduceerd. Beginnend bestuurders kunnen in aanloop naar hun benoeming als aspirant bestuurslid de benodigde kennis en ervaring opdoen. Dit jaar zal wederom extra aandacht worden gegeven aan het effectief functioneren van onze governance. We duiden daarbij op het verder inbedden van de rol van de sleutelfuncties en de commissies als ook op de adviezen van de Commissie Stukkenstroom. Bestuursondersteuning is met de aanstelling van een nieuwe medewerkster per 1 juni 2020 weer op de gewenste capaciteit.

In het verlengde van het advies van de raad van toezicht is in 2020 een evaluatie van de effectiviteit van de Fonds Governance gepland. Niet met het doel om het model nu te veranderen, maar om de (samen)werking van de verschillende fondsgremia verder te optimaliseren.

Communicatie met deelnemers

In lijn met de mening van het verantwoordingsorgaan heeft pensioenbewustzijn en risicohouding van onze deelnemers een hoge prioriteit. Externe factoren eroderen het perspectief van het reeds opgebouwde en jaarlijks op te bouwen pensioen. Pensioengerechtigden, slapers en actieve deelnemers worden geconfronteerd met het niet kunnen toekennen van de jaarlijkse toeslag over een periode van meer dan tien jaar.

Actieve deelnemers gaan nu ook mogelijk geconfronteerd worden met een forse terugval van de jaarlijkse opbouw. Het beeld is dat vooral jongere werkenden zich onvoldoende realiseren wat deze erosie betekent voor de toereikendheid van de op te bouwen pensioenvoorziening. Het bestuur heeft pensioenbewustzijn als hoogste prioriteit aangemerkt en houdt daarbij nadrukkelijk rekening met de bevindingen uit het risicobereidheidsonderzoek. Aan het einde van iedere bestuursvergadering wordt teruggeblikt op te communiceren besluiten en onderwerpen. Dit met als doel de deelnemer zo actueel mogelijk te informeren.

Toekomstbestendigheid van bestuursmodel en Pensioenuitvoeringsorganisatie.

Op basis van berichten lijkt de overgang naar een nieuw pensioenstelsel langer te duren dan eerder werd gecommuniceerd. In de uitwerking van het pensioenakkoord wordt 2027 als jaar van transitie geïndiceerd. Dit betekent dat zowel het governancemodel als de pensioenuitvoeringsorganisatie in staat moeten zijn deze periode te overbruggen en daarbij ook de transitie door te voeren. Zoals eerder vermeld zal in 2020 de aandacht uitgaan naar de efficiëntie en effectiviteit van het huidige bestuursmodel en haar commissies. Inzake de robuustheid van DSM Pension Services zal in 2020 daartoe een onderzoek worden uitgevoerd.

Uitwerken van evenwichtige “solidariteitsbijdragen”.

Eind 2020 eindigt de huidige pensioenovereenkomst. De zeer lage rente en de mede daardoor veroorzaakte lage dekkingsgraad trekken een wissel op de generatiesolidariteit. Niet alleen binnen de opgebouwde rechten, maar ook

op de solidariteit tussen de opgebouwde rechten en de jaarlijkse opbouw. Nu een overgang naar een nieuw stelsel nog een aantal jaren zal duren en we in een onverwachte crisis zijn geraakt zal evenwichtige en proportionele solidariteit tussen generaties voorlopig een prangend thema blijven. Het bestuur zal hierbij steeds de evenwichtigheid van alle belanghebbenden zorgvuldig afwegen.

Tot slot

Het bestuur is erkentelijk voor het oordeel van het verantwoordingsorgaan en heeft veel waardering voor de getoonde inzet en betrokkenheid van het verantwoordingsorgaan bij de diverse beleidsterreinen.

Het bestuur

11.3 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds DSM Nederland te Heerlen is aan Triple A - Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Triple A - Risk Finance Certification B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 34.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1.100.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 131 en 132 vanwege het vermogenstekort.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 6 april 2020

w.g. drs. Hen Veerman AAG RBA

Partner van Triple A - Risk Finance Certification B.V

11.4 Rapportage compliance officer

Algemeen

De Compliance Officer adviseert het bestuur over integriteit en ondersteunt bij de borging van gedragsregels. De Compliance Officer houdt toezicht op naleving van de gedragsregels door het bestuur, externe adviseurs, leden van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht (de ‘verbonden personen’). De gedragsregels van PDN zijn vastgelegd in de gedragscode die het bestuur heeft opgesteld.

Activiteiten

In 2019 hebben de gebruikelijke activiteiten plaatsgevonden, zoals controle op privétransacties van insiders, gesprekken en check op tijdsbeslag bij benoeming van bestuurders en leden raad van toezicht en gevraagd en ongevraagd advies aan verbonden personen bij kwesties in relatie tot de gedragscode. In 2019 is een nieuw compliance charter opgesteld dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de Compliance Officer regelt. Zo heeft de Compliance Officer toegang tot alle fondsinformatie en een ‘standing invitation’ voor bestuurs- en commissievergaderingen. Tevens is het compliance jaarprogramma opgesteld en goedgekeurd door het dagelijks bestuur van PDN. Een update van het PDN beloningsbeleid is aan de Compliance Officer ter visie voorgelegd. Tevens is de Compliance Officer aanwezig geweest bij het tellen van de stemmen voor de verkiezingen betreffende het verantwoordingsorgaan.

Bevindingen 2019

Incidentmelding

Gedurende 2019 zijn geen incidenten gemeld ten aanzien van gedrag of integriteit en zijn derhalve geen onderzoeken uitgevoerd in dit kader.

Oneigenlijke beïnvloeding

In 2019 zijn geen meldingen gedaan dat zich pogingen tot oneigenlijke beïnvloeding van verbonden personen hebben voorgedaan. Er zijn geen meldingen gedaan van ontvangst van geschenken met een waarde boven de grens van €50 of van niet passende of niet aanvaardbare uitnodigingen of diensten.

Belangenverstrengeling

Inzake bestaande belangen in (potentiële) zakelijke relaties bij indiensttreding van bestuurders, zijn adequate afspraken vastgelegd. Verder zijn gedurende 2019 zijn geen meldingen ontvangen betreffende (potentiële) belangenverstrengeling.

Voorwetenschap en insider meldingen

Ten aanzien van de gemelde privé beleggingstransacties door insiders van PDN zijn geen onregelmatigheden geconstateerd.

Nevenfuncties

Waar van toepassing zijn door verbonden personen gemelde nevenfuncties als acceptabel beoordeeld in het kader van de gedragscode.

Naleving gedragscode

De aan PDN verbonden personen hebben een schriftelijke verklaring tot naleving van de gedragscode over 2019 ingediend; uit analyse en navraag zijn geen bijzondere aandachtspunten naar voren gekomen.

Heerlen, 13 mei 2020

F.C.G. Hermans

Compliance Officer

11.5 Personalia

(per 13 mei 2020)

Bestuur

Benoemd op voordracht van DSM Nederland B.V.

Mevrouw E.I. Schippers (voorzitter)
 Mevrouw M.E.P.J. van Heeswijk-Kuster
 Mevrouw M.E.A. van Boom
 De heer J.M.H. Op Heij

Benoemd op voordracht van de Centrale Ondernemingsraad DSM Nederland B.V.

De heer P.A.M. Rennen
 De heer E.P. de Vries

Benoemd na verkiezing uit en door de Pensioengerechtigden

De heer A.M.J. de Boer (plv. voorzitter)
 De heer M.M.G. Ubachs

Raad van toezicht (RvT)

Mevrouw C.P.M. Teunissen (voorzitter)
 Mevrouw M.J. Hoekstra
 De heer J.C. Kragt

Sleutelfunctiehouders

De heer H.C.J. Veerman (Sleutelfunctiehouder Actuarieel)
 De heer J. Grooten (Sleutelfunctiehouder Audit)
 De heer J.M.H. Op Heij (Sleutelfunctiehouder Risicobeheer)

Verantwoordingsorgaan (VO)

Aangewezen door DSM Nederland B.V.

De heer H. Bosch (plv voorzitter)
 De heer R. van Ool

Gekozen uit en door de actieve deelnemers

De heer M.W. Silvertand
 De heer H.J.M. Lukkezen
 De heer P. Pasmans (aspirant lid)

Gekozen uit en door de Pensioengerechtigden

De heer M.A.P.M. Aertsen (voorzitter)
 De heer J.F. van Engelen
 De heer H.P.N. Govers
 De heer D.J. van den Bos
 De heer W.N.C. Beckers (aspirant lid)
 Mevrouw E. van de Wiel (aspirant lid)

Functies en nevenfuncties

Bestuur

Mevrouw E.I. Schippers (1964)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 25/4/2019) & Voorzitter (vanaf 22/5/2019)

President DSM Nederland

Lid bestuur VNO-NCW

Lid bestuur VNCI

Lid RvC Chemelot Ventures

Mevrouw M.E.A. van Boom (1966)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 2018)

Lid beleggingscommissie Pensioenfonds Horeca & Catering

Voorzitter raad van toezicht Stichting Pensioenfonds Hoogovens

Lid raad van toezicht Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Mevrouw M.E.P.J. van Heeswijk-Kuster (1970)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 2013)

Senior Legal Counsel Group Legal Affairs

Lid raad van toezicht van Stichting Antidiscriminatie-voorziening Limburg

De heer J.M.H. Op Heij (1960)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 30/9/2019)

Senior Vice President COA DSM, Compliance Officer DSM en Alert Officer DSM

Lid Advisory Board EMFC University Maastricht

Lid bestuur Stichting DSM Brighter Living

De heer P.A.M. Rennen (1953)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 2012)

Lid werkgroep Pensioenen Synergo VHP

De heer E.P. de Vries (1964)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 2018)

Voorzitter Pensioenfonds Recreatie

Bestuurslid Pensioenfonds voor het Kappersbedrijf

Docent SPO

De heer A.M.J. de Boer (1953)

Functie in het bestuur:

Plaatsvervangend voorzitter (bestuurslid vanaf 2010)

De heer M.M.G. Ubachs (1946)

Functie in het bestuur:

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid (vanaf 2012)

Voorzitter Stichting Voorziening Hoger Personeel DSM

Lid werkgroep Pensioenen Synergo VHP

Lid Pensioencommissie VDP (Vereniging DSM gepensioneerden)

Sleutelfunctiehouders**De heer H.C.J. Veerman (1977)**

Functie:

Sleutelfunctiehouder Actuarieel (vanaf 22-1-2020)

Relevante nevenfuncties:

(Certificerend) Actuaris diverse pensioenfondsen

De heer J. Grooten (1952)

Functie:

Sleutelfunctiehouder Audit (vanaf 13/8/2019)

Lid van het College van Kwaliteitstoetsingen (CTK) van het
Instituut van Internal Auditors (IIA) Nederland**De heer J.M.H. Op Heij (1960)**

Functie:

Sleutelfunctiehouder Risicobeheer (vanaf 30/9/2019)

Relevante nevenfuncties:

Zie nevenfuncties beschreven bij bestuur

Raad van Toezicht (RvT)**Mevrouw W.E.M. de Jong (1966)**

Functie in de raad van toezicht:

Voorzitter (afgetreden per 15/2/2019)

Relevantie nevenfuncties:

Lid RvC Ambulance Amsterdam BV

Lid RvC Topfonds Gelderland

Mevrouw C.P.M. Teunissen (1956)

Functie in de RvT:

Voorzitter (19/9/2019)

Relevantie nevenfuncties:

Bestuursvoorzitter NUB De Nationale APF

Voorzitter bestuur Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken

Mevrouw M.J. Hoekstra (1963)

Functie in de RvT:

Waarnemend voorzitter (15/2/2019 - 19/9/2019)

Relevante nevenfuncties:

Lid RvT PDN (vanaf 8/1/2019)

Lid RvT Pensioenfonds TNO

Voorzitter RvT Heineken Pensioenfonds

bestuurslid Het Nederlandse Pensioenfonds

Voorzitter RvT Pensioenfonds Koopvaardij

De heer J.C. Kragt (1967)

Functie in de RvT:

Lid RvT (vanaf 2014)

Relevante nevenfuncties:

Docent Universiteit van Tilburg

Lid RvT Pensioenfonds TNO

Verantwoordingsorgaan (VO)**De heer H. Bosch (1960)**

Functie in het VO:

Plv. voorzitter VO (vanaf 2015)

Relevante nevenfuncties:

Sustainability Manager DSM Nutritional Products

De heer R. van Ool (1983)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2017)

Relevante nevenfuncties:

Executive Reward / Global Mobility Manager DSM

De heer M.W. Silvertand (1968)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2016)

Relevante nevenfuncties:

Investor Relations Manager bij DSM

De heer H.J.M. Lukkezen (1954)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2018)

De heer M.A.P.M. Aertsen (1950)

Functie in het VO:

Voorzitter VO (vanaf 2016)

De heer J.F. van Engelen (1950)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2016)

De heer H.P.N. Govers (1949)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2016)

De heer D.J. van den Bos (1948)

Functie in het VO:

Lid VO (vanaf 2018)

Relevante nevenfuncties:

Werkgroep pensioenen Synergo-vhp

Werkgroep pensioenen VCP

Werkgroep pensioenen VDP

Werkgroep pensioenen & Andersactieven VHP2

De heer W.N.C. Beckers (1949)

Functie in het VO:

Aspirant Lid VO (gestart per 1/7/2019)

De heer P. Pasmans (1983)

Functie in het VO:

Aspirant Lid VO (gestart per 1/7/2019)

Relevante nevenfuncties:

Application Developer DSM

Mevrouw E. van de Wiel (1947)

Functie in het VO:

Aspirant Lid VO (gestart per 1/7/2019)

Certificerend Actuaris

De heer H.C.J. Veerman; Triple A - Risk Finance

Accountant

De heer S.B. Spiessens; Ernst & Young Accountants LLP

Compliance officer

De heer F. Hermans; DSM COA

Functionaris gegevensbescherming

De heer W.W.G. Gaemers; DSM Pension Services

Pensioenuitvoerder

De heer G.M.A. Rutten; bestuurder DSM Pension Services

De heer B.P.H. Puijn; bestuurder DSM Pension Services

Adresgegevens PDN

Bezoekadres	Het Overloon 1, 6411 TE Heerlen
Postadres	Postbus 6500, 6401 JH Heerlen
Telefoon	045 - 5782877 of 045 - 5782292
Fax	010 - 4590249
Website	www.PDNpensioen.nl
Email	info.PDN@dsm.com

AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN

12 AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN

AFKORTINGEN

AFM	Autoriteit Financiële Markten
bp	Basispunt
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDC	Collective Defined Contribution
CPI	Consumentenprijsindex
DNB	De Nederlandsche Bank
DPS	DSM Pension Services
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
ECB	Europese Centrale Bank
FED	Federal Reserve
FTK	Financieel Toetsingskader
GIPS	Global Investment Performance Standards
IBM	Integraal Balansmanagement
IORP	Institutions for Occupational Retirement Provision
KPI	Key Performance Indicator
MVB	Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
MVEV	Minimaal Vereist Eigen Vermogen
NPR	Nettopensioenregeling
PDN	Stichting Pensioenfonds DSM Nederland
PF	Pensioenfederatie
PPS	Prepensioen spaarregeling
RCA	Risk & Control Assessment
RMYP	Risk Management Yearplan
RvT	Raad van toezicht
SER	Sociaal Economische Raad
SLA	Service level agreement
TV	Technische Voorziening (pensioenverplichtingen)
UFR	Ultimate Forward Rate
VEV	Vereist Eigen Vermogen
VO	Verantwoordingsorgaan

BEGRIPPEN

AFM	Autoriteit Financiële Markten
Basispunt	1% bestaat uit 100 basispunten. 1 basispunt (bp) bedraagt 0,01%.
Benchmark	De maatstaf waarmee de gerealiseerde performance wordt vergeleken.
Bruto rendement	Het bruto rendement is het rendement voor aftrek van de beheervergoeding voor zover deze niet is verrekend in de net-asset-values van de beleggingen waarin wordt geparticipeerd. Transactiekosten en de kosten van beheer in de net-asset-values zijn daarmee wél verrekend in het rendement.
CDC	Een Collective Defined Contribution regeling kenmerkt zich met name door het feit dat de verplichting van de werkgevers beperkt is tot het betalen van een overeengekomen vaste premie aan het pensioenfonds van de onderneming.
Commodities	Beleggingen in grondstoffen zoals agrarische producten, mineralen, energie en delfstoffen.
Contante Waarde	De huidige waarde van toekomstige ontvangsten en uitgaven. Bij de berekening van de contante waarde wordt rekening gehouden met in de toekomst verwachte (of in het verleden gerealiseerde) disconteringsvoet.
COR	Centrale Ondernemingsraad
Corporate Governance	Eind 2003 verscheen het rapport van de Commissie Tabaksblat over "Corporate Governance". Hierin werd pensioenfondsen onder andere geadviseerd zich actiever op te stellen bij het nemen van beslissingen tijdens aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin zij aandelen hebben. Op 10 december 2008 heeft de Monitoring Commissie de code geactualiseerd. In de gewijzigde code is meer nadruk komen te liggen op de manier waarop bestuurders, commissarissen en aandeelhouders hun taken in de praktijk uitoefenen, in plaats van op de wijze waarop zij hierover achteraf verantwoording afleggen. Deze geactualiseerde code is op 1 januari 2009 in werking getreden en per 1 januari 2010 in de wet verankerd.
Credits	Bedrijfsobligaties
Creditspread	Verschil tussen de risicovrije rente (staatsleningen) en risicovollere rente voor bedrijfsobligaties.
Credit rating	Beoordeling van de kredietwaardigheid van een lening. Ook wel de kans dat de uitgever van de lening zijn verplichtingen niet nakomt. Een Aaa rating is de hoogste waardering waarbij de kans op een faillissement het laagst is, terwijl een C of D rating het laagste is. Een rating van Baa of hoger wordt ook wel 'investment grade' genoemd.

Currency Overlay	Een strategie om op totaal portefeuilleniveau wisselkoersrisico af te dekken door valutatermijncontracten.
Custodian	De bewaarbank van de effecten.
Dekkingsgraad	De verhouding tussen de waarde van het vermogen enerzijds en de pensioenverplichtingen anderzijds. Het gaat hier om de dekking van de verplichtingen voor risico van PDN. Een dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat PDN evenveel bezittingen heeft als het in de toekomst aan zijn verplichtingen moet voldoen. De dekkingsgraad is te berekenen door het pensioenfondsvermogen voor risico fonds te delen door de pensioenverplichtingen voor risico fonds.
Derivaten	Bijvoorbeeld futures, opties, forwards en swaps. Dit zijn verplichtingen of rechten gebaseerd op een onderliggende waarde (zoals een index, aandeel of obligatie). Afgeleide instrumenten worden ook aangeduid als derivaten.
DNB	De Nederlandsche Bank
Duratie / Duration	Het gewogen gemiddelde van de looptijden van (een verzameling) obligaties (maatstaf voor de rentegevoeligheid van een obligatie) en Technische Voorzieningen.
Emerging Markets	Landen die volgens de Wereldbank worden geclassificeerd als ontwikkelingslanden, maar die een duidelijke groeipotentie hebben. Voorbeelden zijn onder andere Brazilië, Rusland, India en China.
Franchise	Het gedeelte van het salaris dat niet wordt meegeteld bij het berekenen van de pensioengrondslag.
FTK	Financieel Toetsingskader
FX Forwards	Valutatermijncontracten. Valutacontracten waarbij een bedrag in vreemde valuta over een vastgestelde termijn wordt geruild met een bedrag in eigen valuta. Hiermee kan valutarisico worden afgedekt.
Gecedeerde rechten	Gecedeerde rechten zijn door PDN overgenomen uitkeringsverplichtingen van andere fondsen voor pensioengerechtigden. PDN heeft een vordering op deze fondsen ter hoogte van de voorziening.
High Yield bonds	Obligaties van bedrijven met een hoger risicoprofiel.
Inflation-linked Obligaties	Obligaties waarvan de couponrente en hoofdsom wordt geïndexeerd voor inflatie.
Kritische dekkingsgraad	De kritische dekkingsgraad geeft het niveau van de dekkingsgraad aan waarbij het pensioenfonds extra maatregelen moet nemen om de financiële positie binnen de herstelperiode te herstellen.
Mixfonds	Beleggingsfonds dat belegt in verschillende beleggingscategoriën zoals aandelen, vastgoed en obligaties.

Nettorendement	Het nettorendement betreft het rendement op de basisregeling exclusief PPS kapitalen na verrekening van alle beheerkosten (inclusief de beheerkosten van DPS).
Outperformance	Een rendement dat hoger ligt dan de benchmark. Het tegenovergestelde is underperformance.
PF	Pensioenfederatie
Pension Fund Governance	Naam waaronder het traject om te komen tot een plan van aanpak voor goed pensioenfondsbestuur bekend is.
Renewable energy	Beleggingen in duurzame energie. Hieronder vallen windmolenparken en zonne-energie.
Rentewinst	Rendement dat wordt bijgeschreven op de spaarkapitalen.
RJ 610	Richtlijn van de Raad voor de jaarverslaggeving voor pensioenfondsen. De richtlijn heeft als doel om de jaarverslaggeving van pensioenfondsen te uniformeren.
Gewezen deelnemer	Ook wel slaper genoemd. Dit is een deelnemer die zijn deelnemerschap heeft beëindigd vóór het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd en nog aanspraken heeft op PDN. Op grond van de pensioenwet worden deze afspraken aangepast conform de aanspraken van de pensioengerechtigde.
Swap (rente swap)	Een renteswap is een ruiltransactie die gebeurt op een internationale financiële markt, waarbij partijen de rentebetalingen gedurende de looptijd, of een deel van de looptijd, tegen elkaar ruilen.
Toeslag	Verhoging van de pensioenaanspraken aan bijvoorbeeld de inflatie of de algemene loonsverhoging.
Voorziening Pensioenverplichtingen	De verplichtingen vanwege pensioenaanspraken van deelnemers en gewezen deelnemers en van nagelaten betrekkingen. Deze voorziening wordt berekend als de contante waarde van de door de verzekerden tot de balansdatum verkregen pensioenaanspraken. Daarbij is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen.

SUMMARY IN ENGLISH

13 SUMMARY IN ENGLISH

Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (PDN) is the pension fund of Royal DSM N.V. (DSM) in the Netherlands. In accordance with established regulations, it is PDN's objective to provide pensions and commensurate periodic payments to employees, former employees, and their surviving dependents who are associated with DSM and affiliated companies that have assigned the administration of their pension plan to PDN. PDN has outsourced all operational activities (pension administration, asset management, financial administration, communications, and management support) to DSM Pension Services B.V. (DPS). As a strategic partner of PDN, DPS also assists the board of PDN concerning the overall strategy in the field of pensions, governance, risk management and asset management.

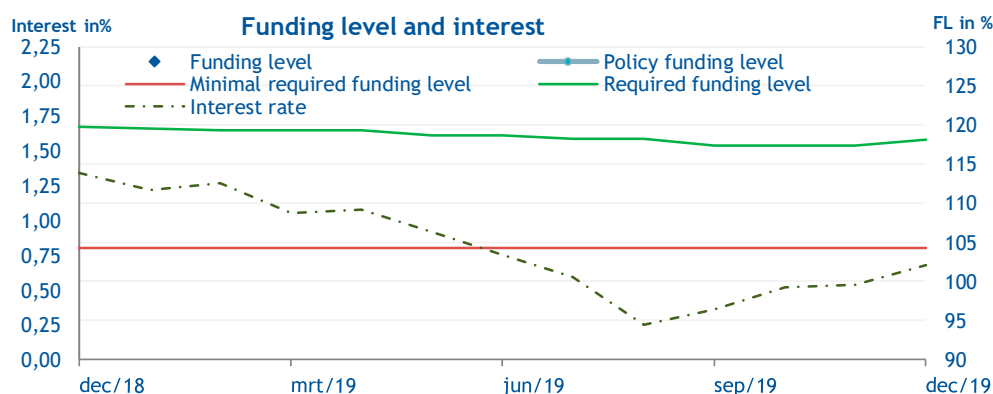
Developments in governance

As of January 19, 2019, all pension funds in the Netherlands must comply with the European IORP II directive. This directive lays down rules with regard to the governance structure of pension providers, communication to participants and the role of pension funds as investors (ESG criteria).

The most radical material changes for PDN are the organizational changes related to the governance structure of the pension fund. IORP II stipulates that key function holders are appointed. Each key function holder has the task, in their own field, to test, assess and report on the quality of policy and implementation independently, to the board of trustees or the supervisory board. In case of significant risks it is required that the key function holders report directly to the Dutch regulator, De Nederlandsche Bank (DNB). PDN has appointed key function holders for risk management, actuarial services and audit.

Financial position

The nominal funding level represents the financial position of a pension fund. The nominal funding level is calculated as the total fund assets divided by the pension liabilities. The nominal funding level of the fund decreased from a level of 105.0% at the end of 2018 to a level of 104.0% at the end of 2019.

Due to the falling interest rates, the liabilities increased.

The nominal funding level is a point sensitive measurement and shows considerable volatility. For this reason, the fund employs the policy funding level, a 12-month moving average funding level, for strategic decision making. The policy funding ratio dampens the effects of movements in the actual funding ratio. The policy funding level decreased from a level of 109.3% to 102.3%. The financial position of the fund did not exceed the required funding level. Therefore, the pension fund board revisited and renewed its ten-year recovery plan and submitted it to the DNB for approval.

Indexation

In January 2020, the pension fund board unfortunately had to decide that, based on the financial position of the fund, no indexation could be granted to the plan participants. On the other hand, the board was pleased that a curtailment of the accrued pension entitlements was not necessary as this would seriously impact the financial position of the plan participants. The fund failed to grant supplements over multiple years, meaning that the long-term pension ambition of the fund is under pressure. Based on the policy fund level of 102.3% at year-end 2019 and the current economic crisis combined with the current national laws and regulations, the chances to partially or completely realize the target pension for the coming years remains low and curtailments of the accrued pension entitlements can certainly not be excluded.

Developments in asset management

Overview of the investment policy in 2019

Based on the fund's objective, risk appetite, and long-term economic base scenario, the strategic norms for the core portfolios (matching and return) are determined via an Asset Liability Management (ALM) study. The strategic hedging rates for nominal interest rate and currency risk are also determined in the ALM study. The fund has a dynamic strategic interest rate policy. A dynamic strategic interest rate policy means that the level of interest rate hedging depends on the level of interest rates. The pension fund expects that in the long-term interest rates will return to a higher interest rate level than the current, low level. This higher level will be determined by long-term growth and inflation. If the interest rate is higher than the equilibrium level, it is more likely that the interest rate will fall and vice versa. When the investment plan was created, an optimization of return and risk was carried out by means of an extensive portfolio construction based on the new economic assumptions.

In the following table the market value and return of the assets of the fund over 2019 are shown. The delta in the following table shows the difference between the fund return and the benchmark return and is therefore a measure of the gross added value that PDN managed to realize in 2019.

<u>Value and Return 2019 (gross in %)</u>	<u>Value</u>	<u>Portfolio</u>	<u>Benchmark</u>	<u>Delta</u>	<u>Bijdrage</u>
Matching portfolio	4.131	7,3	6,4	0,9	4,5
Government bonds	1.903	6,7	7,1	-0,4	1,7
Inflation-linked bonds	708	6,0	6,0	0,0	0,6
Investment grade credits	679	6,2	6,3	-0,1	0,6
Mortgages	749	8,2	4,0	4,2	0,8
Ground lease	92	35,4	16,2	19,2	0,8
Return portfolio	3.501	20,2	18,2	2,0	9,0
Currency overlay (contribution)	4	-1,5	-1,6	0,1	-0,7
Equity	1.814	28,4	27,0	1,4	6,2
Bonds	633	15,1	14,9	0,2	1,3
Real estate	431	26,1	25,6	0,5	1,4
Alternative	619	9,2	4,0	5,2	0,8
Liquidity	-72	-	-	-	-
Total (excl. PPS)	7.560	12,7	11,6	1,1	12,7

Administrative costs

Costs have a material impact on the pension result of the members. For this reason, the pension fund board takes costs into account when making strategic and operational decisions. A cost analysis is performed every year to benchmark the operational costs of the fund in the field of investment management and pension administration. PDN contracted LCP in 2019 to conduct an independent, in-depth cost analysis. Based on this cost analysis it was concluded that the investment management costs (32 bp) were lower than the peer-group of comparable Dutch pension funds (38 bp). The pension administration costs per member (€227) were higher than the peer-group cost level (€209). These numbers are an average of the past three years (2016-2018).

The following table shows the key figures of PDN over the past five years.

(Ultimo year in € mln, unless stated differently)

	2019	2018	2017	2016	2015
PENSIONS					
Total number of members	27.792	28.011	28.081	28.393	28.634
Active members of pension schemes	6.284	6.384	6.393	6.513	6.674
Pensioners	13.100	13.184	13.329	13.657	13.740
Former members	8.408	8.443	8.359	8.223	8.220
Number of employers	18	18	18	14	14
Indexation					
Indexation Active members	-	-	-	-	-
Indexation Pensioners / Former members	-	-	-	-	-
Cumulative backlog Active members	17,73%	14,31%	10,98%	8,80%	8,80%
Cumulative backlog Pensioners / Former members	17,42%	15,43%	13,52%	12,02%	11,62%
Contributions and benefits					
Premiums	103	99	98	100	91
Cost-effective contribution (uncushioned)	124	117	125	114	100
Cost-effective contribution (cushioned)	84	80	82	84	72
Benefits	229	233	240	241	237
Pension management costs per participant (in €)	216	223	219	238	234
FINANCIAL POSITION					
Pension fund assets	7.541	6.818	7.086	6.862	6.521
Pension fund liabilities	7.253	6.494	6.435	6.674	6.286
Pension fund reserve	288	324	651	188	235
Funding level PDN	104,0%	105,0%	110,1%	102,8%	103,7%
Policy funding level	102,3%	109,3%	107,8%	98,8%	106,1%
Minimum required funding level	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,1%
Required funding level	118,1%	119,3%	119,7%	119,6%	118,9%
Actuarial interest rate	0,7%	1,3%	1,5%	1,3%	1,6%
INVESTMENTS					
Total investment (IBM*)	7.560	6.835	7.102	6.874	6.548
Matching portfolio	4.131	3.857	3.842	3.654	3.543
Return portfolio	3.501	2.841	3.315	3.304	3.008
Other investments	0	0	-4	-11	-7
Cash	-72	137	-51	-73	4
Investment performance 1 year (gross) **	12,7%	-1,8%	5,6%	7,6%	0,3%
Benchmark performance (1 year)	11,6%	-1,6%	4,8%	7,0%	-0,2%
Investment management costs (in basis points)	38,0	35,0	32,0	29,0	26,0
Trading expenses (in basis points)	5,0	7,0	8,0	7,0	11,0
Investment performance 1 year (net) **	12,6%	-1,9%	5,5%	7,5%	0,2%

* In September 2015 the fund changed its portfolio structure.

** In compliance with GIPS® : The return on assets reduced by any trading expenses incurred during the period.

*** The return on assets reduced by all investment management costs and trading expense (including DPS) incurred during the period.

**** Cumulative maximum backlog%: only applies to pension beneficiaries / former participants insofar with that status from 2007, and applies only to the active years up to and including 2011.

Stichting Pensioenfonds DSM Nederland
Het Overloon 1, 6411 TE Heerlen
Postbus 6500, 6401 JH Heerlen

T +31 (0) 45 578 81 00
KvK nr. 41070481

E info.PDN@dsm.com
I www.PDNpensioen.nl